

"TARKOITUS OLISI OLLA IHMINEN IHMISTEN JOUKOSSA"

Muu Maa Mustikka -projektin opetuskoti
maahanmuuttajaperheiden kotoutumisen tukena

TÄHTI PÄIVIKKI
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2008

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

TÄHTI PÄIVIKKI: "Tarkoitus olisi olla ihminen ihmisten joukossa" Muu Maa Mustikka -projektin opetuskoti maahanmuuttajaperheiden kotoutumisen tukena.

Pro gradu -tutkielma, 113 s., 2 liites.

Sosiaalityö

Ohjaajana VTT, professori Kyösti Raunio

Toukokuu 2008

Pro gradu -tutkielmassani olen tutkinut Muu Maa Mustikka -projektin opetuskotia. Opetuskoti on projektissa kehitetty uusi kokonaisvaltainen työmuoto, jonka tarkoituksena on tukea pienten lasten maahanmuuttajaperheiden ja erityisesti maahanmuuttajanaisten kotoutumista Suomeen. Työmuoto ei korvaa virallista kotouttamistoimintaa, vaan on tarkoitettu useita vuosia maassa asuneille perheille, jotka tarvitsevat neuvontaa ja ohjausta yhteiskunnassa toimimisessa ja palvelujärjestelmässä. Maahanmuuttajien ryhmän sisällä on ihmisiä, jotka eivät ole oikeutettuja erityisiin kotouttamispalveluihin ja varsinkin naisten osalta lasten saaminen ja kotona hoitaminen muodostuu kotoutumista pitkittäväksi tekijäksi. Kotiäideille on tarjolla vain vähän palveluita, joihin voi mennä pienten lasten kanssa. Kuitenkin naisten ja lasten kotoutumisen edistäminen on nostettu poliittiseksi tavoitteeksi esimerkiksi hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa. Tutkimukseni tarkoitus on nostaa esiin pidempään maassa asuneiden maahanmuuttajaperheiden ja -naisten tuen tarve ja esitellä tähän tarpeeseen kehitetty uusi työmuoto. Olen poiminut työmuodosta lupaavia käytäntöjä ja kehittämisen kohtia, jotka tulisi huomioida vastaavaa toimintaa perustettaessa.

Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus, mutta myös projektin ulkopuolisen arvioitsijan tekemä arviointitutkimus. Tutkimusaineistoni koostuu viidestä projektissa työskennelleen henkilön teema-haastattelusta, projektipäiväkirjasta ja muista projektin dokumenteista. Teoreettis-metodologisena viitekehystenä on maltillinen sosiaalinen konstruktionismi. Dokumentteja analysoidessani käytän myös faktaanäkökulmaa. Olen teemoitellut aineistoni ja hyödyntänyt analyysissä sisällönanalyysia teoriasidonnaisesti. Useat pienet teoriat avaavat maahanmuuttajaperheiden kotoutumiseen liittyvää tuen tarvetta monipuolisesti ja lisäävät tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimukseni perusteella opetuskoti tarjoaa matalan kynnyksen palveluita asiakaslähtöisesti. Opetuskodin vahvuuksiin kuuluu sen sijainti maahanmuuttajavaltaisen lähiön keskellä, mikä helpottaa äitien ja lasten tulemisen opetuskotiin. Fyysiset tilat ovat normaalissa kerrostalossa, mikä luo turvallisen tunnelman ja mahdollistaa asumisohjauksen muun toiminnan ohessa. Työntekijät ovat asiakkaiden kumppaneita, joiden kulttuurisensitiivisyys auttaa luottamuksellisen suhteen syntymisessä. Opetuskodin naisten kerhossa opetellaan suomen kieltä tekemisen ohella. Käsiteltävät terveys- ja kasvatusteemat sekä palvelujen, kuten päiväkodin, käyttämiseen ohjaaminen ovat ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Samanlaista toimintaa tulisi kehittää muihinkin maahanmuuttajavaltaisiin lähiöihin ja yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa lisätä, jotta maahanmuuttajaperheet ja -naiset saisivat tarvitsemansa tuen kotoutuakseen Suomeen.

Asiasanat: maahanmuuttajat, maahanmuuttajaperhe, maahanmuuttajanaiset, kotoutuminen, opetuskoti, ennaltaehkäisevä lastensuojelu, tapaustutkimus, projekti.

SUMMARY

University of Tampere
Department of Social Policy and Social Work

TÄHTI, PÄIVIKKI: "The aim is to be human amongst humans" Supporting immigrant families' integration in Muu Maa Mustikka -project's teaching home.

Master's Graduate Thesis, 113 p., 2 appendices p.

Social Work

Instructor Ph.D, Professor Kyösti Raunio

May 2008

In this master's graduate thesis I have researched Muu Maa Mustikka -project and its teaching home. Teaching home is a new holistic working method which aim is to support immigrant families with young children and especially immigrant women's integration to Finland. This working method does not try to replace the official integration work done by authorities. It helps families who have lived several years in Finland but are in need for guidance and information how to work in the society and in the service network. Within the group of immigrants there are people, who are not entitled to specific integration services. Women are also likely to get children and take care of them at home, which prolongs their integration to the society. Promoting the integration of immigrant women and young children has been targeted in political programs. The goal of my thesis is to address immigrant families and women's need for support and counselling and to represent a new working method to meet this need. I have picked up well functioning aspects as well as points to develop whilst planning similar service elsewhere.

This research is qualitative case study, but also an evaluation done from outsider perspective. I have interviewed five people who have worked in the project and I have also used project diary and other project documents as my research material. The theoretic-methodological frame for this work is social constructionism. I have picked up and created themes from the research material and used theory limited content analysis. By using several small theories I have looked at immigrant families' diverse need for services. Using theories also adds up the countability of the study.

Based on my research the teaching home provides easily accessible services that are customer orientated. The strength of the teaching home is its location in the middle of immigrant crowded suburb, which eases mothers with small children to participate to its activities. Physically teaching home is like any apartment in block of flats. This creates safe environment and enables guiding the clients in residential skills. The role of the workers is to be a companion whose cultural competence helps in creating confidential relationship between the worker and client. Finnish language is learned through everyday actions. Health and tips how to educate children and guiding immigrants to use services such as daycare, can be seen as a form of preventive child welfare. Similar activities, as are done in teaching home, should be spread around suburbs with large immigrant population. Co-operating with social welfare offices should be developed so that the immigrant families and women would get the support they need to make integration to Finnish society possible.

Key words: immigrants, immigrant families, immigrant women, integration, teaching home, preventive child welfare, case study, project.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 MAAHANMUUTTAJIIN LIITTYVÄT KÄSITTEET.....	3
2.1 Moninainen maahanmuuttaja.....	3
2.2 Maahanmuuttajat Suomessa.....	6
2.3 Kulttuuri ja etninen identiteetti.....	8
3 KOTOUTUMISELLE MERKITYKSELLISET TEKIJÄT.....	11
3.1 Kotoutuminen ja kotouttaminen.....	11
3.2 Maahanmuuttotutkimus.....	13
3.3 Akkulturaatiomalli.....	14
3.4 Kulttuuriset ulottuvuudet.....	16
3.5 Kotoutumisen eri alueet	17
3.6 Sosiaaliset verkostot ja kotoutuminen.....	18
4 MAAHANMUUTTAJAPERHE.....	21
4.1 Perhe ja maahanmuutto.....	21
4.2 Maahanmuuttajanainen.....	23
4.3 Perhe, uskonto ja äitiys.....	25
5 MAAHANMUUTTAJIEN ELÄMÄ SUOMESSA.....	28
5.1 Maahanmuuttajat palveluiden käyttäjinä.....	28
5.2 Maahanmuuttajaperheiden ja -naisten tuen tarve.....	30
5.3 Maahanmuuttajille suunnatut projektit	32
5.4 Maahanmuuttajien asumisolot.....	33
6 PROJEKTITOIMINTA.....	35
6.1 Projektin määrittely.....	35
6.2 Projektitoiminta ja raha-automaattiyhdistyksen rahoitus.....	36
6.3 Projektien arviointi.....	37
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	39
7.1 Tutkimuskysymys.....	39
7.2 Maltillinen sosiaalinen konstruktionismi.....	40
7.3 Tapaustutkimus ja arviointitutkimus.....	42
7.4 Tutkimusaineistot.....	45
7.4.1 Teemahaastattelu.....	45
7.4.2 Projektipäiväkirja, dokumentit ja muu tutkimusaineisto.....	47
7.5 Aineistojen analyysi.....	49
7.6 Eettiset kysymykset.....	52

8 MUU MAA MUSTIKKA -PROJEKTI.....	54
8.1 Sateenkaari Koto ry.....	54
8.2 Muu Maa Mustikka -projektin alkutaival.....	55
8.3 Mustikka muuntuu opetuskodiksi.....	57
8.3.1 Naisten kerho	58
8.3.2 Lastenhoito opetuskodissa.....	61
8.3.3 Läksykerho.....	63
8.3.4 Monikulttuuriset illat ja työharjoittelut.....	65
8.4 Yhteistyökumppanit.....	66
8.5 Projektitoiminnan käänttöpuoli.....	68
9 OPETUSKODIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA FYYSISET TILAT	70
9.1 Halinen toimintaympäristönä.....	70
9.2 Koti - opetuskoti.....	71
9.3 Keittiö.....	73
9.4 Olohuone, lastenhuone ja muut tilat.....	74
9.5 Ystävyiden metsä.....	75
10 OPETUSKODIN VAHVUUDET JA KEHITTÄMISEN KOHDAT.....	77
10.1 Voimavaraistuminen kielen oppimisen kautta.....	77
10.2 Kasvatus- ja terveysteemat arjen apuna.....	80
10.3 Asumisohjaus naapurisovun säilyttäjänä.....	83
10.4 Kulttuurisensitiivisyys.....	85
10.5 Työntekijöiden rooli	88
10.6 Sosiodynaaminen ohjaus opetuskodissa.....	90
10.7 Opetuskoti ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna.....	92
11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	97
LÄHTEET.....	102
LIITTEET.....	114
Liite 1. Teemahaastattelurunko.....	114

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviin kysymyksiin on herännyt sosiaalityön työkokemukseni kautta. Kotoutumiseen ja kotouttamiseen kiinnitetään erityistä huomiota kotoutumisajan aikana, joka on yleisimmin kolme vuotta. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1999). Kyseisen kolmen vuoden kotoutumisajan kuluessa pakolais- taustaiset maahanmuuttajat ovat oikeutettuja kotouttamistoimenpiteisiin ja kuuluvat kunnan erityis- palvelujen piiriin. Tavoitteena on, että kotoutumisajan jälkeen maahanmuuttaja olisi oppinut tar- peeksi suomalaisesta yhteiskunnasta ja ennen kaikkea osaisi riittävästi suomen kieltä, jotta hän voisi opiskella tai työllistyä. Kaikki maahanmuuttajat eivät kuitenkaan ole oikeutettuja erityispalveluihin ja vain harva on kotoutunut kolmen vuoden kuluessa maahan tulostaan.

Maahanmuuttajaperheiden sisällä perheenjäsenet voivat kotoutua hyvin eriaikaisesti. Tähän vaikut- tavat esimerkiksi henkilökohtaiset ominaisuudet, maahanmuutosta kulunut aika, ikä ja sukupuoli. Lapset oppivat yleensä nopeasti kielen koulussa ja miehet pääsevät naisia helpommin osallistumaan kotoutumiskoulutuksiin. Naisten osaksi jää usein pienten lasten hoitaminen kotona, mikä saattaa monilapsisissa perheissä viivästyttää kielen oppimista ja kotoutumista useilla vuosilla. Kotiäideille ei ole juurikaan tarjolla palveluita, joista he saisivat apua ja tukea sekä voisivat samalla oppia kieltä. Naisten kielitaidottomuus vaikuttaa heidän kykyynsä hoitaa asioita ja mahdollisesti myös perheen sisäisiin valtasuhteisiin, mikäli lapset oppivat kielen vanhempaa nopeammin. Lasten kasvattaminen uudessa kulttuuriympäristössä on haasteellista. Lapset oppivat kielen todennäköisesti päiväkotiin mennessään, mutta ennen päiväkotiin menoa maahanmuuttajaäitien tulee tietää päiväkodista ja siitä, mitä se pitää sisällään. Kielitaidon puute vaikeuttaa yhteydenpitoa päiväkodin, koulun ja kodin vä- lillä. Lasten oppiessa kieltä vanhempaa paremmin myös lapsen ja aikuisen valtasuhde perheessä muuttuu. Toisaalta lapsi tarvitsee apua esimerkiksi koulutehtävissä, joissa vanhempi ei osaa auttaa.

Työkokemukseen perustuvan käsitykseni mukaan maahanmuuttajaperheet jäävät vaille palveluita, koska palvelujärjestelmä on heille vieras tai palveluihin ei osata hakeutua. Kunnan sosiaalitoimis- tossa kotoutumisajan jälkeinen maahanmuuttajatyö jää usein ohueksi ja maahanmuuttajien tilantee- seen kiinnitetään huomiota lähinnä silloin, kun kurssilla käymättömyys tai työttömyys vaikuttaa perheen tuloihin. Maahanmuuttajanaisten kohdalla tarve apuun arjen asioissa on suuri kotona olles- sa, jolloin he eivät ole työttömiä työnhakijoita, eikä heitä ohjata kursseille. Tiedon saanti viran-

omaisten kautta on hankalaa paitsi kielitaidon, myös ainaisen kiireen vuoksi. Hiljainen asiakas ei vaadi mitään.

Etsiessäni pro gradu -tutkimukseeni aihetta löysin Turussa sijaitsevaan Muu Maa Mustikka -projektin, joka on keskittynyt erityisesti Turun Halisten alueen maahanmuuttajaperheiden kotoutumisen tukemiseen. Projekti on suunnattu lähinnä jo pidemmän aikaa maassa olleille perheille, eikä sen tarkoituksena ole korvata virallista kotouttamistoimintaa. Projektissa on kehitetty opetuskoti-idea kiinnitti huomioni. Opetuskodin tarkoituksena on tukea maahanmuuttajaperheitä ja antaa maahanmuuttajataustaisille kotiäideille opetusta suomen kielessä ja kulttuurissa. Oppiminen tapahtuu yhdessä tekemällä turvalliseksi koetussa ympäristössä. Pienet kotona olevat lapset voi ottaa mukaan ja lastenhoito järjestetään mahdollisuuksien mukaan äitien opiskellessa.

Tutkimusaiheeni ajankohtaisuus ilmenee esimerkiksi hallituksen maahanmuuttajapoliittisesta ohjelmasta, jonka yleisenä tavoitteena on määritellä ihmis- ja perusoikeuksia kunnioittavat maahanmuuttopolitiikan arvot, vahvistaa hyvää hallintokulttuuria ja torjua maahanmuuttoon liittyviä uhkia. Tavoitteiden edistämiseksi mainitaan erityisesti pyrkimys vahvistaa maahanmuuttajalasten ja -naisten tosiasiallisia mahdollisuuksia kotoutumiseen, osallistumiseen ja perhe-elämään. Lisäksi myös lapsen edun toteutumisen ja koulutuksen ja kotoutumisen tema on erikseen mainittu. (Hallituksen maahanmuuttopolitiittinen ohjelma 2006.) Käytännössä näiden tavoitteiden toteutuminen vaatii konkreettisia toimia ja uusia työmuotoja. Tutustumalla uuteen työmuotoon ja ja arvioimalla sitä toivon tässä tutkimuksessani paitsi avaavani aiheeseen liittyviä ongelmia myös tarjoavani tietoa uudesta työmuodosta ongelmissa tukemiseen. Ulkopuolisena arvioijana tuotan myös uusia kehittämisideoita toiminnan parantamiseksi ja nostan esiin lupaavia käytäntöjä, jotka voisivat jatkossa olla siirrettävissä myös muualla tapahtuvan vastaavan toiminnan toteuttamiseen.

Tutkimukseni teoriaosassa avaan maahanmuuttajiin liittyviä käsitteitä, joista siirryn käsittelemään kotoutumiselle merkityksellisiä tekijöitä eri teorioiden kautta. Käsittelen maahanmuuttajaperheeseen ja maahanmuuttajanaisiin liittyviä erityispiirteitä ja maahanmuuttajien elämää Suomessa omina lukuinaan. Esittelen yleisiä projektitoiminnan piirteitä, minkä jälkeen siirryn kuvaamaan tutkimuksen toteuttamista. Analyysiluvuissa etenen Muu Maa Mustikka -projektin alkuvaiheista tarkastelemaan opetuskodin toimintoja ja fyysisten tilojen merkitystä. Viimeisessä analyysiluvussa avaan opetuskodin vahvuuksia ja kehittämiskohtia.

2 MAAHANMUUTTAJIIN LIITTYVÄT KÄSITTEET

2.1 Moninainen maahanmuuttaja

Termi maahanmuuttaja on yleiskäsite, joka pitää sisällään kaikki Suomeen ulkomailta muuttaneet ihmiset. Suomeen muuttaneet maahanmuuttajat muodostavat kielellisesti ja kulttuurisesti erittäin vaihtelevan ryhmän, jonka sisällä yksilöiden lähtökohdat ja syyt Suomeen muuttoon vaihtelevat suuresti. Maahanmuuttaja-käsitteen avaaminen auttaa ymmärtämään siihen liittyvää problematiikkaa. Ryhmittelyjen avaaminen auttaa yleisellä tasolla ymmärtämään sen, että maahanmuuttajat ovat lähtökohdiltaan erilaisessa asemassa Suomeen sopeutumisessa riippuen siitä, onko muutto ollut vapaaehtoista vai tapahtunut pakon edessä. Pitää kuitenkin muistaa, että vaikka maahanmuuttajia ryhmitellään maahantulon syyn perusteella, niin he ovat kuitenkin ensisijaisesti yksilöitä, joiden ikä, koulutus- ja muu tausta sekä ennen kaikkea elämäntarina vaihtelevat.

Pakolainen on määritelty YK:n Pakolaisten oikeusasemaa koskevassa yleissopimuksessa (1951) henkilöksi, jolla on perusteltua syytä pelätä joutuvansa vainotuksi omassa kotimaassaan. Vaino voi perustua ihmisen rotuun tai kansallisuuteen, uskontoon, yhteiskuntaryhmään tai poliittiseen mielipiteeseen. Olennaista on, että pakolainen ei saa suojelua omassa kotimaassaan, vaan joutuu pakenemaan oman maansa ulkopuolelle. Geneven pakolaissopimuksen mukaan sota, köyhyys, nälänhätä tai luonnonkatastrofi ei riitä pakolaisaseman saamiseksi, vaan vainon pitää olla henkilöä yksilökohtaisesti koskettava. Käytännössä kuitenkin esimerkiksi Suomessa valtaosalle turvapaikanhakijoista on myönnetty oleskelulupa humanitaarisista syistä tai suojelun tarpeen perusteella. Ihmisoikeuskölkulmasta pakolaisuus on kodistaan pois joutuneelle ongelma riippumatta siitä, miten esimerkiksi Geneven pakolaissopimus häneen suhtautuu. (Vartiainen-Ora 1996, 11.)

Valtiot vastaanottavat *kiintiöpakolaisiksi* ihmisiä, joille YK:n pakolaisjärjestö UNCHR on myöntänyt kansainvälisen pakolaisstatuksen. Turvan tarvetta ei siis tarvitse tutkia enää vastaanottavassa maassa. (Vartiainen-Ora 1996, 12.) Koko 2000-luvun Suomen pakolaiskiintiö on ollut 750 henkilöä, mutta yhtenäkkään vuonna pakolaisia ei ole saapunut koko kiintiön verran (Maahanmuuttovirasto 2008). Perusteena ulkomaalaisen ottamiselle pakolaiskiintiössä on yleensä kansainvälisen suojelun tarve tai uudelleensijoituksen tarpeessa oleminen ensimmäisestä turvapaikkamaasta. Tarvittaessa vastaanotetaan myös vammaisia, lääketieteellistä hoitoa tarvitsevia ja muista humanitaarisista

syistä sijoittamista tarvitsevia pakolaisia. Erityisasemassa harkintaa tehtäessä ovat lääketieteellisen hoidon tarpeessa olevat, väkivallan ja kidutuksen uhrin sekä yksinäiset naiset. (Pohjanmaan TE-keskus 2008.)

Turvapaikanhakija puolestaan on henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta jättämällä turvapaikkahakemuksen. Turvapaikanhakijalla ei ole pakolaisstatusta, vaan pakolaisuus todetaan vasta turvapaikkahakemuksesta annettavassa päätöksessä, jonka tekee Maahanmuuttovirasto. (Vartiainen-Ora 1996, 12.) Turvapaikkahakemuksen käsittely saattaa kestää vuosia. Joissakin tapauksissa käännytökset tehdään hyvinkin pian, mikäli hakijan tulomaa katsotaan niin sanotuksi turvallisesti maaksi. Turvapaikanhakijat eivät kuulu Suomen sosiaaliturvan eivätkä kotouttamisen piiriin. Heidän hyvinvointinsa turvataan tarjoamalla asumispaikaksi vastaanottokeskus, joskin myös asuminen esimerkiksi sukulaisen luona on mahdollista. Turvapaikanhakijat, joilla ei ole varallisuutta, saavat alennettua toimeentulotuen perusosaa vastaanottokeskuksista ja heillä on oikeus työskentelyyn, mikäli he löytävät työtä. Turvapaikanhakijan pakolaisuus todetaan vasta kun hän saa turvapaikkahakemuksestaan päätöksen. Päätöksen ollessa myönteinen hän on oikeutettu saamaan kotikunnan ja kotouttamiseen liittyvät palvelut ja etuudet.

Alaikäiset ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijat. Turvapaikanhakijoina ja pakolaisina Suomeen saapuu myös alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria, joilla ei ole mukanaan laillista huoltajaa. Alaikäiset turvapaikanhakijat sijoitetaan ensin heitä varten vastaanottokeskusten yhteyteen perustettuihin ryhmäkoteihin tai kunnan ylläpitämään perheryhmäkotiin. Ryhmä- ja perheryhmäkotien tehtävänä on huolehtia kokonaisvaltaisesti lapsen kasvatuksesta ja huollosta. Lähtökohtana on lapsen kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Sekä ryhmä- että perheryhmäkodeissa lapsilla on mahdollisuus pitää säännöllisesti yhteyttä vanhempiinsa, jos heidän olinpaikkansa on tiedossa. Alaikäinen voi hakea oleskelulupaa Suomeen vanhemmilleen ja alaikäisille sisaruksilleen perheenyhdistämisenä. Jokaiselle yksin Suomeen muuttaneelle alaikäiselle turvapaikanhakijalle määrätään vastaanottokeskuksen hakemuksesta käräjäoikeudessa edustaja, joka hoitaa niitä asioita, jotka olisivat muuten huoltajan tehtäviä. (Työministeriön maahanmuuttosivusto 2007.)

Pakolaisiksi voidaan siis nimittää henkilöitä, jotka ovat kiintiöpakolaisia, myönteisen päätöksen saaneita turvapaikanhakijoita, edellä mainittujen perheenjäseniä tai suojelun tarpeen vuoksi oleskeluvan saaneita henkilöitä. Pakolaisuus eroaa muusta maahanmuutosta siinä, että pakolaiset eivät

ole yleensä tahtoneet lähteä kotimaastaan, vaan he ovat olleet pakotettuja tekemään niin. Pakolaisuuden näkyvimmit syyt ovat sodat ja repressio eli kansalaisten oikeuksien polkeminen ja riistäminen väkivalloin. Välittömiä pakolaisuuden aiheuttajia ovat myös luonnonkatastrofit ja taloudellinen hätä. Välittömille syille on olemassa myös välilliset selitykset, kuten siirtomaavallan jälkeinen poliittinen epävakaus tai kansallisuuteen, uskontoon ja valtakysymyksiin liittyvät konfliktit. Pakolaisongelma ei poistu niin kauan kuin siihen johtavat syyt ovat olemassa. (Vartiainen-Ora 1996, 21.)

Pakolaiset muodostavat vain murto-osan Suomeen muuttavista ulkomaalaisista. Suurin osa maahanmuutosta on vapaaehtoista *työperäistä tai opiskeluun liittyvää maahanmuuttoa*. *Siirtolaiseksi* voidaan kutsua henkilöä, joka on pysyvässä tarkoituksessa muuttanut toiseen maahan hankkiakseen sieltä toimeentulonsa. *Siirtotyöntekijä* puolestaan menee toiseen maahan väliaikaisen elannon perään, mutta palaa omaan maahansa. *Paluumuuttaja* taas on ulkosuomalainen, joka on asunut pidemmän tai lyhyemmän ajanjakson Suomen rajojen ulkopuolella ja palaa takaisin Suomeen. *Ulkosuomalainen* tarkoittaa tässä yhteydessä Suomen rajojen ulkopuolella asuvaa Suomen kansalaista tai syntyperältään suomalaista henkilöä, joka pitää itseään suomalaisena. Lisäksi maahanmuuttajia tulee Suomeen *avioliiton kautta* suomalaisten puolisoiksi. (Mm. Pohjanmaan TE-keskus 2008.)

Maahanmuuttajiin ja maahanmuuttoon liittyvät erilaiset ryhmittelyt ovat erottelevia luokituksia ja saattavat luoda ja ylläpitää maahanmuuttajien toiseutta. Maahanmuuttajat nostetaan helposti julkisuudessa esiin kielteisten ilmiöiden kuten rikollisuuden, prostituution tai pimeän työvoiman yhteydessä ja heitä saatetaan haukkua työn vieroksujiksi tai sosiaaliturvaloisiksi. Maahanmuuttajapoliittinen ja hallinnollinen retoriikka määrittelevät maahanmuuttajien todellisuuden luokittelemalla heidät maahanmuuttajiksi, paluumuuttajiksi, etnisiksi vähemmistöiksi, ensimmäisen tai toisen polven muuttajiksi tai muilla vastaavilla määreillä. (Kyntäjä 2005; Bourhis, Moise, Perreault & Senecal 1997.) Maahanmuuttaja-käsite on siis kyseenalainen, koska se ryhmittää yhteen hyvinkin erilaiset maahanmuuttajat ja tähän ryhmään liitetään tiettyjä ominaisuuksia. Maahanmuuttajat rinnastetaan usein pakolaisiin, jotka ovat vain yksi paljon toisistaan poikkeava ryhmä maahanmuuttaja-käsitteen alla.

Tässä tutkimuksessa käytän maahanmuuttaja-sanaa tarkoittaen sillä henkilöä, joka on muuttanut Suomeen jostakin toisesta maasta. Tosiasiallisesti moni maahanmuuttaja kokee varmasti olevansa enemmän jonkin kansalaisuuden tai etnisen ryhmän edustaja kuin vain epämääräisesti maahanmuut-

taja. Tässä tutkimuksessa opetuskodin toimintaan osallistuneiden henkilöiden maahanmuuton tausta tai kansallisuus ei ole esiin nostettava tekijä ja projektiin osallistuvia henkilöitä yhdistävä tekijä on vain heidän taustansa Suomeen muualta muuttaneina ihmisinä. Tutkimusaineiston puitteissa ei käy ilmi projektiin osallistuvien maahanmuuttajien status tai maahanmuuttotausta. Näin ollen kansallisuus tai oleskelulupastatus ei määritä maahanmuuttajuutta tässä tutkimuksessa, vaan yhdistävä tekijä opetuskotiin hakeutuneiden ihmisten joukossa on maahanmuutosta johtuva tuen tarve. Vaikka opetuskodin asiakkaiden maahantulon statukset eivät ole tiedossani, niin todettakoon, että tutkimusten mukaan pakolaistaustaiset henkilöt tarvitsevat enemmän tukea kotoutumiseensa kuin itse maahanmuutostaan päättäneet.

2.2 Maahanmuuttajat Suomessa

Suomessa on vähemmistöinä ollut jo hyvin kauan saamelaisia, suomenruotsalaisia, romaneita, juutalaisia, tataareja ja venäläisiä. Näiden perinteisten vähemmistöjen asema on noussut esiin uutta maahanmuuttajaväestöä tarkasteltaessa. Maahanmuuttajaväestö oli aikaisemmin melko pieni, joten ulkomaalaistaustaisen väestön nopea kasvu on tuonut ilmiöön uutuuden tuntua. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 29–31.) Ulkomaalaisten osuus Suomen väestöstä on edelleen pieni verrattuna moniin muihin maihin, vaikka ulkomaalaisten määrä on alkanut kasvaa nopeasti 1990-luvulta lähtien (Tilastokeskus 2007a).

1990- ja 2000-luvuilla Suomeen tapahtuneesta maahanmuutosta suurin osa on ollut muuta kuin suoranaisesti työntekoon liittyvää muuttoa. Yleisin maahanmuuton peruste on ollut perheside. Maassa asuvista ulkomaalaisista suuri osa on lapsia kotona hoitavia äitejä sekä muita kuin työikäisiä. Maassa pysyvästi asuvien ulkomaalaisten työttömyysaste on pysytellyt korkeana, esimerkiksi vuonna 2005 se oli 28 prosenttia. Maahanmuuttajien ammattiosaaminen, kielitaito ja muut työmarkkinoilla tarvittavat taidot ovat usein olleet riittämättömiä tai eivät ole vastanneet työmarkkinoiden tarpeita. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006.)

Gibneyn (2004, 4–5) mukaan viime vuosina suurin osa länsimaihin tulleista maahanmuuttajista on ollut pakolaisia, turvapaikanhakijoita, taloudellisista syistä muuttaneita tai perheenyhdistämisen kautta maahan tulleita. Pakolaiskriisit syntyvät ensisijaisesti Euroopan ulkopuolella (em.). Suomeen

tulleiden pakolaisten määrä vaihtelee vuosittain. Vuonna 2006 pakolaisia on vastaanotettu Suomeen 1142 henkilöä. Määrä sisältää kiintiöpakolaiset, myönteisen turvapaikkapäätöksen saaneet ja perheen yhdistämisen kautta maahan tulleet henkilöt. Myönteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat olivat suurin ryhmä, 435 henkilöä. Valtion pakolaiskiintiö oli 750 henkilöä, mutta kiintiöpakolaisina Suomeen tuli vain 573 henkilöä. Perheen yhdistämisen kautta tulleiden määrä oli puolestaan 160. Pakolaisia tuli eniten Myanmarista, Afganistanista, Somaliasta, Iranista, Kongosta, Serbiasta ja Irakista. (Sisäasiainministeriö 2008.)

Vuoden 2007 lopussa Suomessa oli 132 708 ulkomaan kansalaista, mikä tarkoittaa 2,5 prosenttia koko väestöstä. Muita kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia oli 3,3 prosenttia väestöstä. Ulkomailla syntyneitä asui Suomessa 202 528. (Tilastokeskus 2008.) Suurimmat ulkomaalaisryhmät maahanmuuttajien joukossa olivat venäläiset, virolaiset, ruotsalaiset, somalialaiset, kiinalaiset, thaimaalaiset, saksalaiset, turkkilaiset, isobritannialaiset ja irakilaiset. (Maahanmuuttovirasto 2008). Verrattaessa maahanmuuttajia kantaväestöön huomataan, että maahanmuuttajien ikärakenne on nuorempi kuin kantaväestön. Vuonna 2006 vieraskielisistä yli neljännes oli alle 20-vuotiaita ja lähes viidennes alle 15-vuotiaita. (Tilastokeskus 2007b.) Selityksenä tähän on se, että Suomi on ottanut vastaan suhteellisen paljon perheellisiä pakolaisryhmiä ja lasten määrä on kasvanut perheen yhdistämisen kautta (Söderling 2005, 17). Tilastotietoja verratessa selkenee kuitenkin myös se, että suurin osa maahanmuuttajista on tullut Suomeen muilla tavoin kuin pakolaisena: maahanmuuttajien määrä kasvoi vuonna 2006 noin 7800 henkilöllä, mutta pakolaisina heistä tuli maahan vain 1142 henkilöä. (Maahanmuuttovirasto 2008; Sisäasiainministeriö 2008.)

Suomen maahanmuuttajaväestö voidaan siis jakaa karkeasti kolmeen osaan. Lähes puolet Suomen maahanmuuttajaväestöstä on entisen Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan alueelta, ja heistä suuri osa on inkeriläisiä paluumuuttajia. Vajaa yksi kolmasosa maahanmuuttajaväestöstä koostuu puolestaan suomalaisista paluumuuttajista, avioliiton kautta Suomeen tulleista ja työperustaisista maahanmuuttajista. Kolmanneksi ryhmäksi jäävät pakolaiset, turvapaikanhakijat ja perheen yhdistämisstatuksella maahan tulleet maahanmuuttajat sekä opiskelijat. Tähän ryhmään jää vain vajaa neljännes kaikista maahanmuuttajista, mutta ryhmä on suomalaisen maahanmuuttokeskustelun ytimessä. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 31; Martikainen 2004, 18.)

2.3 Kulttuuri ja etninen identiteetti

Kulttuuri, etnisyys ja identiteetti ovat sanoja, jotka vilahtelevat maahanmuuttajiin kohdistuvissa tutkimuksissa tämän tästä. Kaikki kolme sanaa ovat moniulotteisia ja monimerkityksisiä ja niitä on määritelty lukemattomia kertoja eri näkökulmien kautta. Seuraavaksi avaan käsitteitä perustasolla.

Kulttuurin eri määritelmissä yhteistä on ollut ajatus kollektiivisuudesta ja yhteisöllisyydestä, jonka tietyn kansan tai ihmisten ryhmän edustajat jakavat keskenään. Perinteisen kulttuurikäsitteen mukaan kulttuurit ja kulttuurinmuodot ovat erilaisia ja autonomisia kokonaisuuksia, jotka muodostuvat yhteisestä elämäntavasta ja tavasta hahmottaa maailmaa. Kulttuurilla voidaan yksinkertaistetusti tarkoittaa jonkin yhteisön (kansan, luokan tai muun sosiaalisen ryhmän) kesken omaksuttua elämäntapaa. Kulttuuri voidaan myös ymmärtää laajasti siten, että se sisältää kaiken ihmisen toiminnan. Ongelmaksi muodostuu se, että liian laaja määritelmä on vaikeasti hahmotettava, eivätkä ihmiset lopulta samaistu ryhmiin joita luodaan esimerkiksi monikulttuurisuuspolitiikkaa suunniteltaessa. (Hautaniemi 2001, 14, 28.) Kulttuurilla viitataan arkisiin käytäntöihin kuten ruokaan, juomaan, pukeutumiseen ja musiikkiin, mutta toisaalta myös arvoihin, normeihin sekä käsitykseen naisesta, miehestä ja perheestä. Kulttuuri jäsentää ja määrittelee jokapäiväistä elämäämme ja elämäntapamustamme. (Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 26.)

Eri kulttuureissa tavat ja perinteet, uskonnolliset käsitykset, käsitykset oikeasta ja väärästä ja koko maailmankuva saattavat olla täysin erilaisia. Kulttuurierot liittyvät historiallisiin kokemuksiin. (Liebkind 1994, 21.) Länsimainen arvomaailma korostaa yksilöllistä ihmisarvoa ja yksilön oikeuksia, kun taas esimerkiksi aasialaisessa arvomaailmassa suurin hyve on täyttää velvollisuutensa lapsiaan ja vanhempiaan kohtaan itsensä unohtaen (Chang 1982; ref. Liebkind 1994, 22). Kuitenkin globalisaation myötä kulttuuriset käytännöt sekoittuvat yhä nopeammin (Hautaniemi 2001, 28).

Kulttuuri voidaan siis nähdä kollektiivisena tietoisuutena, mutta etnisyydellä tarkoitetaan ihmisen tunnetta kuulumisesta tiettyyn ryhmään. Etnisyydellä voidaan pelkistetysti tarkoittaa sitä ilmiötä, että ihmiset samastuvat etnisiin ryhmiin ajattelemalla ja käyttäytymässä samoin kuin muut ryhmän jäsenet. Ryhmän jäsenet eivät kuitenkaan pelkästään identifioitu omaan ryhmäänsä vaan myös poikkeavat muista. (Hautaniemi 2001, 13–17.) Etnisyyttä määriteltäessä yhdistävä tekijä voi olla yhteinen uskonto, jaettu kulttuuri tai osa siitä, yhteinen kansallinen tai maantieteellinen alkuperä,

jaettu kieli tai yhteiset ulkonäölliset piirteet tai useat edellä mainituista määreistä (Anthias & Yuval-Davies 1993; ref. Haluk & Williams 1998, 5). Etninen identiteetti ja etnisyys ovat pohjimmiltaan yksilöiden ja ryhmien välisen vuorovaikutus- ja samaistumisprosessien tulosta, aikaan ja paikkaan sidottuja ja historiallisesti muuttuvia tapoja neuvotella sosiaalisista suhteista (Hall 1999).

Identiteetti voidaan jakaa kahteen osaan: henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen. Henkilökohtaisella identiteetillä tarkoitetaan sitä, mitä henkilökohtaisia ominaisuuksia yksilö liittää itseensä. Sosiaalinen identiteetti puolestaan muodostuu sosiaalisista ryhmistä, joihin yksilö samaistuu. Yksilön näkökulmasta määritelty identiteetti on subjektiivinen identiteetti ja toisten ihmisten kautta tehty määritelmä identiteetistä on objektiivinen. (Hogg & Abrams 1998; Liebkind 1992; 2001.) Objektiivinen etnisyys on ulkopuolisten havainnoimia piirteitä tietystä ihmisryhmästä kuten ihonväri, kieli tai uskonto. Uskonto osana etnistä identiteettiä voi luoda ryhmän jäsenille yhteenkuuluvuuden tunnetta ja taasoittaa ryhmän sisäistä eriarvoisuutta. Toisaalta se voi myös antaa mahdollisuuden irtautua omasta etnisestä ryhmästä. (Hautaniemi 2001, 18, 25.)

Sukupolvilta toisille välittyvät sosiokulttuuriset arvot, kieli, perinteet, ryhmän yhteenkuuluvuuden tunne ja yksilön kokemat vuorovaikutustilanteet muokkaavat kulttuurista identiteettiä. Minäkäsitystä ja arvomaailmaa muokkaava prosessi on elinikäinen. Kun tarkastellaan jonkin ihmisen kulttuuri-identiteettiä, kiinnitetään huomiota ulkoisiin määreisiin kuten pukeutumistyyliin, puhetapaan ja ryhmäkäyttäytymiseen. Historia, kulttuuri ja valta muokkaavat identiteettejä koko ajan, eivätkä ne siten ole muuttumattomia. (Marjeta 2001, 14–15.)

Aniksen (2008, 88–92) mukaan maahanmuuttajat saavat sosiaalityön asiakkaina usein sopeutujan ja "suomalaisuutta oppivan erilaisen" identiteetin. Vaikka kotoutuminen on myös maahanmuuttajan oman kulttuurin säilyttämistä, niin käytännössä keskitytään helposti suomalaisten tapojen opettamiseen. Myös maahanmuuttajat itse saattavat määritellä itsensä oppijaksi opiskellessaan suomen kieltä ja pyrkiessään omaksumaan suomalaisen yhteiskunnan toimintaa ja ihmisiä. (Em.)

Maahanmuuttajaidentiteetti on sikäli mielenkiintoinen, että arkielämässä se pysyy mukana huolimatta siitä, onko maahanmuuttajataustainen henkilö saanut Suomen kansalaisuuden, osaako hän kielen tai onko hän asunut täällä pitkään. Maahanmuuttajuus seuraa mukana ihmisen ulkonäköön tai

kieleen liittyvänä määritteenä. Milloin maahanmuuttaja ei ole enää maahanmuuttaja, on kysymys, johon ei ole yksiselitteistä vastausta. Maassaoloajan kestänyt pidempään maahanmuuttotilalla ei välttämättä ole enää suurta merkitystä perheen arjessa. Kun kielitaito on hallussa ja yhteiskunnan rakenteista ja toiminnoista on riittävästi tietoa, maahanmuuttajataustan merkitys voi näkyä enää vain käytäntöinä perheen arjessa. Tällaisia käytäntöjä voivat olla kahden tai useamman kielen käyttö, tavallista tiiviimpi yhteydenpito ja vierailut yli valtion rajojen, etninen ruoka ja tarinat menneistä ajoista jossain muualla. (Alitolppa-Niitamo & Söderling 2005, 11; Anis 2008, 24–25.)

3 KOTOUTUMISELLE MERKITYKSELLISET TEKIJÄT

3.1 Kotoutuminen ja kotouttaminen

Kotoutuminen on suomalainen vastine sanalle integraatio, jolla tarkoitetaan prosessia, jonka kuluessa maahanmuuttaja tulee osaksi ympäröivää yhteiskuntaa. Kotoutuminen on monimutkainen ja -ulotteinen prosessi, joka vie aikaa. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 20–21.) Integraatio nousi poliittiseksi tavoitteeksi 1980-luvulla. 1990-luvun laman aikana työllistyminen nousi tärkeimmäksi integroitumisen keinoksi maahanmuuttajien vaikean työllistymisen vuoksi. Kotoutuminen-sana otettiin käyttöön korvaamaan integraatio-käsitettä vuonna 1997, jolloin luotiin ensimmäistä kertaa Suomen virallinen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka. Hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman mukaan keskeisiä alueita maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi ovat aikuiskoulutus, työllistyminen, toimeentuloturvan järjestäminen, osallistuminen ja aloitteentekooikeus, äidinkielen ja oman kulttuurin tukeminen sekä suvaitsevuuden edistäminen. (Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 30–31.)

Laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/ 1999) määritellään lain tavoitteeksi edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnanvapautta toimilla, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten taitojen ja tietojen saavuttamista. *Kotoutuminen* määritellään laissa maahanmuuttajan yksilölliseksi kehitykseksi, jossa hän pyrkii osallistumaan työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla säilyttäen oman kielensä ja kulttuurinsa. *Kotouttamisella* puolestaan tarkoitetaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja. Kotouttamisen piiriin kuuluvat kiintiöpakolaiset, oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat sekä perheenyhdistämisen kautta Suomeen tulleet henkilöt. Viranomaiset määrittelevät kotouttamis toimenpiteiden keston, sillä he voivat tietyin edellytyksin hakea jatkoa kolmen vuoden kotoutumisajalle. Vaikka maahanmuuttaja on harvoin kotoutunut Suomeen kolmessa vuodessa, perusteet kotoutumisajan jatkamiselle ovat melko tiukat.

Vuoden 2008 alusta alkaen Sisäasiainministeriö on vastannut maahanmuuttopolitiikasta ja -hallinnosta sekä kotouttamisen yhteensovittamisesta. Työvoimatoimistot huolehtivat yhdessä työvoimaja elinkeinokeskusten kanssa tarvittavien työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ja työvoimapalvelujen järjestämisestä maahanmuuttajille. Yleisvastuu käytännön kotouttamistyöstä on kunnilla. Kunnan

tulee laatia kotouttamisohjelma yhteistyössä työvoimatoimiston, Kelan, eri viranomaistahojen, maahanmuuttajien omien sekä muiden järjestöjen ja tahojen kanssa. Kotouttamisohjelmassa määritellään kotouttamistyön tavoitteet ja keinot. Suomeen muuttamista pidetään vakinaisena silloin, kun henkilö muuttaa Suomeen paluumuuttajana, pakolaisena tai turvapaikanhakijana ja hänellä on vähintään vuoden oleskelulupa. Tällöin hän saa kotikuntaoikeuden. Pakolaiselle kotikunta määrätään sen perusteella, mitkä kunnat ovat tehneet sopimuksen pakolaisten vastaanottamisesta: kuntien ei siis ole pakko vastaanottaa pakolaisia. Kunta tarjoaa pakolaiselle sosiaali- ja terveystalvaeluita kuten muille kuntalaisille, mutta kotoutumisajan aikana tarjotaan enemmän myös erityistalvaeluita. Kotoutumistuki on maahanmuuttajalle kotoutumissuunnitelman aikaisen toimeentulon turvaamiseksi tarkoitettu tuki, jonka avulla edistetään ja parannetaan tuen saajan työelämään ja jatkokoulutukseen hakeutumisen edellytyksiä sekä mahdollisuuksia toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. Yleensä se muodostuu Kansaneläkelaitoksen työmarkkinatuesta ja kunnan myöntämästä toimeentulotuesta. (Pohjanmaan TE-keskus 2008.)

Maahanmuuttajatyö Suomessa perustuu sekä säädettyyn lakiin että kansainvälisiin sopimuksiin. Lähtökohtana on, että mikäli maahanmuuttaja asuu Suomessa pysyväisluonteisesti, tulee hänellä olla yhdenvertaiset oikeudet Suomen kansalaisten kanssa. Suuri osa maahanmuuttajista tulee maahan muutoin kun pakolaisena tai paluumuuton kautta. Näin ollen esimerkiksi avioliiton vuoksi maahan muuttava puoliso, joka ei ole saanut oleskelulupaa puolisonsa pakolaisten perheen yhdistämisoikeuden kautta, on heikommassa asemassa saamaan palveluita. Hän ei ole oikeutettu erityisiin kotouttamispalveluihin, eikä kunta saa mitään erityistä korvausta järjestämistään palveluista. Käytännössä tällainen maahanmuuttaja saa samanlaisia palveluita kuin muutkin esimerkiksi työvoimatoimistosta ja hänet ohjataan kielikursseille, mutta statuksen ero on tärkeä huomata, sillä varsinkin tällaisten maahanmuuttajien kohdalla palvelujen saaminen vaatii erityistä aktiivisuutta maahanmuuttajalta itseltään. Tutkimukseni kohde opetuskoti on tarkoitettu joko virallisten kotouttamistoimenpiteiden jatkoksi tai sellaisille henkilöille, jotka eivät ole olleet virallisen kotouttamisen piirissä. Tarkoituksena ei ole korvata muita palveluita vaan täydentää niitä pitkänkin maassa oloajan jälkeisessä ohjauksen tarpeessa.

Arkipuheessa kotoutumista käytetään yleisesti sanana, joka kuvaa maahanmuuttajan sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja sellaisena käytän sitä tässä tutkimuksessa, koska käytännössä kotoutuminen koskee jokaista maahan pysyvästi jäävää maahanmuuttajaa statuksesta huolimatta. Kotoutumisella viitataan siis haluttuun, hyvään tilanteeseen, jossa maahanmuuttaja voi säilyttää omaa kult-

tuuriaan ja omaksua tarpeeksi suomalaista kulttuuria, jotta toimiminen suomalaisessa yhteiskunnassa olisi mutkatonta. Kotoutuminen kestää useimmiten kauemmin kuin kolme vuotta, mikä on valtion antama määritelmä kotoutumisajasta virallisten kotoutumispalveluiden piirissä oleville maahanmuuttajille. Tutkimuksen kohdeprojektiin osallistuneista maahanmuuttajista osa on ollut 8–10 vuotta Suomessa, ja he hakevat edelleen keinoja kotoutua Suomeen. Kotoutumisprosessin etenemiseen vaikuttaa huomattavasti se, minkälaisista oloista maahanmuuttaja lähtee: jollakin on voinut olla korkea status lähtömaassa kun taas toiset saattavat olla luku- ja kirjoitustaidottomia.

Kotoutumisen resurssit voidaan jakaa mukana tuotuihin resursseihin, sosiaalisen tuen antamiin resursseihin ja vastaanottavan yhteiskunnan luomiin resursseihin. Mukana tuotuihin resursseihin kuuluvat maahanmuuttajan oma koulutustaso, vanhempien koulutustaso ja -ala, fyysinen ja psyykkinen terveys, maahantuloikä, yhteiskuntatausta, ”kulttuurietäisyys”, eli lähtökulttuurin samankaltaisuus verrattuna tulomaan kulttuuriin ja kotoutumisasenne, eli asennoituuko henkilö jäämään uuteen maahan vai haluaako hän palata omaan maahansa mahdollisimman pian. (Punainen risti 2004.)

3.2 Maahanmuuttotutkimus

Suomalainen maahanmuuttotutkimus ja monikulttuurisuustutkimukset ovat lisääntyneet nopeasti 1990-luvulta lähtien maahanmuuttajien määrän kasvaessa. Näkyvin osa tutkimusta on kohdistunut maahanmuuttajiin liittyvien asenteiden ja heihin kohdistuvan syrjinnän tutkimiseen (Forsander 2002, 63). Maahanmuuttajien kertomuksia Suomeen muutosta, kotoutumisesta ja yhteiskunnassa elämisestä on tutkittu erilaisissa haastattelututkimuksissa sekä kysely- ja havainnointiaineistojen kautta (mm. Valtonen 1997; Huttunen 2002; Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala 2002; Clarke 2003; Clarke 2004; Pohjanpää, Paananen & Nieminen 2003; Alitolppa-Niitamo 2004; Pentikäinen 2005).

Suomen maahanmuuttopolitiikan pohjana on ollut angloamerikkalainen monikulttuurimalli. Siinä jokainen etninen ryhmä voi säilyttää kielensä ja kulttuurinsa. Pohjoismaissa hyvinvointi-ideologia on rakennettu sen varaan, että kaikki ihmiset integroituvat tai heidät integroidaan saman arvojärjestelmän jakavaan yhteiskuntaan. Yhteiskunta integroi jäsenensä osakseen keskeisten instituutioiden-

sa, kuten työn ja koulutuksen kautta. Yhteiskunnan keskeisiin toimintoihin osallistuminen ylläpitää integraatiota vahvistamalla jäsentensä koheesiotunnetta. (Forsander & Ekholm 2001, 41).

Kotoutumisen mittaaminen vaatii lisää tieteellistä tutkimusta. Kotoutumistutkimukselle asetetuista tavoitteista huolimatta Suomessa tehdyt tutkimukset ovat keskittyneet alueellisesti tai kohdentuneet vain joihinkin kotoutumisen alueisiin. Tutkimusten valossa ei piirry teoreettista kokonaiskuvaa kotoutumisesta. (Liebkind, Mannila, Jasinskala-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 33.) Elina Ekholm (1994, 31) on koonnut listan asioista, joita voidaan käyttää integraation indikaattoreina. Listaan kuuluvat työllisyys, tulotaso, asumistaso sekä muuttoliike, kielitaito, koulutus, sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö, suhde suomalaisiin, etnisyys ja oma kulttuuri, osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet, kansalaisuuden hakeminen sekä paluumuuttohalukkuus. (Em.)

Käyn läpi eri maahanmuuttotutkimuksen aloilta nousseita tutkimukselleni olennaisia kotoutumiseen liittyviä teorioita ja tutkimuksia aihepiireittäin. Aihepiirit liittyvät kotoutumiseen ja sitä tukevien tai vaikeuttavien tekijöiden selittämiseen. Aihepiirien käsittelyn kautta tarkoitukseni on luoda käsitys siitä, miten monitahoinen prosessi ja siksi myös monimutkainen ja yksilökohtainen prosessi maahanmuuttajan kotoutuminen on. Kotoutumista kuvaamaan ei löydy yhtä ainoaa teoriaa vaan tieto koostuu pienistä sirpaleista.

3.3 Akkulturaatiomalli

Maahanmuuttajien sopeutumista tutkittaessa on laajalti ollut käytössä akkulturaatioteoria, joka juontaa juurensa sosiaalipsykologiaan ja psykologiaan. Berryn, Kimin, Minden & Mokin (1987) akkulturaatioteoria on yksi tunnetuimpia ja eniten käytettyjä käsitteellisiä havainnollistuksia kotoutumisesta. Sana akkulturaatio voidaan suomentaa kulttuurin muutokseksi. Jokaisen etnisen tai kulttuurivähemmistön jäsenen on otettava kantaa kahteen peruskysymykseen: miten tärkeää on säilyttää oma kulttuurinsa ja siihen liittyvä kulttuuri-identiteetti, ja miten tärkeää on ylläpitää hyvät suhteet ja kiinteä yhteys koko yhteiskuntaan ja valtaväestöön. Periaatteessa kysymyksiin voidaan vastata vain joko kyllä tai ei, jolloin saadaan neljä perusasennoitumista akkulturaatioon: integraatio, assimilaatio eli sulautuminen, separatismi eli vahva vähemmistöidentiteetin vaikuttaminen tai marginaalisuus.

(Berry, Kim, Minde & Mok 1987; ref. Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 46–47.)

Vieraantuminen/ marginalisoituminen on tyypillistä silloin, kun ihminen torjuu oman kulttuurinsa, mutta ei myöskään omaksu enemmistökulttuuria. Jos ei hyväksy tai tule hyväksytyksi kumpaankaan kulttuuriin, ikään kuin putoaa näiden väliin. *Assimilaatio eli sulautuminen* puolestaan merkitsee oman kulttuurin hylkäämistä ja enemmistökulttuurin omaksumista sen tilalle. Tällainen asenne saattaa haitata ihmisen sopeutumista suuresti. *Separaatiota eli eristäytymistä* esiintyy silloin kun vähemmistön jäsenet korostavat vain omaa kulttuuriaan ja vetäytyvät kanssakäymisestä valtaväestön edustaman kulttuurin kanssa. Tällä tavalla maahanmuuttaja voi tilapäisesti suojata oman olemisensa, mutta joutuu myös syrjäytymisriskiin. *Integraatioasenteen* puolestaan katsotaan tarjoavan parhaan psykologisen sopeutumisen lopputuloksen. Tällöin ihminen säilyttää omia kulttuuriperinteitään ja ylläpitää yhteyksiä enemmistökulttuuriin. (Berry, Kim, Minde & Mok 1987; Berry 1989.)

Valtaväestön ja vähemmistön kohtaamisessa autonomisuus on kuitenkin tosiasiaa suhteellista, sillä yleensä toinen ryhmä dominoi toista. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 22–23.) Suomessa mm. Karmela Liebkind ja Inga Jasinskaja-Lahti ovat tehneet sosiaalipsykologista maahanmuuttajatutkimusta akkulturaatioteoriaan perustuen ja teoriaa muunnellen (mm. Liebkind 1994; Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004). Berryn et al. (1987) teoria sisältää käsityksen siitä, että vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen aiheuttaa yksilössä sekä tiedollisia että tiedostamattomia muutoksia hänen uskomuksissaan, arvoissaan ja käyttäytymisessään. Akkulturaatioteoriassa pohditaan lähinnä yksilöä eikä laajemmin ympäröivää yhteiskuntaa ja kotoutumisprosessiin liittyviä sosiaalisia suhteita, kuten perhesuhteita. (Em.)

Akkulturaatioteorian kulttuurikäsitteen on myös todettu olevan rajallinen. Alitolppa-Niitamo ja Söderling (2005) tuovatkin esiin kultturalismin käsitteen, jolla tarkoitetaan kulttuurilla perusteltua ihmisten yksinkertaistettua luokittelua. Kultturalismilla saatetaan selittää sosiaalisia ongelmia, joiden syyt ovat paljon monimutkaisemmat. Samasta maasta tulleita henkilöitä ei siis voida kategorisoida yhdeksi kulttuuriryhmäksi, vaikka he jossain määrin jakavatkin samoja kollektiivisia kokemuksia, normeja ja arvomaailman. Yhteiskunnallinen asema lähtömaassa, henkilökohtainen arvo maailma ja kokemukset, sukupuoli, koulutus sekä asuinseutu muokkaavat yksilön elämää ja siten muutostilanteiden kuten maahanmuuton aiheuttamia haasteita (Alitolppa-Niitamo 2005, 38–39).

Berry (1992) on itsekin kirjoittanut auki sen, että todellisuudessa tilanne on harvoin niin yksinkertainen kuin akkulturaatiomalli antaa ymmärtää. Samalla henkilöllä voi nimittäin olla erilainen strategia perheessä ja etnisessä yhteisössä kuin julkisessa elämässä, esimerkiksi työssä tai koulutuksessa. (ref. Ekholm 1994.) Etnisen vähemmistön jäsen voi esimerkiksi pyrkiä taloudelliseen sulautumiseen (työelämässä), kielelliseen integraatioon (aktiiviseen kaksikielisyyteen) ja aviolliseen eristäytymiseen (välttää seka-avioliittoa) (Berry 1989).

3.4 Kulttuuriset ulottuvuudet

Vaikka kulttuuritaustalla ei voida selittää koko yksilön kotoutumista, niin sitä ei voida myöskään täysin unohtaa. Kuten Alitolppa-Niitamokin (2005) on todennut, tietyt yhteiset kulttuuritaustat ovat samasta maasta tulleilla olemassa. Tällaisia yhteisiä kulttuuritaustoja voi näin ollen käyttää taustoitukseksi, eräänlaisena peilinä, jotta ymmärtäisimme paremmin miten maahanmuuttajat itse kokevat esimerkiksi perheen tai suomalaisen kulttuurin.

Geert Hofstede (1984; 1994) on kirjoittanut kulttuurisista ulottuvuuksista, joista tärkeimpinä pidetään individualismin ja kollektiivisuuden ulottuvuuksia (mm. Triandis 1995). Individualismi/ kollektivismi -jakauma kuvaa sitä, miten merkittävää ryhmän jäsenyys on ihmisille ja miten tiukasti ryhmien normit määräävät heidän ajatustapaansa ja käyttäytymistään. Kollektivismista on maailmassa monenlaisia muunnelmia, mutta kaikissa ihmiset samastuvat omiin sisäryhmiinsä niin vahvasti, että niiden arvoista, normeista ja päämääristä tulee heidän persoonallisuutensa kivijalka. Välittömin sisäryhmä on yleensä oma perhe. Juuri siihen liittyvät suurimmat erot ihmisten arvoissa, normeissa, asenteissa ja käyttäytymisessä. Perheen vaatimasta uskollisuudesta luopuminen on pahinta, mitä kollektivistisessä kulttuurissa voi tehdä. (Hofstede 1984; 1994.)

Useimmat länsimaat saavat Hofsteden mittarilla suuria individualismiarvoja, kun taas Aasian ja Etelä-Amerikan maat sekä suurin osa Afrikasta saavat suuria kollektivismiarvoja. Suomi sijoittuu useimpien Euroopan maiden alapuolelle individualismiarvossaan. (Hofstede 1984.) Vuonna 2006 pakolaisia tuli Suomeen eniten Myanmarista, Afganistanista, Somaliasta, Iranista, Kongon demokraattisesta tasavallasta, Serbiasta ja Irakista (Sisäasiainministeriö 2008). Pakolaisten on todettu tar-

vitsevan tukea pidempään kuin vapaaehtoisesti maahan muuttaneiden. Lisäksi individualismi-kollektivismiarvoja tarkastellessa näyttäisi siltä, että Suomen kulttuuri eroaa suuresti niiden maiden kulttuureista, joista humanitaarinen muutto Suomeen suuntautuu. Tämä nousee tärkeäksi näkökulmaksi työskenneltäessä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kanssa. Työntekijöillä tulisi olla tarpeeksi kulttuuritietoutta tai ainakin herkkyyttä havaita merkittäviä kulttuurisia eroja niin, että hän pystyisi työssään luomaan asiakkaan kanssa toimivan suhteen. Yhteisöllisessä kulttuurissa esimerkiksi lapsen paikka on ehdottomasti olla osana perhettä ja sukua, kun taas Suomessa lapsi nähdään yksilönä (mm. Almquist & Broberg 2000; Moallin 2005).

3.5 Kotoutumisen eri alueet

Integroituminen eli kotoutuminen voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen: poliittiseen, taloudelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kotoutumiseen. Kutakin tasoa voidaan tarkastella joko yksilön tai yhteiskunnan näkökulmasta käsin. Poliittinen kotoutuminen tarkoittaa, paitsi poliittista aktiivisuutta ja äänestämistä, myös kansalaisuuden hakemista ja erilaisten medioiden seuraamista. Taloudellinen integraatio puolestaan liittyy työhön, työttömyyteen ja maahanmuuttajien osuuteen erilaisissa työtehtävissä. Sosiaalinen integraatio liittyy hyvinvointipalvelujen käyttöön, asumiseen, kielitaitoon sekä suhteisiin kantaväestön ja muiden maahanmuuttajien kanssa. Kulttuurisen integraation merkitys voidaan tiivistää maahanmuuttajayhteisön kooksi verrattuna kantaväestöön ja oman kulttuurin merkitykseksi siinä. (Coussey & Christensen 1997.)

Tämän tutkimuksen kohde, opetuskoti, liittyy sosiaaliseen integroitumiseen. On hyvä kuitenkin muistaa, että integraation eri ulottuvuudet eivät ole toisistaan riippumattomia. Sosiaalisesti hyvin integroitunut henkilö todennäköisesti tulee pärjäämään myös taloudellisen integraation lohkolla eli hänellä on paremmat mahdollisuudet työllistyä kuin maahanmuuttajalla, joka ei sopeudu uuteen ympäristöön ja on sen vuoksi syrjäytymisvaarassa. Karmela Liebkind (1994) on koonnut kansainvälisistä tutkimuksista ehtoja, joiden vallitessa siirtolaisuus uhkaa yksilön henkistä hyvinvointia. Tällaisia uhkia ovat henkilökohtaisen sosio-ekonomisen statuksen jyrkkä lasku, kykenemättömyys puhua vastaanottavan maan kieltä, ero muista perheenjäsenistä, ympäröivän yhteiskunnan taholta tulevan ystävällisen vastaanoton puuttuminen, eristyneisyys muista saman kulttuuritaustan omaavista ihmisistä, traumaattiset kokemukset tai maahantuloa edeltävä pitkäaikainen stressi sekä teini-ikä ja

vanhuus siirtolaisuuden alkaessa. (Em.) Kotiäitien kohdalla eristäytyminen kotiin on uhka integroitumiselle ja suoranainen riski syrjäytymiseen (mm. Manninen 2001).

Liebkind et al. (2004) kirjoittavat myös omana ulottuvuutenaan psykologisesta eli emotionaalisesta sopeutumisesta. Oman ryhmän jäsenet muodostavat tärkeän tukiverkoston ja siksi tyytyväisyys näihin suhteisiin on hyvin tärkeä psykologisen sopeutumisen edellytys. Ward & Kennedyn (1993) mukaan psykologista sopeutumista ennustavat persoonallisuuden piirteet, henkilökohtaiset kokemukset ja sosiaalinen tuki. Vaikka näitä termejä on käytetty lähinnä tilapäisesti ulkomailla asuvien tutkimuksessa, ne voidaan yhdistää myös pakolaisiin. Maahanmuuttaja voi kuitenkin kotoutua joillakin ulottuvuuksilla paremmin kuin toisilla. Liebkind et al. (2004) viittaavat tässä Portes & Zhoun (1993) tutkimuksiin, joissa puhutaan lohkoutuneesta integraatiosta. Sen mukaan sosiaaliset verkostot ovat sellaisia ulottuvuuksia, joilla integraatio jää usein heikommaksi.

3.6 Sosiaaliset verkostot ja kotoutuminen

Sosiaalisen verkoston käsitteellä tarkoitetaan ihmisen vuorovaikutussuhteita, joiden avulla hän ylläpitää sosiaalista identiteettiään. Vuorovaikutussuhteiden kautta ihminen saa henkistä tukea, materiaalista apua, palveluja ja tietoa sekä uusia ihmissuhteita. (Marsella & Snyder 1981; ref. Seikkula 1994, 16.) Sosiaaliset verkostot perustuvat vastavuoroiisiin ihmissuhteisiin. Sosiaalisten verkostojen yhteydessä puhutaan usein sosiaalisesta tuesta. Sosiaalinen tuki tarkoittaa yksilön saamaa tukea, joka tapahtuu ihmissuhteessa. (Hessle 1991; ref. Seikkula 1994, 17.) Sosiaalinen verkosto voidaan jakaa neljään lohkokseen. Näissä lohkoissa erotetaan perhe, perheenjäsenet ja sukulaiset sen perusteella asutaanko samassa taloudessa. Lisäksi erotetaan työ, koulu ja muut päivittäiset suhteet omaksi lohkokseen ja muut ihmissuhteet, esimerkiksi ystävät, naapurit ja ammattiauttajat omaan lohkoonsa. (Klefbeck, Bergerhed, Forsberg, Hultkrantz-Jeppson & Marklund 1988; ref. Seikkula 1994, 21–24.) Lisäksi erottelu voidaan tehdä läheis- ja vertaisverkostojen välillä. Vertaisverkostot perustuvat samankaltaiseen elämäntilanteeseen ja kokemuksiin. (Nylund 2004, 184–185.)

Maahanmuuttajien sosiaalisessa verkostossa perhe ja sukulaiset asuvat usein muualla, sillä ylijärjät eli transnationaaliset perhesuhteet yleistyvät maahanmuuton myötä. Sosiaalisia verkostoja tarkasteltaessa perheestä erillään oleminen vaikuttaa yksilön hyvinvointiin. Useissa maahanmuuttaja-

naisia koskevista tutkimuksista on tullut ilmi maahanmuuttajanaisten tuntemus siitä, että sosiaalinen verkosto, varsinkin sukulaisverkon tuen osalta, on pienentynyt maahanmuuton myötä ja vaikuttaa siten naisten jaksamiseen arjen tehtävissä kuten lastenhoidossa. (Mm. Marjeta 2001; Harju-Tolppa 2004). Yksilön saama sosiaalisen verkon tuki nähdään tärkeänä apuna sopeutumisessa ja stressistä selviytymisessä. Mikäli henkilö ei saa sosiaalista tukea, voi stressi johtaa somaattiseen tai psyykkiseen sairastumiseen. (Marsella & Snyder 1981; ref. Seikkula 1994, 25–26.)

Venäläisten, virolaisten ja etniseltä taustaltaan suomalaisten maahanmuuttajien sosiaalisia verkostoja tarkasteltaessa on kiinnitetty eri lohkojen lisäksi huomiota siihen, kuuluuko ystäväverkostoihin saman maahanmuuttajaryhmän jäseniä, kantasuomalaisia vai molempia. Tämän maahanmuuttajaryhmän sisällä kolmella neljästä oli sekä muista maahanmuuttajaryhmistä että suomalaisista koostuneita verkostoja. Noin yhdellä viidesosalla oli pelkästään muita maahanmuuttajia verkostossaan ja vain yhdellä sadasta ei ollut lainkaan läheisiä ystäviä tai perhettä Suomessa. Asumisajan pidentyessä yleensä myös kielitaito karttuu ja sen mukana ystäväpiiriin tulee myös enemmän kantasuomalaisia. Venäjältä, Virosta ja entisestä Neuvostoliitosta muuttaneet maahanmuuttajat näyttävät siten integroituneen ainakin jollain tasolla suomalaisiin sekä omiin maahanmuuttajaverkostoihinsa. (Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 179–197.) Tämän maahanmuuttajaryhmän kohdalla sosiaaliset verkostot näyttävät yllättävän laajoilta. Toisaalta pitää muistaa, että yleisesti kotoutuminen on ollut helpompaa lähialueilta muuttaneille, joiden kulttuurinen tausta on samankaltainen suomalaisten kanssa.

Maahanmuuttajien kotoutumista pääkaupunkiseudulla aikavälillä 1997–2004 tehdyssä pitkittäistutkimuksessa on tarkasteltu laajemmin kaikkia alueen maahanmuuttajia. Tutkimuksessa on nostettu esiin edellisessä kappaleessa käsiteltyjen ryhmien lisäksi turkkilaiset, vietnamilaiset, somalit ja arabit. Turkkilaisten kohdalla taloudellinen sopeutuminen näytti onnistuneelta ja heillä oli paljon ystäviä, joihin pidettiin yhteyttä. Sosiaalisten verkostojen osalta vietnamilaisissa oli suhteessa eniten ihmisiä, joilla ei ollut läheistä ystävää, jonka lisäksi myös tuki omalta etniseltä ryhmältä koettiin muista ryhmiä vähäisemmäksi. Somalialaisten eristäytymishalu näyttäytyi vahvana, kuten aikaisemminkin tutkimuksissa. Tämän selityksenä voidaan nähdä syrjityksi joutumisen kokemukset, jotka edistävät etnistä samaistumista. Lisäksi somalialaisten (kuten myös vietnamilaisten) perhearvoissa korostuvat velvollisuudet ja selkeät valtasuhteet. Tutkimuksen yllättävä tulos oli silti se, että vaikka somalialaiset pitivät yhteyttä omaan etniseen ryhmään, nähdään sieltä saatava sosiaalinen tuki melko vähäisenä. Arabeilla puolestaan oli runsaasti ystäviä, myös suomalaisia, vaikka heille suomen

kielen oppiminen näyttäisi olevan usein muita vaikeampaa. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 83–86.)

Sosiaaliset verkostot siis vaihtelevat eri maahanmuuttajaryhmien välillä ja sisällä. Sosiaalisen tuen määrän riittävyteen vaikuttavat myös henkilön omat tuntemukset asiasta. Sosiaalisen verkoston laajenemiseen oman etnisen ryhmän ulkopuolelle vaikuttavat muun muassa kielitaito ja syrjäntäkokemukset. Toisaalta myös ystävän määritelmä saattaa vaihdella, esimerkiksi Ekberg- Kontulan (2000, 19–20) tutkimuksessa afrikkalaisilla naisilla oli paljon ystäviä, mutta suomalaisia ystäviä luonnehdittiin enemmänkin tuttaviksi. Yksinäisyyden kokemukset ja siihen liittyvä henkinen pahoinvointi tulivat esiin myös ahdistuksen kokemuksina. (Em., 22.) Tutkimuksen mukaan sosiaaliset verkostot vaihtelevat yleisesti maahanmuuttajien keskuudessa myös sukupuolen mukaan: naisten ystäväpiiri painottuu miehiä enemmän oman etnisen ryhmän edustajiin. Tätä selittävä tekijänä nähtiin miesten suurempi osuus työelämässä. Maahanmuuttajanaiset saivat myös miehiä enemmän sosiaalista tukea sukulaisiltaan. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 87.)

Marjetan (2001) tutkimuksessa somalialaisnaiset ovat kertoneet epävirallisen naisten muodostaman tukiverkoston olleen tärkeä osa heidän arkeaan varsinkin tilanteissa, joissa aviomies ei ole vielä ollut Suomessa, tai on tullut juuri maahan, mikä luo paineita perheen sisällä asioiden hoitamiseen liittyen. Tällaisen tukiverkoston syntyminen edellyttää kuitenkin sitä, että naisilla on yhteinen kieli, ja jotkut heistä ovat olleet pidempään maassa pystyäkseen auttamaan muita. Mikäli tuki tulee kantaväestön edustajalta, voidaan hänen ajatella tietävän kulttuuriin liittyviä sanattomia viestejä ja asioita, joita pidempäänkään maassa olleet maahanmuuttajat eivät tiedä tai näe tilanteissa. Bergerin (2004) tutkimuksessa useat eri maista Yhdysvaltoihin muuttaneet naiset kertovat, miten pitkänkin maassa olon ja kielen osaamisen jälkeen arjessa tulee tilanteita, sanakäänteitä ja lauseita, joiden merkitystä on vaikea ymmärtää. Näin ollen sosiaaliset verkostot myös kantaväestön parista nousevat tärkeäksi kanavaksi, josta voi kysyä tarvittaessa apua ja jotka edistävät sopeutumista. Tyypillistä kuitenkin on, että naiset muodostavat tiiviitä vertaistuen ryhmiä samanlaisessa tilanteessa olleiden tai olevien naisten kanssa. (Em.; Forsander 2000.) Yleisesti ottaen sosiaalisten verkostojen puute siis vaikeuttaa arkipäivän elämän sujuvuutta, mikä puolestaan hidastaa kotoutumista.

4 MAAHANMUUTTAJAPERHE

4.1 Perhe ja maahanmuutto

Kuten maahanmuuttajista puhuttaessa myös maahanmuuttajaperheistä ja -naisista puhuttaessa tulee huomioida, että joukko sisältää paljon erilaisia ihmisiä, joilla on erilaiset tarpeet maahanmuuton jälkeen. Jaana Vuori (2007) on tutkinut erilaisten maahanmuuttajille suunnattujen oppaiden kautta, miten perheasiat, sukupuolikysymykset ja etnisten erojen käsittely kietoutuvat yhteen maahanmuuttajien opastamisessa kotoutumiseen. Hänen mukaansa oppaiden kautta kuvastuu oletus siitä, että maahanmuuttajat eivät kohtele lapsia yksilöinä, he hyväksyvät fyysisen kurittamisen, kohtelevat poikia ja tyttöjä eri tavalla. Lisäksi naisten tasa-arvoisuutta miehiin verrattuna painotetaan. (Em.) Tämän tulkinnan mukaan oppaissa yleistetään negatiivisia piirteitä maahanmuuttajien elämästä, jotka koskettavat vain joitakin maahanmuuttajia, kuten suomalaisiakin. Yleistäminen on vaarallista ja aiheuttaa vääränlaisia mielikuvia maahanmuuttajista Suomessa. Tarkoitukseni on avata perheeseen ja naiseuteen liittyviä käsitteitä ja näkökulmia, joiden vuoksi maahanmuuttajanaiset ja -perheet saattavat olla erityisen tuen tarpeessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki maahanmuuttajat olisivat erityisen tuen tarpeessa.

Perheen käsitettä on määritelty muun muassa yhdessä asumisen kautta ja sosiaalisena yhteisönä, jossa ainakin kahden sukupolven edustajat kokevat yhteisyyden tunnetta ja jossa lapset ovat keskeinen tekijä. Perhekäsitykseen vaikuttaa aina henkilön oma kokemus perheestä ja ympäröivän yhteiskunnan tarjoamat ja hyväksymät perhemallit. (Jallinoja 1985, 3–8.) Maahanmuuttajaperheen perhekäsitys saattaa olla huomattavasti laajempi kuin suomalainen ydinperhemalli. Kollektiivisten kulttuurien perhekäsitykset eivät juuri saa jalansijaa, kun perhettä ja esimerkiksi oikeutta perheen yhdistämiseen määritellään laissa. (Esim. Harinen & Niemelä 2005, 165; Marjeta 2001.)

Maahanmuuttajien perheet ovat usein ylirajaisia eli transnationaalisia. Fyysisestä välimatkasta huolimatta toisessa maassa asuviin perheenjäseniin ja sukulaisiin pidetään tiiviisti yhteyttä ja tämä yhteys koetaan tärkeänä voimavarana ja tukena elämässä. (Esim. Harinen & Niemelä 2005, 165; Marjeta 2001.) Transnationaalien perheen jäsenet asuvat eripituisia aikoja erossa toisistaan, mutta pitävät yllä suhdetta ja luovat yhteisyyden tunnetta yli kansallisten rajojen. (Bryceson & Vuorela 2002, 3.) Transnationaalisen perheen yhteys ei välttämättä ole sidoksissa kotimaahan, vaan yhteistä muistia

rakennetaan perheiden ja suvun historian ja siihen liittyvien sosiaalisten suhteiden kautta (Vuorela 2002). Perhekokonaisuutta ja sen merkitystä ei aina huomioida viranomaisten toiminnassa. Esimerkiksi maahanmuuttajanaisia ei kohdella osana perhekokonaisuutta vaan yksilöinä. Perheeseen liittyviä ongelmia, kuten avio-ongelmia, tarvetta sekä halua opiskella ja käydä kielikursseja lastenhoidon lomassa, ei huomioida tarpeeksi. (Säävälä 2007, 59.)

Perhe on kokonaisuus, jossa yksittäisten perheen jäsenten terveys ja hyvinvointi ja perheenjäsenten väliset suhteet vaikuttavat toisiinsa. Yhden perheenjäsenen tuen tarpeen ilmaantuessa on syytä arvioida myös muiden perheenjäsenten terveyteen liittyviä ennaltaehkäiseviä tai varhaisia tuen tarpeita. (Häggman-Laitila 2002, 192.) Maahanmuutto vaikuttaa perheeseen ja saattaa aiheuttaa perheen sisäisiä ristiriitoja, kun perheenjäsenet kotoutuvat eriaikaisesti. Maahanmuuttajaperheet tarvitsevat aikaa asettua uuteen maahan. Perheen sisäiset sopeutumisprosessit saattavat vaihdella suurestikin riippuen maahanmuuton ajankohdasta ja henkilökohtaisista ominaisuuksista. Perheen sisäiset ristiriidat määrittyvät joskus esimerkiksi lastensuojelullisiksi ongelmiksi. Maahanmuuttajaperheiden vanhemmille tulisi tarjota riittävästi tukea ja tietoa, joilla voidaan välttää asiakkuus lastensuojelussa. Perheen sopeutumisprosessi ei tarkoita, että vanhemmat olisivat kyvyttömiä tai haluttomia huolehtimaan lapsistaan ja kasvattamaan heitä. (Anis 2008, 89.)

Ekholm (1994, 85) pohtii perheen merkitystä integraatioprosessissa. Toisaalta perhe toimii tukena, mutta perheen sisällä kärjistyvät myös uuden ja vanhan kulttuurin väliset erot. Tällaisia eroja voivat siis olla naisen ja miehen roolit perheessä ja yhteiskunnassa tai vanhempien ja murrosikäisten lasten roolit. Yleisvaikutelmana Ekholm pitää sitä, että jonkin perheenjäsenen opiskellessa tai ollessa työelämässä koko perhe voi paremmin. Samassa tutkimuksessa myös työntekijöiden näkökulma tuki sitä, että perheet voivat paremmin kuin yksinasuvat, ja yksinasuvat hakeutuivat yhteisön pariin joka tapauksessa jollain tavoin. (Ekholm 1994.) Kaija Matinheikki-Kokko (1994, 90) miettii, miten länsimaissa perheyhteisyyttä toisaalta puolustetaan haluamalla vakautta ja vahvistusta perheen asemaan yhteiskunnan modernisoituessa, mutta toisaalta modernisoijat haluavat vapauttaa yksilön perheen kahleista. Länsimainen perhekäsitys siis määrittelee pitkälti ihanteen huomioimatta toisenlaisista kulttuureista tulevien ihmisten näkemyksiä.

Perhe voi toimia tärkeimpänä kotoutumisen resurssina silloin, kun se pysyy riittävän eheänä maahanmuuttoon liittyvistä muutoksista huolimatta (Alitolppa-Niitamo 2005, 45). Perheen eheys kui-

tenkin hajooa, kun se joutuu erilleen pakomatkan vuoksi. Eheyden saavuttaminen ei ole perheenyhdistämisen jälkeenkään helppoa tilanteissa, joissa perheenjäsenet ovat eläneet erillään pitkiä aikoja. Useiden pakolaisten sopeutumista selvittäneiden tutkimusten mukaan perheyhteisyydessä on kyse merkittävästä pakolaisten hyvinvointiin vaikuttavasta tekijästä, jota ei voida korvata muilla osatekijöillä (Matinheikki-Kokko 1991,4).

4.2 Maahanmuuttajanainen

Naispuoliset maahanmuuttajat kohtaavat erityisiä maahanmuuttoon liittyviä riskejä sukupuolensa vuoksi. He ovat alttiita joutumaan seksuaalisuuteen, lisääntymiseen ja perheeseen liittyvien roolien ja odotusten ristipaineeseen. Siirtolaisuus on sukupuolittunutta ja muuton syyt liittyvät usein perheen uusintamiseen tai seksuaalisuuteen. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että maahanmuuttajanaisista jotkut työllistyvät lastenhoitajiksi tai seksityöläisiksi, he voivat solmia avioliiton vierasmaalaisen kanssa tai jäävät kotimaahan pitämään pystyssä perhettä, kun miehet lähtevät siirtolaisiksi. Perheiden muuttaessa naisilta odotetaan helposti perinteisen käytöksen noudattamista, mikä saattaa johtaa eristäytymiseen uudesta yhteiskunnasta. Siirtolaisuuden on todettu muuttavan naisiin ja miehiin kohdistuneita odotuksia, koska uuden kulttuurin ja yhteiskunnan odotukset ja sukupuolijärjestelmät voivat vaihdella radikaalistikin totutusta. Näin ollen muutto luo mahdollisuuksia aiemman sukupuolijärjestelmän kyseenalaistamiseen, mutta usein kuitenkin vahvistaa miesten etuoikeutettua asemaa. (Mahler & Pessar 2006; ref. Säävälä 2007, 7.)

Maahanmuuttajia tarkastellessa nousee esiin suomalainen tapa suhtautua naiseuteen ja tasa- arvoon, joka eroaa paikoitellen suuresti joidenkin maahanmuuttajanaisten omista käsityksistä. Maahanmuuttajanaisilta vaaditaan sopeutumista suomalaisen yhteiskunnan ehdoilla suomalaiseen naiseuteen, johon kuuluu olennaisesti sukupuolten tasa-arvo ja palkkatyökeskeisyys. Kulttuurieroja korostettaessa olisi kuitenkin syytä varoa niiden ongelmallistamista ja nähdä myös muunlainen naiseus hyväksyttävänä. (Säävälä 2007, 16–17; Maahanmuuttajanaisten asemaa Suomessa selvittänyt työryhmä 1997, 32–33.) Liian usein maahanmuuttajanaisia koskevissa tutkimuksissa nainen on nähty alistettuna musliminaisena. Tämä on kuitenkin väärä ja erittäin suppea näkemys. Vaikka suuri osa maahanmuuttajanaisista on muslimeja, heidän näkemyksiään ja elämäänsä ei tulisi tarkastella vain uskonnon kautta. Uskonnon merkitys yksilölle ja arkielämään vaihtelee suuresti niin muslimien kuin muidenkin uskontokuntien edustajien kesken. Marjeta (2001, 11) nostaakin esiin sen, miten yksin

uskonto tai esimerkiksi pakolaisuus ei muodosta käsitystä naisten koko elämästä, eikä niiden kautta tulisi selittää kaikkea vaan mukaan tulisi ottaa myös elämäntarina, luonteenpiirteet ja heidän omat määritelmänsä itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Monissa islamilaisissa maissa jako miesten ja naisten maailmaan on selkeä. Naiset viettävät keskinäistä elämää ja miehen elämää avioliiton kautta. Naisten kulttuuri on kuitenkin autonominen suhteessa miesten maailmaan. (Marjeta 2001, 18.)

Kaikki maahanmuuttajanaiset eivät ole työmarkkinoilla eivätkä siten myöskään työvoimatoimiston asiakkaita. Nämä naiset ovat kotona äitiys- tai vanhempainlomalla, kotihoidon tukea saavia perheenäitejä tai aviopuolisoina maahan tulleita. (Maahanmuuttajanaisten...1997, 32–33.) Kuitenkin tarkasteltaessa suomalaista lainsäädäntöä ja kotouttamista on huomattavissa, että niissä otetaan vain vähän huomioon naisten omia näkemyksiä tai ajatuksia, sillä maahanmuuttajat, myös naiset, nähdään ensisijaisesti työvoimana ja esimerkiksi kotiäitiys ei ole varsinainen vaihtoehto lasten kasvaessa yli kolmevuotiaiksi. Ekberg-Kontulan (2000, 15) afrikkalaisia naisia koskevassa tutkimuksessa naiset olivat motivoituneita työelämään, mutta vasta kun lapset olivat kasvaneet vanhemmiksi. Suurperheillä oli lisäksi vaikeuksia saada kaikki lapset päivähoidon. Naiset korostivat lastensa kanssa olemisen tärkeyttä eivätkä hyväksyneet ajatusta siitä, että he tekisivät pitkiä työpäiviä, jotka vähentäisivät aikaa lasten kanssa. (Em.) Pitää myös muistaa, että päivähoidopaikan saamisen lisäksi perheen tulotaso vaikuttaa siihen, minkälainen kustannus lasten laittaminen päivähoidon on perheelle.

Forsanderin (2002, 177–179) mukaan kotiäitiys pitää naisia pois työmarkkinoilta vain ajoittain ja vain tietyissä kansallisuusryhmissä, erityisesti sellaisissa, joista suurin osa oli tullut maahan pakolaisina ja joissa lapsiluku oli suuri, kuten somalialaisten ja irakilaisien kohdalla. Tällaisten ryhmien kohdalla pitäisi kuitenkin muistaa, että kotiäitiys saattaa kestää useita vuosia, sillä usein lapset syntyvät lähellä toisiaan, jolloin kotona olemisen aika pitkittyy. Tänä aikana äidit eivät ole työvoimatoimiston palvelujen piirissä eikä heille aktiivisesti tarjota kielikursseja tai muuta kotoutumista tukevaa toimintaa. Ohjauksen pitäisi tapahtua esimerkiksi sosiaalitoimiston kautta, mutta kaikki eivät ole siellä asiakkaina, mikäli puoliso on palkkatyössä ja toisaalta usein viranomaiskontaktit hoitaa mies. Omaehtoisesti kurssille tai toimintaan osallistuminen on usein hankalaa lastenhoidon kannalta. Tämä saattaa johtaa tilanteeseen, jossa äiti on ollut useita vuosia kotona eikä hallitse suomen kieltä tai osaa toimia yhteiskunnassa kuin tietyissä lasten hoitoon liittyvissä asioissa. Eristäytyneisyys kotiin, kielitaidon puute ja mahdolliset liikkumisvapauden rajoitukset puolison tai isän taholta aiheuttavat syrjäytymisriskin. Lisäksi suomalainen yhteiskunta asettaa samalla uusia velvollisuuksia.

sia, joita naisella ei välttämättä ole lähtömaassa ollut. (Maahanmuuttajanaisten...1997, 32–33.) Tällaisia velvollisuuksia voivat olla esimerkiksi raha- asioista huolehtiminen ja ylipäättään se, että naisten ja miesten kumpienkin velvollisuus on tehdä palkkatyötä kodin ulkopuolella.

4.3 Perhe, uskonto ja äitiys

Maahanmuuttajista keskusteltaessa uskonto nousee helposti esiin. Korokkeelle ei nosteta kristinuskoa, mutta varsinkin islam eri tulkintoineen näkyy usein mediassa. Islaminuskoisista maista on tullut paljon pakolaistaustaisia maahanmuuttajia ja uskontoon liittyvät merkitykset sekoittuvat helposti epämääräiseksi kulttuuripuheeksi. Niinpä katson tärkeäksi selventää joitakin islaminuskoon liittyviä säikeitä, jotka liittyvät perheeseen ja naisiin. Perheen tärkeys islamissa on keskeinen elementti; se nähdään ihmisen kehityksen alkuna ja turvaverkkona, mutta se on myös hierarkkinen: päätösvalta määräytyy suku- ja perhesysteemissä sukupuolen ja iän mukaan (Moallin 2005; ref. Hämeen-Anttila 2004). Vanhempien kunnioittaminen on hyvin tärkeää ja perheenjäsenen odotetaan ajattelevan niin, että hän ottaa päätöksissään huomioon koko perheen edun (Moallin 2005).

Fundamentalistisesti tulkitun islaminuskon mukaan nainen nähdään ensisijaisesti aviovaimona ja äitinä, joka on vastuussa kodista ja pienten lasten kasvattamisesta. Tässä tulkinnassa ratkaisua pidetään naisen kannalta parhaana, koska hänen ei tarvitse luoda uraa eikä kärsiä sen aiheuttamista huolistista. (Hjärpe 1992, 115–117.) Uskonnosta puhuttaessa tulee kuitenkin aina huomioda se, että suuntauksia niin kristinuskon kuin islaminkin sisällä on useita ja tulkinnat oikeasta elämäntavasta vaihtelevat huomattavasti ja liittyvät pelkän uskontokunnan lisäksi moniin muihin historiallisiin, poliittisiin, etnisiin ja elämänkerrallisiin kokemuksiin. On siten mahdotonta puhua islaminuskosta ja sen vaikutuksesta yksilön elämään yleispätevästi.

Tämä tutkimus ei kohdistu tietyn kansalaisuuden tai kulttuuritaustan omaaviin maahanmuuttajiin. Kerron kuitenkin esimerkkinä somalialaisista maahanmuuttajanaisista, koska he ovat huomattava kansalaisuusryhmä suomalaisten pakolaistaustaisten maahanmuuttajien joukossa ja suurin osa heistä on muslimeita. Käytän somalinaisten elämää Suomessa tutkineen Marja Tiilikaisen (2003) väitöskirjatutkimusta esimerkkinä siitä, miten perhe ja naiseus vaikuttavat kotoutumiseen joidenkin somalialaisten kontekstissa. Somaliassa perhe ja sukulaisuus ovat sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen

elämän keskeisiä elementtejä. Suurperheeseen lasketaan mukaan vanhempien ja lasten lisäksi iso- vanhemmat, vanhempien sisarukset sekä serkut ja ystävät, jotka saattavat asua perheessä pysyvästi tai väliaikaisesti. Sukulaiset osallistuvat lasten kasvatukseen ja tarjoavat lapselle sosiaalisen, emotionaalisen ja taloudellisen tukiverkoston. Lapsi voi myös asua jonkin muun sukulaisen kuin biologisten vanhempiensa luona. Perheenjäsenten jaettu vastuu on itsestänselvyyys. (Tiilikainen 2003, 29.)

Miehen ja naisen roolit somalialaisessa perheessä ovat erilaiset maalla ja kaupungissa, mutta naisen rooliin liittyvät käsitykset ovat samankaltaisia. Somaliperheessä nainen ja äiti on hyvin vaikutusvaltainen. Naisen asema liittyy perheeseen ja kotiin, joiden hoitaminen hyvin on tärkeää. Kaupungeissa naisten opiskelu ja työskentely kodin ulkopuolella on yhä yleisempää, mutta ylemmissä johtotehtävissä naisten osuus on kuitenkin vielä alhainen. (Abdalla 1982, 44–45, 58–59; ref. Tiilikainen 2003, 35.) Tiilikaisen (2003) mukaan somalinaisten tulkinnat islaminuskon merkityksestä liittyvät sisällissodan kokemuksiin ja seurauksiin somaliyhteisössä, paikallisiin olosuhteisiin ja miesten auktoriteettiin suhteessa islamin tulkintoihin. Arjen islam syntyy somalinaisten kokemusten, sosiaalisen muistin ja toimijuuden kautta. Uskonnon avulla naiset samalla luovat kotia, kotona olemisen kokemusta ja identiteettiään suhteessa muutoksiin. (Em., 70) Kodeissa somaliäidit ovat äititoimijoita, joiden suhde lapsiin on läheinen ja he huolehtivat lasten hyvinvoinnista ja kasvatuksesta. Äidit huolehtivat ”kodin kodiksi tekemisestä”. Musliminaisilla äitiys on perinteisesti merkinnyt naisen roolin täydellistymistä. Erityisesti poikien kautta naisen asema ja vaikutusvalta perheessä ja yhteisössä vahvistuu. (Wikan 1982; Abu- Lughod 1986; ref. Tiilikainen 2003, 91).

On kuitenkin tärkeää huomata, että myös somalilaiset ovat Suomessa löytäneet uusia vaikuttamisen väyliä. Heitä on ollut ehdokkaana eduskuntavaaleissa ja valittu kaupunginvaltuutetuiksi. (Tiilikainen 2003, 54.) Kaikki maahanmuuttajanaiset eivät siis ole vain kodin ja perheen piirissä, vaan heidän joukostaan, kuten muidenkin kansalaisten joukosta, löytyy myös aktiivisia toimijoita. Kaikki eivät myöskään halua toisintaa kotimaastaan juontavia käsityksiä naiseudesta ja perheestä, vaikka toisille perinteiden tiukka noudattaminen saattaa luoda turvallisuuden ja tuttuuden tunnetta ja se koetaan tärkeäksi oman kulttuurin säilyttämisen kannalta. Perhesyyt saattavat olla syy työvoiman ulkopuolelle jäämiseen, mutta on myös tosiasia, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien, niin miesten kuin naisten, asema työmarkkinoilla on marginaalinen (Forsander 2002). Toisaalta työllistymiseen ajavana voimana voi myös olla perhe, sillä äidin rooliin liittyvä työmotivaatio on usein yhteydessä myös siihen, että lapset voivat olla ylpeitä äidistään (Säävälä 2007, 43). Samanlaisen tulokseen on

päätynyt myös Berger (2004, 183), jonka tutkimuksessa äidit kertoivat maahanmuuton syyksi lapsille paremman elämän saamisen ja toisaalta heidän takiaan äidit olivat valmiita tekemään työtä ja muutenkin taistelemaan.

Äidin rooli perheessä voi olla myös uuvuttava, sillä monissa yhteisöllisissä kulttuureissa naispuoliset sukulaiset ovat äidin apuna lasten hoidossa. Tällaisen resurssin puuttuessa äitiys voi tuntua rasakalta, mistä on tutkimuksissa ollutkin viitteitä. Kantasuomalaistenkin äitien elämänkerroissa äitiyteen liittyy paljon erilaisia tuntemuksia ja ristiriitaisia rooleja, kuten yksinäisyyttä ja riittämättömyyttä (Jokinen 1996). Kotiäitien rutiinit koostuvat lastenhoidosta, ruuanlaitosta, siivoamisesta ja käynneistä äitiys- ja lastenneuvoloissa. Tiilikainen (2003, 122–124) toteaaakin, että rutiinien toisto on todennäköisesti auttanut somaliäitejä elämänhallinnan ja järjestyksen saavuttamisessa. Kodinhoidolliset tehtävät nähtiin tärkeämpänä kuin esimerkiksi lasten ulkoiluttaminen. Ulkoilu tapahtui usein jonkun muun toiminnan ohessa. (Em.)

Maahanmuuttajanaisten kokemuksia äitiydestä vieraassa kulttuurissa on tutkittu vähän, mutta muiden odotukset äitiydestä ja perheestä näyttävät saavan maahanmuuttajien kohdalla vielä haasteellisimpia näkökulmia kuin kantasuomalaisella äidillä, joka tuntee suomalaisen kulttuurin ja palvelujärjestelmän. Äitinä toimimiseen vieraassa maassa voi liittyä myös ristipaineessa oloa: lapset vaativat uusia vapauksia ja esimerkiksi isä saattaa haluta tiukempaa kasvatustyyliä osana vanhan kulttuurin säilyttämistä (Berger 2004, 21–22.) Näin ollen olisi tärkeää, että maahanmuuttajanaiset saisivat tarpeeksi tukea äitiyteen Suomessa, jotta äitiys ei nouse kotoutumista hidastavaksi tekijäksi. Perheen merkitystä tulisi myös tarkastella naisten omista lähtökohdista käsin, eikä päätellä perhe-elämää automaattisesti naista alentavaksi ja hänen kotoutumistaan estäväksi asiaksi. Monet maahanmuuttajanaiset ovat myös esittäneet mielipiteensä siitä, miten kantasuomalaiset naiset ovat kovien vaatimusten edessä, koska heidän täytyy käydä ansiotyössä ja tämän lisäksi hoitaa koti ja lapset.

5 MAAHANMUUTTAJIEN ELÄMÄ SUOMESSA

5.1 Maahanmuuttajat palveluiden käyttäjinä

Maahanmuuttajilla on pääasiallisesti, turvapaikanhakijoita lukuun ottamatta, samat oikeudet Suomen sosiaaliturvaan ja palveluihin kuin kantaväestölläkin. Suomalaiset sosiaalipalvelut saattavat poiketa suurestikin maahanmuuttajan lähtömaan palvelujen tarjonnasta ja palvelun tarve muotoutuu erilaiseksi maahanmuuton myötä. Olen kiinnittänyt omassa työssäni huomiota siihen, että monilla maahanmuuttajilla on puutteellista tai väärää tietoa olemassa olevista palveluista, jonka vuoksi he eivät käytä niitä. Toisaalta tietoa ei välttämättä ole myöskään niistä palveluista, jotka on suunnattu nimenomaan maahanmuuttajille. Esimerkiksi päivähoitopalveluita ei välttämättä ole ollut lähtömaassa, jolloin tieto niistä on tärkeää, jotta uskaltaa laittaa lapsensa päivähoitoon tarvittaessa. Koska tutkimukseni kohteen opetuskodin yksi tarkoitus on ohjata maahanmuuttajia palvelujen piiriin, katsoin tarpeelliseksi etsiä tutkimustietoa maahanmuuttajien sosiaalipalveluiden käytöstä.

Sarvimäki ja Kangasharju (2006) ovat tutkineet maahanmuuttajia ja julkisia palveluja lastenhoidon järjestämisen ja sosiaalihuollon avohuollon palveluiden käytön osalta. Tutkimuksessa ovat mukana kaikki maahanmuuttajat, eivät vain kotoutumislain piirissä olevat alle kolme vuotta Suomessa asuneet. Lisäksi vertailua on tehty kantaväestön kanssa. Tutkimuksen mukaan alle kolmevuotiaat maahanmuuttajataustaiset lapset ovat pääsääntöisesti kantaväestöön kuuluvia harvemmin päivähoitossa. Ero on tilastollisesti merkittävä Helsingissä, Espoossa ja Turussa. (Em., 5–12.) Lasten hoitaminen kotona ainakin kolmevuotiaaksi asti on todettu yleiseksi myös muun muassa Cömertlerin (2007, 18) turkkilaisia maahanmuuttajanaisia koskevassa tutkimuksessa. Alle kolmevuotiaasta lasta kotona hoitavalla vanhemmalla on oikeus lasten kotihoidon tukeen. Lasten kannalta kotona hoitaminen pienenä on varmasti hyvä asia ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävää. Kun kotona hoitamisen suhteuttaa usein suureen lapsilukuun herää kysymys siitä, miten äidit voivat kotoutua, jos he ovat useita vuosia peräkkäin lastensa kanssa kotona ja siten eivät pääse osallistumaan kielikursseille tai muuhun toimintaan.

Yli kolmevuotiaiden lasten päivähoiton osalta tilanne ei ole yksiselitteinen. Erot eri kaupunkien ja väestöryhmien välillä voivat olla selitettävissä kantaväestöä heikommalla työmarkkinamenestyksellä: mikäli hyvän työpaikan saaminen on epätodennäköistä, on todennäköisempää jäädä kotiin hoita-

maan lapsia. Toisaalta maahanmuuttajaperheiden lapsiluku on keskimäärin suurempi kuin kanta-
väestön perheillä, jolloin perheessä on todennäköisemmin myös alle kolmevuotiaita lapsia ja näin
ollen yli kolmevuotiaita hoidetaan samalla kotona. Eri kulttuuritaustoista tulevilla vanhemmilla
saattaa olla erilaisia käsityksiä siitä, minkä ikäisenä lasten tulisi aloittaa päivähoito. Näin ollen yli
kolmevuotiaiden osalta kielen oppimisen kannalta päivähoiton aloittaminen voi olla vanhempien
mielestä hyvä asia. Tutkimuksen aineistolla ei ole kuitenkaan pystytty selvittämään näitä merkitys-
rakenteita enempää. (Sarvimäki & Kangasharju 2006, 5–12.)

Sosiaalihuollon avopalveluiden käytön osalta yhtenäistä tietoa on hankalaa saada. Helsingin ja Van-
taan kohdalla näyttäisi siltä, että lastensuojelun asiakkaana on hieman suurempi osa maahanmuutta-
jataustaisia kuin kanta-
väestön lapsille. Muita sosiaalihuollon avopalveluita, kuten päihdehuollon palveluita, vammaispal-
veluita ja vanhustenhuollon laitospalveluita maahanmuuttajataustaiset henkilöt käyttävät kanta-
väestöä vähemmän. Päihdehuollon osalta oletuksena on, että joko maahanmuuttajien keskuudessa päih-
deongelmia on vähemmän, tai palvelut eivät vastaa heidän tarpeitaan. Vammaiset henkilöt puoles-
taan muuttavat todennäköisesti harvemmin ulkomaille. Vanhustenhoidon osalta on merkittävää, että
maahanmuuttajaväestön vanhuksat ovat kanta-
väestöä keskimääräistä nuorempia ja kotihoidon tarve
ja kodinhoidonapu ovat paljon käytettyjä palveluita. (Sarvimäki & Kangasharju 2006, 20–30.)

Tutkimusten mukaan maahanmuuttajavanhemmat tietävät liian vähän lastensuojelusta, käsitykset
ovat osittain vääriä, kuten myös ajatukset siitä minkälainen on valtaväestön keskuudessa hyvää van-
hemmuutta. Kulttuuriset, kielelliset ja uskonnolliset tekijät vaikuttavat siihen, miten ammattilaisten
toimintaan reagoidaan ja yhteistyö onnistuu. Lastensuojelun oikeusprosessit voidaan nähdä häm-
mentävinä ja turhauttavina. (Thoburn, Chand & Procter 2005; Brekke 2002; Valtonen 1999; Anis
2007; ref. Anis 2008, 49.) Suomalaisen lastensuojelullisen näkemyksen mukaan lapsi on itsenäinen
yksilö ja vanhempien ja lasten välisissä ristiriitatilanteissa on joskus lapsen edun mukaista erottaa
hänet perheestään. Joidenkin maahanmuuttajien kohdalla tämä saattaa olla hyvin vaikeaa ymmärtää,
koska käsitys perheestä ja yksilön suhteesta siihen poikkeaa suuresti suomalaisesta näkemyksestä.
Yhteistyön parantamiseksi tarvittaisiin paljon informaatiota ja myös enemmän maahanmuuttajataus-
taisia sosiaalityöntekijöitä. (Maahanmuuttajanaisten... 1997, 36.)

Väestöliiton kotipuu -projektin välittävän perhetyön kokemusten mukaan maahanmuuttajien tarpeenmukaisten palvelujen saamisen voi kiteyttää kolmeen esteeseen. Ensimmäisenä niistä on epätietoisuus olemassa olevista palveluista. Tähän esteeseen liittyvät maahanmuutosta kulunut lyhyt aika sekä kieli- ja/ tai lukutaidottomuus, joista johtuen maahanmuuttaja ei tiedä palveluista, eikä mistä saisi niihin liittyen lisää tietoa ja ratkaisun tilanteeseensa. Toisena esteenä nähdään maahanmuuttajan haluttomuus ottaa vastaan palvelua, joka auttaisi häntä. Tähän on syynä se, että varsinkin psykiatriset ja perhe-elämään liittyvät ongelmat nähdään ongelmiksi, joihin apua ei haeta ulkopuolelta. Viranomaisia kohtaan saatetaan kokea pelkoa ja epäluottamusta liittyen lähtömaan tilanteeseen tai kyseessä olevan palvelun kokonaan puuttumiseen lähtömaassa. Oikean tiedon antaminen ja motivoiminen ovat välttämättömiä tämän esteen voittamiseksi. Kolmantena esteenä on se, että palvelujärjestelmä ei tarjoa maahanmuuttajataustaiselle asiakkaalle tarpeenmukaista tukea tai palvelua. Asiakkaan tarpeita ei tunnisteta tai ne tulkitaan väärin. Myös kulttuuriselityksillä korvataan mahdolliset muut syyt ja kulttuuriin vedoten voidaan myös kieltäytyä palvelun antamisesta. Kulttuuri voidaan siis nähdä esteenä palvelun onnistumiselle, koska työntekijät eivät koe tietävänsä siitä tarpeeksi. (Alitolppa-Niitamo, Moallin & Novistky 2005; Alitolppa-Niitamo 2005.) Sosiaalityössä kohdatavien asiakkaiden, yksilöiden tai perheiden, tilanteita saatetaan myös asiattomasti yleistää kaikkia maahanmuuttajia tai tiettyjä kansallisuuksia koskeviksi, jolloin palveluntarvetta ei oteta vakavasti (mm. Clarke 2003; 2004). Zechner (2007) Palveluja myös haetaan kirjallisesti ja hallinnollinen kieli poikkeaa puhutusta kielestä, joka opitaan yleensä ensin. Näin ollen maahanmuuttajat saattavat tahottomattaan väärinkäyttää jotakin palvelua tai etuutta. (Zechner 2007, 250.)

5.2 Maahanmuuttajaperheiden ja -naisten tuen tarve

Maahanmuuttajanaisten kotoutumiseen liittyy ongelmia, jotka vaikuttavat koko perheen kotoutumiseen, mikäli niihin ei löydy apua. Selvityksen mukaan pahimpia ongelmia maahanmuuttajanaisilla olivat kielitaidottomuus, työttömyys, eristyneisyys ja sosiaalisten kontaktien puute (omaan ryhmään ja suomalaisiin). Näiden asioiden kielteinen vaikutus näkyi maahanmuuttajanaisten perhe-elämässä ja heidän lastensa identiteetin kehityksessä. (Maahanmuuttajanaisten asemaa Suomessa selvittänyt työryhmä 1997, 12.) Myös Säävälän (2007, 57) mukaan työllistymismahdollisuudet olivat keskeisiä uussuomalaisten naisten hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Hallinnollisilla ohjelmilla ja kotoutumissuunnitelmilla pyritään edistämään työllistymistä ja palkkatyö näyttäytyy keskeisenä kotoutumista tukevana elementtinä ainakin Euroopan maista tulleiden maahanmuuttajien kohdalla. Sa-

malla kuitenkin myös Säävälä on huomionut, että vaikka työnsaantimahdollisuuksien parantaminen ja työikäisten integroitumisen tukeminen on tärkeää, pitäisi myös kotona lapsia hoitavien naisten integroimiseen ja palveluihin kiinnittää enemmän huomiota, sillä moni haluaa hoitaa lapsensa kotona kolmevuotiaaksi saakka. Naisille suunnatut palvelut lisäävät paitsi naisen omaa, myös koko perheen hyvinvointia. (Em., 57–58.)

Maahanmuuttajanaisten asemaa selvittäneen työryhmän selvityksessä (1997, 14) todettiin, että koulutuksella ja vapaa-ajan aktivoimisella voitaisiin vahvistaa maahanmuuttajanaisten asemaa. Koulutukseen liittyi lastenhoidon järjestäminen koulutuksen mahdollistamiseksi (kurssin ajaksi). Suomen kielen kurssien osalta nousi esiin myös tarve järjestää kursseja esimerkiksi ompelemisessa, ruuanlaitossa ja leipomisessa, tietojenkäsittelyssä, lastenhoidossa ja terveydenhoidossa. Lisäksi suositeltiin sosiaalisten kanssakäymisten järjestämistä, niin sanottuja tutustumisklubeja. Oman kulttuurin säilyttämisen teema, samoin kuin kriittisyys entistä kulttuuria kohtaan ja tarve keskustella näistä nousivat myös esille. (Em.)

Mielenkiintoista on kuitenkin se, että vaikka maahanmuuttajanaisten asemaa koskeneesta selvityksestä (1997) on tämän tutkimuksen kirjoittamisen kohdalla kulunut yksitoista vuotta, niin edelleen Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa vuodelta 2006 nostetaan esille se, että:

"Työvoimaan kuulumattomat aikuiset maahanmuuttajat saavat kotoutumiskoulutusta vain sattumanvaraisesti. Usein he jäävät kokonaan tai osittain ilman kieli- ja yhteiskuntaan perehdyttävää koulutusta. Monet ilman kotoutumiskoulutusta jäävistä ovat naisia, osa heistä on luku- ja kirjoitustaidottomia."

Näyttäisi siis siltä, että edelleenkin kotona lapsia hoitavien maahanmuuttajanaisten osalta tuen ja toiminnan järjestäminen ei ole kenenkään vastuulla. Se mainitaan jalona pyrkimyksenä poliittisissa ohjelmissa, mutta tosiasiallisesti viranomaiset tarttuvat toimeen vasta, kun kotiäidin on toimeentulonsa kannalta välttämätöntä osallistua työvoimapolitiittiseen koulutukseen. Tällöin havahdutaan niin sosiaali- kuin työvoimatoimistossa kartoittamaan tuen ja koulutuksen tarvetta. Erilaiset projektit ja kolmannen sektorin toimijat ovat järjestäneet toimintaa pitkälti 1997 vuoden selvityksen mukaisesti, mutta tällainen toiminta on usein määräaikaista ja tavoittaa vain kyseessä olevalla alueella asuvat maahanmuuttajanaiset.

5.3 Maahanmuuttajille suunnatut projektit

Suomessa on toteutettu lukuisia maahanmuuttajille suunnattuja projekteja. Projektien määräaika-suudesta johtuen tiedon saanti jo olleista projekteista on hankalaa, koska esimerkiksi projektien internetsivut lopetetaan usein projektien päättyessä. Projektit loppuvat määräajan jälkeen, koska niiden jatkamista ei joko ole nähty tarkoituksenmukaiseksi, ne ovat saavuttaneet tavoitteensa tai parhaimmassa tapauksessa ne ovat vakiintuneet osaksi jotain pysyvää toimintaa. Väestöliiton katsauksessa (Ruhanen & Martikainen 2006) on löydetty 139 maahanmuuttajille suunnattua projektia ja hanketta. Suurin osa niistä on toteutettu 2000-luvulla, osa on alkanut jo 1990-luvun puolella. Näiden lisäksi on vireillä ja toiminnassa ollut varmasti monia muitakin pienempiä projekteja ja hankkeita. Katsauksessa mukana olleet projektit on jaettu maahanmuuttajien kotoutumista tukeviin, koulutukseen ja monikulttuurisuuden edistämiseen, työllistämiseen sekä naisiin ja perheisiin liittyviin projekteihin tai hankkeisiin. Maahanmuuttajanaisiin ja -perheisiin kohdistuneita projekteja on katsauksessa ollut 27. Projekteja luokiteltaessa on kuitenkin huomioitava se, että sama projekti saattaa kuulua usean edellä mainitun ryhmittelyn alle, mutta on merkitty vain pääasiallisen toiminnan perusteella yhden otsakkeen alle. (Em., 6-7.)

Katsauksessa löytyneet maahanmuuttajanaيسille ja perheille suunnatut projektit vaihtelevat sisällöltään. Projekteja on toteutettu ympäri Suomen, mutta suurin osa niistä on toiminut suuremmissa kaupungeissa, joihin maahanmuuttajat ovat enimmäkseen keskittyneet. Projektit ovat joko suuntautuneet johonkin erityiseen teemaan tai maahanmuuttajanaisten ja -perheiden tukemiseen yleisesti. Useissa projekteissa mainitaan tavoitteena kielen oppimisen sekä yleisesti kotoutumisen ja työllistymisen edistäminen. Erityisen teeman projektit liittyvät esimerkiksi kodittomien tai kidutuksen kohteeksi joutuneiden naisten tukemiseen, siirtolaisten perheiden ja työmuuttajien puolisoitten auttamiseen, naisten ympärileikkauksien ehkäisemiseen sekä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen ja hoitoon. Perheisiin kohdistuvat projektit olivat puolestaan esimerkiksi lomatoimintaan, kulttuurinvälitystyöhön, kasvatuskysymyksissä ja vanhemmuudessa tukemiseen, maahanmuuttajalasten ja -nuorten mielenterveyspalvelujen kehittämiseen tai yleisesti kotoutumisen tukitoiminnan kehittämiseen suuntautuvia. Hankkeet siis usein tarjoavat jotain yksittäistä palvelua ja vain harvoissa on mahdollista saada kokonaisvaltaista tukea. (Ruhanen & Martikainen 2006, 42–50, 68–70.)

Maahanmuuttajainaisille ja -perheille suunnatuista maahanmuuttajaprojekteista on nostettu esiin hyviä käytäntöjä. Tällaisiksi ovat muodostuneet erilaiset kohtaamispaikat, joiden yhteydessä toimii keskusteluryhmiä. Työelämäpolun alkuun saattaminen on helpompaa tällaisten paikkojen kautta. Harrastusryhmät ja työpajat on myös katsottu tarpeellisiksi ja varsinkin toiminnalliset ryhmät hyödyllisiksi. Perheiden osalta on löydetty hyviä käytäntöjä perhekoulusta maahanmuuttajavanhempien tukena ja lisäksi on kehitetty välittävän perhetyön malli, jonka ideana on toimia välittäjänä palveluntuottajien ja maahanmuuttajien välillä. (Ruhanen & Martikainen 2006, 62–64.) Monet näissä projekteissa esiin nostetut hyvät käytännöt elävät myös tutkimukseni kohteena olevan Muu Maa Mustikka -projektin opetuskodissa.

5.4 Maahanmuuttajien asumisolot

Suomalaisia asuntomarkkinoita tarkasteltaessa maahanmuuttajat ovat riskiryhmässä pienien tulojen ja varallisuuden sekä kantaväestöä huonompien sosiaalisen verkostojen vuoksi. Eri maahanmuuttajaryhmistä pakolaiset ovat enemmän riippuvaisia viranomaisista ja julkisesta sektorin vuokra-asuntotarjonnasta kuin itsenäisesti työn perässä maahan muuttaneet. (Junto 2005, 45.) Jaakkolan (1991, 116–119) mukaan Suomessa vallitsee etnisesti hierarkkinen asunnonjako. Vain puolet ulkomaan kansalaisista asuu omistusasunnoissa verrattuna suomalaisten osuuteen, joka on kolme neljäsosaa. Asumisen erilaisuus näkyy myös eri kansallisuusryhmien välillä. Länsieurooppalaiset, pohjoismaalaiset, pohjoisamerikkalaiset ja australialaiset asuvat muita ryhmiä useammin omistusasunnoissa. Afrikkalaisista kansallisuuksista suurin osa taas asuu vuokra-asunnoissa. Pidempään maassa asuneet Suomen kansalaisuuden saaneet henkilöt asuvat ulkomaan kansalaisia useammin omistusasunnossa. Tämä kuvastaa toisaalta myös kotoutumisen astetta. (Em.) Pakolaisena maahan tulleet asuvat muita maahanmuuttajia ja suomalaista kantaväestöä useammin vuokra-asunnoissa. (Mm. Jaakkola 1991; 116–119; Lange 1991; ref. Ekholm 1994, 33.)

Junton (2005, 43) mukaan suomalainen asuminen on melko yhdenmukaista. Asunnot ovat uudehkoja, mutta pieniä ja standardoituja. Näin ollen asuntotarjonta ei aina palvele maahanmuuttajia, joiden perhekokoo on usein suuri. Suomalaisille asumisreviiri on myös hyvin yksityinen tila. Suomen alhainen tilastandardi, pääkaupunkiseudun muutenkin ahdas asuminen ja maahanmuuttajien suuret perhekoot johtavat siihen, että maahanmuuttajat asuvat muuta väestöä ahtaammin. Toisaalta asunnon kokoon oltiin tyytyväisempiä esimerkiksi Tampereella ja Turussa kuin pääkaupunkiseudulla. (Em.,

52–55.) Pakolaisperheet ovat usein kantaväestön perheitä usein suurempia, mikä saattaa selittää heidän asumisensa ahtaammin kuin kantaväestö (Ekholm 1994, 33).

Ekholm (1994, 33) tiivistää Pohjoismaissa käydyin maahanmuuttajien asumiskeskustelun kahteen linjaan. Ensimmäisen linjan mukaan maahanmuuttajien asuttaminen tiiviisti yhdelle asuinalueelle aiheuttaa ghettoutumista ja heikentää integraatiota. Toisen näkemyksen mukaan lähiöasuminen tuo maahanmuuttajille oman etnisen yhteisön antaman tuen ja siten helpottaa mm. kielen opetuksen palvelujen järjestämistä.

Asumispolitiikalla voidaan yrittää ehkäistä maahanmuuttajavalttaisten asuinalueiden ja niihin liittyvien mahdollisten ongelmien syntyä, mutta toisaalta maahanmuuttajien on myös todettu hakeutuvan asumaan suuriin kaupunkeihin ja etsivän omia yhteisöjään, vaikka heitä olisi politiikan keinoin ensin haja-asutettu (mm. Tomlins 2002; ref. Junto 2005, 49). Myös tutkimushaastattelussa työntekijät kertoivat joidenkin opetuskodin asiakkaiden kertoneen muuttaneensa alueelle sukulaisten tai tuttavien vuoksi. Toisaalta asukkaiden kyllästyminen alueen monenlaisesta väestöstä johtuvaan levottomuuteen nousee myös esiin maassa olon kestänyt pidempään. Tämä vahvistaa tutkimuksissa todettua käsitystä maahanmuuttajien sopeutumisen myötä tapahtuvasta irtaantumisesta vain oman etnisen ryhmän parista asumisen suhteen.

6 PROJEKTITOIMINTA

6.1 Projektin määrittely

Projekti voidaan määritellä johonkin tiettyyn tavoitteeseen pyrkiväksi, harkituksi ja suunnitelluksi hankkeeksi, jolla on aikataulu, määritellyt resurssit ja oma projektiorganisaatio. Projektilla on aina alku ja loppu. Projektin tulisi olla ainutkertainen, eikä sen pitäisi toistua samanlaisena sisällöltään. (Rissanen 2002, 14.) Projekti jakautuu vaiheisiin, jotka seuraavat toisiaan tai ovat osittain päällekkäisiä. Nämä vaiheet ovat tarpeen tunnistaminen, määrittely, suunnittelu, toteutus ja projektin päättäminen. Malli lähtee oletuksesta, että vaiheet seuraavat toisiaan ja niistä on tarvittaessa mahdollista palata edellisiin jos tulokset tai kehitystyö sitä vaativat. (Kettunen 2003, 41.)

Kaikille projekteille ominaisia yhteisiä tekijöitä on useita. Projektilla on selkeä tavoite, joka voi olla toiminnallinen, taloudellinen, toteutettava tai toimintaa muuttava tavoite. Asetettu tavoite pyritään saavuttamaan työllä, jonka tekemistä kutsutaan projektityöksi. Projektin toimintaa ohjataan aina johdetusti ja suunnitelmallisesti sekä sen läpiviennistä on olemassa suunnitelma. Projektin toteuttamiseksi kootaan joukko ihmisiä, joille asetetaan omat roolit ja vastualueet. Projekti on ihmisten välistä yhteistoimintaa. Projektille on etukäteen asetettu aikataulu, päättämispäivä ja taloudelliset reunaehdot. Projektin etenemistä ja tuloksia seurataan ja kontrolloidaan. (Kettunen 2003, 15.)

Projektissa työskentelyn ongelmaksi voivat nousta innovatiivisen henkilöstön, joka on yhteistyökykyistä ja oikeaa juuri kyseessä olevaan projektiin, löytyminen. Lisäksi aikataulu, budjetti ja niissä pysyminen sekä ylipäättään kuormitus ja voimavarojen jakaminen, henkilöstön motivointi ja riskien hallinta saattavat olla ongelmallisia. (Rissanen 2002, 22.) Projektille valitaan usein ohjausryhmä, joka nimittää projektin työntekijät, seuraa projektin etenemistä ja ohjaa toimintaa eteenpäin. Projektin päättyessä toiminnan tulokset raportoidaan.

Parhaimmillaan projektitoiminta hyödyttää sekä tekijöitä että kohteita. Parhaassa tapauksessa hyväksi todetut käytännöt jäävät elämään ja kehittyvät eteenpäin. Riskinä on se, että projektit saattavat vähentää julkisen peruspalvelutoiminnan rahoittamista. Projekteille ongelmallista on se, että ne väijäämättä aina päättyvät. Mikäli projektin päättyessä sen tuki ja toiminta loppuu ilman että muu

palveluntuotanto pystyy paikkaamaan syntynyttä vajetta, jää asiakaskunta ilman hyväksikin koettua palvelua. Tämä on ongelmallista varsinkin, kun projektien tarkoituksena on usein osallistaa ja auttaa ihmisiä, jotka ovat jostain syystä marginaalisessa asemassa. (Rantala & Sulkunen 2006, 70.)

6.2 Projektitoiminta ja raha-automaattiyhdistyksen rahoitus

Osana toimintaansa Raha-automaattiyhdistys (RAY) myöntää avustuksia yleishyödyllisille sosiaali- ja terveysalan järjestöille. Avustusten tarkoituksena on tukea järjestöjen toimintaa ja hankkeita ja sitä kautta edistää sosiaalista hyvinvointia. Vuonna 2007 RAY:n avustukset järjestöille olivat 306 miljoonaa euroa ja vuonna 2008 puolestaan 312 miljoonaa euroa. RAY määrittelee avustuksensa suuntaamisen kolmeen päälinjaan joiden mukaan avustuksia suunnataan:

- 1) sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöjen perustoiminnan turvaamiseen ja kansalaisten hyvinvoinnin edistämiseen,
- 2) ongelmia ehkäisevään toimintaan ja
- 3) heikoimmassa asemassa olevien tukeen ja palveluiden kehittämiseen.

RAY:n avustukset ovat harkinnanvaraisia. Avustustoiminnan suunnittelussa huomioidaan virallisen sosiaali- ja terveyspolitiikan suuntaviivat sekä kansalaisjärjestötoiminnan lähtökohdat ja periaatteet. RAY on vuonna 2002 voimaan astuneen avustuslain mukaan velvoitettu seuraamaan avustusten käytön tuloksellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Lisäksi jokainen avustuksen saaja on velvollinen raportoimaan toiminnastaan raha-automaattiyhdistykselle. (RAY 2007.)

Raha-automaattiyhdistyksen rooli erilaisten sosiaali- ja terveysalan projektien rahoittajana on merkittävä. Rahoitus mahdollistaa toimintamallien ja uusien työtapojen kehittämistä. Laamasen (2002, 28) mukaan RAY:n asema sosiaali- ja terveysalan järjestöjen julkisena rahoittajana on korostunut koko 1990-luvun ajan. Laman aikana kunnat toteuttivat säästötoimenpiteitä sosiaali- ja terveystoiminnassa, mikä kasvatti kolmannen sektorin (yksityiset palveluntuottajat, projektit ja järjestöt) merkitystä palveluntuottajana. Järjestöjen käytössä olevat rahoitusrakenteet, kuten raha- automaattiyhdistyksen projektiluonteiseen työhön suunnatut tuet ovat muodostuneet palveluiden kehittämisen kannalta tärkeiksi. Yhteistyöprojektien tuloksena syntyy usein hyviä toimintamuotoja, joita kunta ei olisi ilman kolmannen sektorin panosta pystynyt kehittämään (em. 13, 61). Euroopan sosiaalirahaston

ja työministeriön rahoittamat projektit keskittyvät yleensä maahanmuuttajien työllistymisvalmiuksien parantamiseen. Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamat projektit ovat useammin suuntautuneet kotoutumiseen ja sosiaalisen ja terveydellisen hyvinvoinnin tukemiseen. Muita aktiivisia rahoittajatahoja ovat selvityksen mukaan 2000-luvulla olleet mm. European Fund for Refugees, opetusministeriö, sisäasiainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, kansalaisjärjestöt, kaupungit ja kunnat. (Ruhanen & Martikainen 2006, 67.)

Sateenkaari Koto -perhekeskeisen työn keskus ry on saanut RAY:n projektiavustusta Muu Maa Mustikka -maahanmuuttajaperheet oman elämänsä asiantuntijoina -projektiin vuosille 2005–2007. Projektin tarkoituksena on maahanmuuttajaperheiden integroiminen lähiympäristöönsä ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Tähän tarkoitukseen Raha-automaattiyhdistys on myöntänyt 50 000 euroa/vuosi. Projektille on haettu jatkorahoitusta vuosille 2008–2009, joista vuoden 2008 osalta asia on ratkennut tätä tutkimusta tehtäessä ja rahaa on myönnetty 70 000 euroa. Avustus on luokiteltu toimialana lastensuojelun tukemiseen. (RAY 2008.) Jatkorahoituksen turvin projektissa kokeillaan vielä uusia asioita, kehitetään jo toimivia käytäntöjä ja mallinnetaan opetuskotitoimintaa.

6.3 Projektien arviointi

Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamissa projekteissa projektiavustukset ovat julkista rahoitusta, jolloin rahoituksen saamiseen liittyy myös velvollisuuksia. Toiminnan tulee olla läpinäkyvää, tuloksellista, vastuullista ja projekti on tilivelvollinen RAY:lle. Vaikuttavuuden arvioinnilla pyritään selvittämään toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Myös vaikutuksia osallistujien ja toiminnan lähipiiriin ja samalla koettuja vaikutuksia yhteistyötahoilla arvioidaan. Tuotosten ja tulosten arvioinnissa kiinnitetään huomio aikaansaannoksiin ja toiminnan arvioinnissa kootaan toiminnan mitattavat tiedot. Arviointien taustalla on ajatus siitä, että projektin toiminta on ympäristöönsä sidottua. Toiminnan kova ydin pitäisi pystyä purkamaan, jotta toiminta olisi siirrettävissä myös muulle paikkakunnalle. Toiminnan imitointi toimii harvoin suoraan ja usein jäljelle jääkin vain jonkin toiminnan osan eläminen hyvänä käytäntönä eteenpäin. (Kaakkuriniemi 2007.)

Vaikuttavuusarviointien lisäksi voidaan tehdä prosessiarviointeja erilaisin laadullisin menetelmin. Tällaiset arvioinnin tavat ovat 1990-luvun kuluessa yleistyneet ja vaikuttavuusarviointi on vähenty-

nyt. Prosessiarviointi yhdistetään laadulliseen tutkimukseen ja otteeltaan toimintatutkimuksen perinteeseen. Toimintatutkimuksessa tutkija on osa tutkittavan kohteen toimijoiden arvoja ja muuttuvaa prosessia. Tärkeää on toimeenpanon huolellinen dokumentointi, prosessin kuvaus ja käytännön työtä tekevien äänen kuuleminen. Prosessiarvioinneista ei kuitenkaan ole saatu toivottuja tuloksia, jolloin vaikuttavuuden arvioinnin kiinnostavuus on kasvanut. (Warpenius 2006, 149–150.)

Tutkimuksen kohteena olevan projektin arviointia on toteutettu koko toiminnan ajan projektin omina ja osittain myös ulkopuolisena arviointina. Projektin asiakkaita on haastateltu ja heiltä on usein pyydetty arvioita toiminnasta kyselemällä. Lisäksi projektissa on pidetty projektipäiväkirjaa, johon on merkitty tietoa toiminnasta ja arviointia. Projektin arviointi mukailee Edward Demingin PDCA-ympyrää, jossa toiminta ensin suunnitellaan, sitten toimitaan, työskentelyn tuloksia arvioidaan ja jatketaan työskentelyä samalla tavalla tai muutetaan suunnitelmaa tarvittaessa. Projektin ohjausryhmä on myös osallistunut arviointityöhön. Ohjausryhmä on kokoontunut neljä kertaa vuodessa pohtimaan projektin tavoitteita ja niiden toteutumista. Lisäksi mielipiteitä on saatu muilta maahanmuuttajatyötä tekeviltä tahoilta. Projektiin on tehty opinnäytetöitä ja pro gradu -tutkielmia, jotka ovat ulkopuolista arviointia ja joista tämä tutkimus on yksi. (Muu Maa Mustikka -projekti 2005–2007.) Pienimuotoisissa projekteissa vaikuttavuusarvioinnin tekeminen on miltei mahdotonta, koska projektit ovat ajallisesti lyhyitä ja asiakasmäärät pieniä. Tilastollisten lukujen saaminen ja yleistettävyys on siten vaikeaa, ellei mahdotonta. Kuitenkin pienillä projekteilla saattaa olla asiakkaiden mielestä suuri vaikutus heidän elämäänsä. Tutkimani Muu Maa Mustikka -projektin kohdalla tilanne on juuri tällainen.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus Muu Maa Mustikka -projektin opetuskodista. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto hankitaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja suosien ihmistä tiedon keruun instrumenttina ja tutkittavan äänen esille tulemista. Aineistoa analysoidaan usein induktiivisesti eli aineistolähtöisesti ja tapauksia käsitellään ainutlaatuisina. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 155.)

Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen keskinäisestä paremmuudesta on käyty paljon keskustelua. Eskola ja Suoranta (1998, 14) tiivistävät kuitenkin asian toteamalla, että vastakkainasettelu on paitsi turhaa, niin myös harhaanjohtavaa, sillä tutkimuksen tavoitteena tulisi olla tehdä hyvää tutkimusta erilaisilla ja asianomaiseen ongelmaan sopivalla menetelmällä. Kvantitatiivisin menetelmin en saisi tarpeeksi tarkkaa ja syvälle menevää tietoa tutkimastani ilmiöstä ja opetuskodista. Periaatteessa aineistoni olisi mahdollistanut kvantitatiivisen otteen käyttämisen päiväkirja-aineiston ja haastattelujen eri teemojen ja asioiden esiintymistiheyden laskemisen kautta, mutta en kokenut tällaista otetta tarpeelliseksi, koska tarkastelen laadullista aineistoani kokonaisuutena.

7.1 Tutkimuskysymys

Tutkimukseni pääkysymykset ovat tiivistyneet tutkimuksen aikana seuraaviksi:

-Mitä opetuskotitoiminta sisältää ja miten sen toiminnalla pyritään edistämään maahanmuuttajaperheiden, erityisesti naisten kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan?

-Löytyykö opetuskodin toiminnasta lupaavia käytäntöjä, joita voisi mallintaa vastaavaan toimintaa muualla?

Tutkimuksessani pyrin valaisemaan myös sitä, minkä vuoksi opetuskodin toimintaa yleensäkin tarvitaan kotouttamistoiminnan jatkeeksi.

Tutkimukseni kohdentuu maahanmuuttotutkimuksessa kotoutumisen tarkasteluun, maahanmuuttajanaisten ja -perheiden tuen tarpeeseen ja siihen liittyen uusien toimintatapojen etsimiseen projekti-

muotoisen toiminnan kautta. En tarkastele virallista työvoimatoimistojen ja kuntien järjestämää kotouttamistoimintaa, eikä tämän tutkimuksen tarkoituksena siten ole arvioida kotoutumiskoulutuksien ja kotouttamistoiminnan toteuttamista Turussa tai yleisesti Suomessa. Erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat maahanmuuttajaperheet ja -naiset, jotka ovat olleet jo pitkään Suomessa, mutta eivät joko ole päässeet mukaan kotoutumiskursseille, niistä on pitkä aika tai he ovat muuten syrjäytymisvaarassa kotoutumisen osalta. Opetuskoti on tarkoitettu pienten lasten perheiden äideille ja lapsille, eikä sen tarkoituksena ole korvata kunnan järjestämää kotouttamistoimintaa vaan toimia kotouttamistoiminnan jatkeena pitkänkin ajan jälkeen. Kuvailen aikaisempien tutkimusten ja myös oman tutkimusaineistoni kautta niitä asioita, jotka saattavat nousta esteeksi maahanmuuttajanaisten kotoutumiselle Suomeen.

Tarkastelun kohteena on maahanmuuttajaperheiden ja erityisesti naisten yleensä kolmen vuoden pituisen kotoutumisajan jälkeinen tuen tarve ja tarpeen pohjalta syntynyt uusi työmuoto, opetuskoti. Tärkeää on ymmärtää myös se, että kaikki eivät ole edes tätä kolmea vuotta erityispalvelujen piirissä. Muu Maa Mustikka -projektin opetuskoti on ideana erityinen, koska siinä on yhdistetty aikaisemmin toimiviksi havaittuja käytäntöjä, joita kehitetään uuden kodinomaisen toimintaympäristön puitteissa. Projektin kautta on mahdollista löytää uusia lupaavia käytäntöjä maahanmuuttajaperheiden ja -naisten kotoutumiseen. Opetuskodin toiminnan tarkastelulla ja kehittämisideoiden esiin nostamisella haluan tuottaa tietoa työskentelymenetelmästä ja sen mahdollisuuksista uutena työmuotona, jota voitaisiin käyttää myös muualla Suomessa. Toiminnan siirrettävyyteen liittyy toiminnan mallintaminen. Tämä tutkimus ei yllä toiminnan mallintamiseen, mutta antaa siihen näkökulmia ja nostaa esiin mallintamista suunniteltaessa huomioon otettavia seikkoja. Koska opetuskodin merkityksen ja tarpeellisuuden ymmärtäminen liittyy laajaan kontekstiin, on tutkimukseni pitkälti vuoropuhelua teorian ja haastattelun tulosten kanssa. Yksittäinen tapaustutkimus on mielekäs silloin, kun se tuottaa tietoa uudesta vähän tutkitusta alueesta, tässä tapauksessa työmuodosta.

7.2 Maltillinen sosiaalinen konstruktio

Teoreettis-metodologisena viitekehyksenä käytän sosiaalista konstruktioismia. Sosiaalinen konstruktioismi on yleisnimi erilaisille tutkimussuunnille, joissa taustaoletuksena on tiedon sosiaalinen rakentuminen. Se tarkastelee sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. Sosiaalinen konstruktio on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakennettu jaettu merkitysjärjestelmä, ei niin sano-

tun "aidon" todellisuuden heijastuma. Tieto muodostuu kanssakäymisessä muiden ihmisten kanssa ja tieto todellisuudesta välittyy sosiaalisissa prosesseissa. Historialliset ja kulttuuriset kontekstit muokkaavat ymmärrystämme maailmasta ja totuudesta. (Berger & Luckman 1994; Burr 1995, 3–5.)

Sosiaalinen konstruktionismi on kiinnostunut sen tutkimisesta miten sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä ja muussa toiminnassa. Tekstejä ja puhetta analysoitaessa ne otetaan tutkimuskohteiksi sellaisenaan, eikä niiden takaa pyritä etsimään mitään muuta todellisuutta. Ihmisten käyttämät kielelliset resurssit ja vuorovaikutuksellinen kompetenssi ovat todellisuuden olennaisia osia, joiden tutkiminen nähdään tärkeäksi ja haastavaksi asiaksi. Todellisuus esittäytyy meille aina merkityksellistettynä, jostakin näkökulmasta käsin. Todellisuutta voidaan lähestyä vain kulttuuristen symbolien ja merkitysten kautta. (Jokinen 1999, 38–39.) Yhteiskunnallisia ilmiöitä voidaan ymmärtää ja selittää sen perusteella, millaisia sisältöjä niille annetaan ja millaisten merkitysten yhteydessä niistä puhutaan. Sosiaalinen konstruktionismi antaa haastateltaville mahdollisuuden saada äänensä kuuluviin ja puhua omilla ehdoillaan. (Mm. Potter & Whetherell 1987.) Sosiaalisessa kanssakäymisessä neuvotellaan niin sanottu yhteinen ymmärrys asiasta, joka vaikuttaa ihmisten toimintaan. (Burr 1995, 5).

Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan millaisia konstruktioita eri työntekijät rakentavat maahanmuuttajaperheiden, lähinnä -lasten ja -naisten, tuen tarpeesta. Työntekijät säätelevät maahanmuuttajanaisten elämää käsitteellistämällä sitä ja siinä ilmeneviä mahdollisia ongelmia eri tavoin. Vehkakoski (2006, 13–14) on kirjoittanut maltillisesta konstruktionismista yhtenä konstruktionismin muotona. Siinä sitoudutaan realistiseen todellisuuskäsitykseen eli tunnustetaan ainakin osan maailmasta olevan myös objektiivisesti olemassa ihmisen havainnoista, käsityksistä ja siitä tehdyistä väitteistä riippumatta. Näin voidaan erottaa materiaalien ja sosiaalisten tosiasioiden olemassaolo. Maltillisessa sosiaalisessa konstruktionismissa painotetaan havaintojen ja merkityksenantojen sosiaalisuutta, mutta ei kielletä fyysisten ja mentaalisten tosiasioiden ja kielen yksilön ylittävää olemassaoloa. (Vehkakoski 2006, 13–14.) Tällainen näkemys sopii tutkimukseeni, koska varsinkin analyysini ensimmäisessä ja toisessa osassa kuvailen opetuskodin tiloja ja toimintoja, jotka ovat fyysisesti olemassa huolimatta siitä annanko niille merkityksiä vai en.

Tutkimusprosessin alkuvaiheessa ajattelin, että näkökulmani erilaisiin tekstiaineistoihin ja haastatteluihin on faktanäkökulma. Alasuutarin (1995, 90) mukaan faktanäkökulmassa tehdään ero maail-

man ja siitä esitettyjen väitteiden välillä. Lisäksi pohditaan informaation totuudenmukaisuutta ja tiedonantajan rehellisyyttä. Faktanäkökulmassa huomio kiinnitetään informaationa toimivaan asiaan, ei tilanteeseen tai kieleen. (Em. 90–93.) Tutkimukseni edetessä huomasin kuitenkin, että omalla tutkimusaineistollani voin saavuttaa vain yhdenlaisen version vallitsevasta totuudesta. Tämä totuus on työntekijöiden ja tutkijana itseni välillä syntynyt ymmärrys opetuskodin toiminnasta, sen tärkeydestä ja asiakkaiden ongelmista. Mikäli olisin haastatellut opetuskodin asiakkaita, olisin saanut erilaisen "totuuden", joka todennäköisesti sisältäisi samoja aineksia kuin nyt saamani tulokset, mutta varmasti loisi myös uudenlaisia merkityksiä. En kuitenkaan väheksy tutkimusaineistoani, sillä eri ihmisten luomia merkityksiä ei voi asettaa toisia huonommiksi: työntekijät luovat omasta näkökulmastaan todellisuutta ja se esiintyy minulle tutkijana merkityksellistettynä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyneenä tietona. Kuitenkin tulkitsemisen projektin kirjallisia raportteja myös faktanäkökulmasta kuvaillessani projektia.

7.3 Tapaustutkimus ja arviointitutkimus

Tapaustutkimus on itsenäisesti käytetty tutkimuksellinen lähestymistapa. Tapaustutkimuksia tehdään eri tieteenaloilla, jolloin lähtökohdat vaihtelevat. Tapaustutkimus perustuu kuitenkin aina yhden tai useamman tapauksen (case, cases) tarkasteluun ja tavoitteena on tarkasteltavan tapauksen määrittely, analysointi tai ratkaisu. Tutkimusaineisto on yleisimmin laadullista ja se voi olla monin erilaisin tavoin kerätty. Myös monet aineiston analyysimenetelmät soveltuvat tapaustutkimukseen. Tapaustutkimuksen tunnuspiirteisiin kuuluu, että mikä, miten ja miksi kysymykset ovat keskeisellä sijalla. Lisäksi tutkijalla on vähän kontrollia tapahtumiin ja aiheesta on tehty vain vähän empiiristä tutkimusta. Tutkimuskohteen tulee myös olla jokin tämän ajan elävässä elämässä oleva ilmiö. (Eriksson & Koistinen 2005, 4–5; Yin 2003, 13.) Laadullisessa tapaustutkimuksessa avainsanoja ovat kuvailu, ymmärtäminen ja selittäminen (Hamel, Dufor & Fortin 1993, 39). Häikiön ja Niemenmaan (2007) mukaan tapaustutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään monimutkaista, erilaisia näkökulmia ja yhteiskunnallisia prosesseja sisältävää ilmiötä kokonaisuutena (em. 2007, 42). Kvalitatiivinen tapaustutkimus kohdistuu prosessiin eikä tuotteeseen, koko ympäristöön eikä yksittäisiin muuttujiin sekä uuden oivaltamiseen (Syrjälä 1994).

Tapaus muuttuu ymmärrettäväksi, kun se liitetään tiettyyn kontekstiin. Esimerkiksi tapauksen ollessa henkilö liittyvät kontekstin määrittelyyn koti, perhe, suku ja työyhteisö. Sisempi konteksti viittaa

tapauksen sisäiseen ympäristöön (esimerkiksi yrityksen rakenteellinen, kulttuurinen tai poliittinen ympäristö). Ulompi konteksti liittyy laajempaan kokonaisuuteen (kuten yrityksen kohdalla taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen ympäristöön sekä toimialaympäristöön). On siis ymmärrettävä sekä ainutlaatuisuutta että yleisiä piirteitä. (Eriksson & Koistinen 2005, 7; Pettigrew 1997, 340–341; Stake 1995.) Tutkimukseni sisempi konteksti on opetuskodin toimintaympäristö osana Muu Maa Mustikka -projektia ja Sateenkaari Koto ry:tä ja toisaalta Turun kaupunkia ja sen osaa Halisten asuinalueita. Opetuskodin tarpeellisuus ja laajempi konteksti puolestaan liittyy Suomen maahanmuuttopolitiikkaan ja siihen liittyen Suomessa toteutettavaan maahanmuuttajien kotouttamistyöhön sekä kotouttamistyön jälkeiseen maahanmuuttajien tuen tarpeeseen.

Erityinen kiinnostukseni liittyy ainutlaatuiseen tapaukseen (unique case), jota haluan ymmärtää hyvin kaikkine yksityiskohtineen (Yin 2003, 39–42). Erilaisista tapaustutkimusten tyypeistä tutkimukseni on itsessään arvokas tapaus (intrinsic case study). Tarkoitukseni ei ole muodostaa yleistä teoriaa. (Ks. Stake 1995, 3.) Klassisen, intensiivisen tapaustutkimuksen tavoitteena on kuvata, ymmärtää ja tulkita ainutlaatuista tapausta, mikä tekee tapauksesta myös teoreettisesti mielenkiintoisen. Tarkoituksena ei ole tehdä yleistyksiä vaan selvittää millä logiikalla tapaus toimii. Tapauksen yhteiskunnallinen ja fyysinen ympäristö on myös tutkimuksen kohteena. Pääasiallinen mielenkiinto on kuitenkin tapauksen sisäisessä maailmassa ja sen toimijoiden omissa näkökulmissa. (Eriksson & Koistinen 2005, 15.)

Tapaustutkimusta kohtaan on esitetty kritiikkiä liittyen edustavuuden puutteeseen ja siihen, että tutkimustietoa kerättyä ja analysoitaessa ei olla tarpeeksi kurinalaisia (Hamel, Dufor & Fortin 1993; ref. Saarela- Kinnunen & Eskola 2001, 159). On haasteellista löytää tapoja, joilla saa tartuttua tapausten tarjoamiin mahdollisuuksiin ja tehdä niistä yleistyksiä ainutlaatuisuuden perusteella. Vaikka tapaus olisi uniikki, tarkoituksena ei ole kuvata ainutlaatuisuutta sen itsensä vuoksi vaan ymmärtää ilmiötä ainutlaatuisten ominaisuuksien ja niiden taustalla olevien asiayhteyksien välisenä vuoropuheluna. (Peltola 2007, 112.) Tutkimuksen tehtävä on tuottaa mahdollisimman täydellisiä kuvauksia, jotta myöhemmin voitaisiin tutkia, pätevätkö yhdessä kontekstissa syntyneet johtopäätökset myös toisessa kontekstissa (Haila 2007). Stake (1995, 7–8) kuitenkin toteaa, että tapaustutkimuksessa voidaan tuottaa teoreettisia yleistyksiä, mutta sen päätarkoitus on tuottaa yksityiskohtaista ja täsmentävää tietoa tutkitusta aiheesta tapausten avulla. Mikäli yleistyksiä tehdään, niin teoreettisen väitteen paikkansapitävyys vahvistuu, kun samaa ilmiötä käsittelevät tapaustutkimukset yleistyvät (Yin 2003, 31–33). Pitää myös muistaa, että tapaustutkimuksen yleistämisen ja yksittäistapauksen tutki-

misen väliin jää muitakin vaihtoehtoja, kuten “laaja toisiinsa liittyvien ilmiöiden joukko” (Lincoln & Guba 2000; ref. Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 28).

Tapaustutkimuksen eduiksi voidaan tiivistää kuusi seikkaa. Tapaustutkimuksen aineisto on voimakkaasti totta ja perustuu tutkittavan omiin kokemuksiin, jolloin se yhden näkemyksen mukaan tarjoaa luonnollisen pohjan yleistämiselle. Tapaustutkimuksella huomataan sosiaalisten totuuksien monimutkaisuus ja sisäkkäisyys. Tapaustutkimukset muodostavat kuvailevan materiaalin arkiston, josta voidaan tehdä erilaisia tulkintoja. Lähtökohtana on usein toiminnallinen ja tapaustutkimuksen tuloksia myös sovelletaan käytännössä. Lisäksi tapaustutkimuksen raportointi on mahdollista tehdä kansantajuiseksi, joten se voi palvella monenlaista lukijakuntaa. (Cohen & Manion 1995, 123; ref. Metsämuuronen 2006, 211.)

Evaluaatio- eli arviointitutkimus puolestaan arvioi toimintaa ja sen vaikutuksia. Se on arvosidonnaista ja tähtää toiminnan kehittämiseen. Arviointitutkimuksessa pyritään refleksiiviseen ajatteluun, jonka avulla halutaan löytää uusia näkökulmia ajatuksiin, kokemukseen ja toimintaan. (Heikkinen & Jyrkämä 1999; Koivula 1999, 18.) Laamanen (2002, 16–17) erittelee evaluaatiomalleja Pattonin (1997) mukaan sen perusteella, miten evaluaatiomalleja käytetään ja minkälaista hyötyä evaluaatioprosessista on. Tässä jaossa evaluaatiomalleja ovat arvosteluorientoitunut, kehittämisorientoitunut ja tiedon tuottamiseen perustuva orientaatio. Oma tutkimukseni on näistä kehittämisorientoitunutta arviointia, joka on lähellä Scrivenin (1991) nimeämää formatiivista evaluaatiota. Kehittämisorientoituneen arvioinnin tarkoituksena ei ole tarkastella ohjelman, tässä tapauksessa opetuskodin, lopputuloksia, vaan parantaa sitä jatkokäyttöä varten. Tarkoituksena on tarkastella arvioinnin kohteen vahvuuksia ja heikkouksia, olosuhteiden vaikutusta niihin sekä esiin tulleita myönteisiä ja odottamattomia asioita. (Patton 1997; ref. Laamanen 2002, 16–17.) Tarkoitukseni ei ole siis arvioida opetuskodin toimintaa tehokkuuden ja vaikuttavuuden kannalta, vaan etsiä kehittämiskohtia ja lupaavia käytäntöjä, jotka olisivat siirrettävissä myös muualle mallintamisen jälkeen.

Clarke ja Dawson (1999, 8) ovat eritelleet formatiivista evaluaatiota Hermania, Morrisia ja Fitz-Gibbonia (1987, 26) mukaillen. Formatiiivisessa evaluaatiossa kohderyhmänä ovat arvioitavan ohjelman työntekijät ja johtajat. Aineiston kautta keskitytään ohjelman tavoitteiden selventämiseen, tulkittamiseen ja lopputulosten nimeämiseen. Arvioija on interaktiivisessa suhteessa työntekijöiden kanssa ja aineiston keruu ulottuu pidemmälle ajalle. (Em.) Scrivenin (1991, 168–169) mukaan for-

matiivinen evaluaatio tehdään useimmiten kun ohjelma ja sen kehittäminen on käynnissä. Vaikka tutkimukseni ei ole puhdas formatiivinen evaluaatio, niin se täyttää nämä kriteerit. Aineistonkeruun osalta päiväkirja-aineisto ulottuu pidemmälle ajanjaksolle kuin tietyinä aikana kootut haastattelut. Tutkimuksessani aineiston keruu ajoittui aikaan, jolloin projektin ensimmäinen kausi oli lopuillaan eikä jatkosta ollut tietoa. Myöhemmin jatkorahoitus Raha-automaattiyhdistykseltä varmistui ja projektin toiminta jatkui vuoden 2008 puolella. Projektilla itsellään on siis ollut jo omia kehittämisajatuksia, kun jatkorahoitusta on haettu. Tutkimukseni tarkoitus ei ole kritisoida näitä ajatuksia, vaan laajentaa kehittämisajatuksia ulkopuolisen arvioijan näkökulmasta.

7.4 Tutkimusaineistot

Pääasiallinen tutkimusaineistoni koostuu viidestä teemahaastattelusta sekä projektipäiväkirja- ja muusta projektin tuottamasta kirjallisesta materiaalista. Lisäksi olen osallistunut kahdesti opetuskodin naisten ryhmään ja vierailut opetuskodin tiloissa muutamia kertoja. Muu Maa Mustikka -projektin järjestämässä seminaarissa sain myös kuulla projektista sen yhteistyökumppaneilta. Laajentamalla tällä tavoin menetelmien käyttöä saadaan esiin laajempia näkökulmia, jolla voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2000, 39).

7.4.1 Teemahaastattelu

Tein yhteensä viisi teemahaastattelua projektissa mukana olleille työntekijöille. Yksi heistä oli toiminut vapaaehtoisena ja muut palkattuina työntekijöinä projektin toiminnan vetämisessä. Yksi työntekijä on kokoaikainen, muut ovat toimineet projektin aikana mukana vaihtelevasti tuntitöitä tekevinä työntekijöinä. Toteutin haastattelut marras- joulukuussa 2007. Kolme haastattelua tein opetuskodin tiloissa, yhden työntekijän muussa työpaikassa ja yhden kahvilassa. Vaikka haastattelujen ympäristö ja rauhallisuus vaihtelivat, en kokenut tämän vaikuttavan negatiivisesti aineiston laatuun tai haastattelujen kulkuun. Äänitin kaikki haastattelut minidisc-soittimella, josta sain siirrettyä haastattelut tietokoneelle litterointia varten. Kaikki haastateltavat vaikuttivat motivoituneilta haastatteluun ja heidän löytymisensä oli helppoa, koska projektityöntekijä oli jo etukäteen kertonut tutkimuksistani. Lisäksi olin jo ennen haastatteluja tavannut osan haastateltavista opetuskodissa. Yleisesti ottaen varteen otettavien informanttien määrä oli rajallinen, koska halusin nimenomaan haastatella

toiminnan ytimessä mukana olleita työntekijöitä. Yhteistyökumppanien haastattelemine laajemmin olisi ollut mielenkiintoista, mutta haastateltavien määrä olisi noussut liian suureksi tämän työn puitteissa. Valitsemieni työntekijöiden kautta sain mahdollisimman tarkkaa tietoa opetuskodista ja sen toiminnasta. Haastattelujen pituus vaihteli tunnista kahteen tuntiin. Litteroituani haastattelut niistä muodostui rivivälillä yksi ja puheenvuorot rivinvaihdolla erotettuna yhteensä 75 sivua tekstiä.

Haastattelu on hyvä tutkimusmenetelmä, kun kyseessä on vähän kartoitettu tuntematon alue. Haastateltava on merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli tiedon tuottamisessa. Lisäksi saatavia tietoja voidaan syventää haastattelun edetessä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 194–196; Hirsjärvi & Hurme 2000, 34–35). Opetuskotitoiminta on uusi työmuoto kotoutumista tukevassa työssä, joten vaikka työ osittain onkin samanlaista kuin esimerkiksi kohtaamispaikoissa aikaisemmin toteutettu työ, se on toimintana melko tuntematonta. Haastattelussa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, mikä mahdollistaa tiedonhankinnan yhteydessä ei-kielellisten vihjeiden kautta saatavan tiedon ja sitä kautta myös vastausten ymmärtämisen uudella tavalla. Negatiivisena puolena haastattelussa voidaan nähdä mm. se, että sekä haastateltava että haastattelija voivat tehdä virheitä, esimerkiksi antaa sosiaalisesti odotettavia vastauksia, mikä heikentää tutkimusmateriaalin luotettavuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34–35; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 193–197).

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin. Teemahaastattelu termiä ei käytetä muissa kielissä, mutta Hirsjärvi & Hurme (2000) kirjoittavat menetelmän pohjautuvan Mertonin, Fiskin ja Kendallin (1956; 1990) kohdennettuun haastatteluun. Teemahaastattelu lähtee oletuksesta, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia ja tunteita voidaan tutkia tällä menetelmällä. Oleellisinta teemahaastattelussa on, että haastattelu etenee ennalta määrättyjen teemojen varassa. Haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat haastateltavien tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 193–197.) Metodologisesti teemahaastattelussa korostetaan ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamia merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48).

Teemahaastattelu voidaan toteuttaa avoimen tyyppisenä haastatteluna, strukturoidusti etenevänä haastatteluna tai tältä väliltä olevana haastattelun muotona. Eri näkökantoja on esitetty siitä tulisiko

kaikki suunnitellut kysymykset esittää kaikille haastatelluille samassa järjestyksessä ja pitääkö sanamuotojen olla jokaisessa haastattelussa samat. Pitää muistaa, että mitä tahansa ei voi kysyä, koska tarkoituksena on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelman asetteluun tai tutkimustehtävän mukaisesti. Valitut teemathan liittyvät jo aiemmin tutkittavasta ilmiöstä tiedettyyn, eli viitekehykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77.)

Käytin kaikissa haastatteluissa samaa haastattelurunkoa (liite 1), mutta haastateltavien kanssa on keskitytty niihin teemoihin, joista heillä on ollut eniten tietoa ja kokemusta. Näin ollen kaikkia teemoja ei ole käsitelty syvällisesti kaikkien haastateltavien kanssa. Olen kuitenkin pyrkinyt kysymään kaikkiin teemoihin liittyen kysymykset jokaiselta, jolloin haastateltavat ovat itse rajanneet vastauksensa niihin alueisiin, joista tiesivät eniten. Haastatteluissa on tullut ilmi myös rungon ulkopuolisia aiheeseen liittyviä teemoja, sillä olen antanut mahdollisuuden haastateltavien tuoda esiin myös intuitiivisia ja kokemusperäisiä havaintojaan, jotka ovat arvokkaita sikäli, että ne tuovat myös uusia ajatuksia ja näkökulmia käsiteltävään aiheeseen. Haastateltavat pohtivat tutkimukseen liittyviä aihealueita laajasti. Teemahaastattelurunko oli apuna aiheeseen palattaessa, minkä vuoksi koen saaneeni kaikilta haastateltavilta vastaukset niihin kysymyksiin, jotka olivat heidän kohdallaan relevantteja huomioiden kunkin haastateltavan erilaisen roolin projektissa. Kävimme haastattelujen lomassa myös keskustelua ajatuksistani projektiin liittyvistä kehityskohdista ja haastateltavat olivat kiinnostuneita näkemyksistäni.

7.4.2 Projektipäiväkirja, dokumentit ja muu tutkimusaineisto

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineistona voi olla myös monenlaisia dokumentteja, kuten omaelämäkertoja, päiväkirjoja, kirjeitä, muistelmia tai virallisia dokumentteja. Käytössäni on ollut Muu Maa Mustikka -projektin projektipäiväkirja, väliraportti vuodelta 2006 ja tutkimukseni loppuvaiheessa ilmestynyt projektiraportti ajalta 2005–2007. Raporteista olen saanut runsaasti opetuskotiin liittyvää faktatietoa, joka on paikoin selventänyt haastatteluissa epäselviksi jääneitä kohtia, joihin olen huomannut kaivanneeni lisätietoa haastattelujen purkamisvaiheessa. Uusitalo (1991, 96) kuitenkin muistuttaa, että organisaation omien dokumenttien lisäksi on hyvä käyttää myös muita tietolähteitä, sillä ulkopuolisia varten tuotetut dokumentit voivat antaa siloitellun kuvan toiminnasta.

Projektipäiväkirjan pitäminen on aloitettu opetuskodin avattua ovensa elokuussa 2006. Käytössäni ollut päiväkirjamateriaali on kirjoitettu aikavälillä elokuu 2006 -joulukuu 2007. Tietoisesti en ole käyttänyt saamaani materiaalia tammi- helmikuulta 2008, koska muikin tutkimusmateriaalini ajoittuu projektin ensimmäisen kauden ajalle. Opetuskoti on ollut kiinni kesällä noin kaksi ja puoli kuukautta, jolta ajalta merkintöjä ei ole. Merkintöjä on tehty niinä päivinä, kun opetuskodissa on koontunut kerho eli syksyllä 2006 neljänä päivänä viikossa ja vuonna 2007 kolmena päivänä viikossa. Projektipäiväkirja pitää sisällään merkintöjä toimintaan osallistuneista (nimet ja lukumäärät), tekstissä kerrotaan mitä opetuskodissa on kyseisenä päivänä tehty ja mitkä asiat ovat nousseet keskusteluissa esiin. Lisäksi päiväkirjaan on kirjattu jonkin verran asiakkailta saatua palautetta ja kuvataan kerhoissa vallinnutta tunnelmaa. Teksti on väljästi käsin kirjoitettua ja päivää kohti olevien merkintöjen pituus vaihtelee. Keskimäärin tekstiä on vajaa puolikas A4 -sivu päivää kohden.

Päiväkirjamateriaalia voi luonnehtia eräänlaiseksi itseohjatun kyselylomakkeen täyttämiseksi. Päiväkirja-aineiston analysoiminen jättää paljon tulkinnanvaraa tutkijalle, koska se on strukturoimatonta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 206–208.) Käytettävissä oleva päiväkirjamateriaali ei myöskään ole tuotettu tutkimusta varten vaan projektin omaan arviointiin ja seurantakäyttöön. Projektipäiväkirja on luonteeltaan myös erilainen kuin yksityishenkilön päiväkirjamateriaali. Projektipäiväkirja on lähtökohtaisesti julkisempi dokumentti, vaikka se onkin tarkoitettu vain rajatun ryhmän, projektin sisällä työskentelevien henkilöiden, käyttöön. Päiväkirja sisältää arkaluontoisiakin tietoja, kuten opetuskodin toimintaan osallistuneiden naisten nimiä, joiden salassa pysyminen tutkimusta tehtäessä on tärkeää, koska heiltä ei ole kysytty lupaa tutkimukseen osallistumiseen.

Olen myös havainnoinut opetuskodin ja projektin toimintaa käytännössä osallistumalla opetuskodin toimintaan kahtena päivänä syksyllä 2007, osallistumalla kansainväliseen naisten iltaan ja havainnoimalla tiloja muissa projektityöntekijän tapaamisissa. Naisten kerho on kokoontunut kolme kertaa viikossa aineiston keräämisen aikana. Välimatkan, työssä käymisen, muiden esteiden sekä projektin ensimmäisen kauden päättymisen vuoden 2007 lopussa, (jolloin jatkorahoitus ei ollut vielä tiedossa), vuoksi en pystynyt osallistumaan kerhoon useampia kertoja. Havaintoni osallistumiskerroilta ovat kuitenkin voimistaneet haastattelujen ja päiväkirjamateriaalin perusteella tehtyjä olettamuksiani ja löydöksiäni. Tilojen näkeminen on auttanut minua ymmärtämään niiden merkityksen toiminnalle ja antamaan käsityksen tilassa vallitsevasta tunnelmasta, joka on kodinomainen ja kutsuva. On harmillista, että havainnoinnin osuus jäi suunniteltua pienemmäksi, koska osallistuvaa tutkimusta voidaan käyttää rinnakkain muiden tutkimustapojen kanssa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 37–38).

Asiakkaiden ääni kuuluu silti myös muista tutkimusmateriaaleistani ja toisaalta asiakkaiden kokemuksia eri näkökulmista tutkivia pro gradu -tutkielmia on tekeillä projektin tiimoilta kaksi Turun yliopistoon sosiaaliryön ja sosiologian laitoksille.

Muu Maa Mustikka -projektin neljän tunnin pituinen seminaari järjestettiin marraskuussa 2007 Turussa. Osallistuin seminaariin ja nauhoitin siellä olleet puheenvuorot. Seminaarin puheenvuorojen kautta sain lisää näkemystä projektiin ja sen toimintaan paikallisten toimijoiden näkökulmasta. Lisäksi paikalla oli opetuskotiin osallistuneita maahanmuuttajanaisia puhumassa, sekä Raha-automaattiyhdistyksen edustaja kertomassa projektien arvioinnista ja toimintamallien juurruttamisesta. En ole erikseen analysoinut seminaarinauhoituksia, mutta tiedonlähteenä ne ovat olleet arvokkaita analyysini aikana antaen vahvistusta siitä, että projektin toimintaa pidetään tärkeänä myös muiden kuin projektin työntekijöiden näkökulmasta.

7.5 Aineistojen analyysi

Monimetodisen lähestymistapaa kutsutaan myös triangulaatioksi ja sen etuna voidaan pitää perusteettoman varmuuden vähentämistä (Robson 1994, 290; Hirsjärvi & Hurme 2000, 39). Yksinkertaisesti triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten aineistojen, teorioiden ja/ tai menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. Triangulaation käyttöä on perusteltu sillä, että yksittäisellä tutkimusmenetelmällä on vaikea saada kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta. Tutkimuksessani toteutuu aineistotriangulaatio, jolla tarkoitan usean erilaisen aineiston yhdistämistä. (Eskola & Suoranta 1998, 69–70.)

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan hakea aineistosta samuutta, joka ilmenee tiettyjen teemojen toistona. Ennen analyysia voidaan määritellä tietyt luokat, tyypit tai teemat, joille aineistosta haetaan näyttöä. Kun eri luokat tulevat havaituksi voidaan puhua saturaatiosta. Teemahaastatteluja analysoitaessa on pysyttävä teeman sisällä samuuden kuvauksessa, koska erilaisuuden kuvaamiseen ei saturaatiopistettä voida etukäteen määritellä. (Tuomi 2002, 91.) Eskolan ja Suorannan (1998, 62–64) mukaan aineistoa on riittävästi kun uudet tapaukset eivät tuota enää tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Aineiston kylläntymisen eli saturaation kannalta tämä tarkoittaa sitä, että lisäaineiston kerääminen ei tuottaisi kohteesta uutta informaatiota ja toisaalta aineiston peruslogiikka alkaa toistua. Aineistoa lukemalla siinä alkaa näkyä kiinnostavia teemoja, mikä johtaa etsimään lisää saman-

tapaisia kohtia muualta tutkimusaineistosta teoreettisesti kiinnostavan teeman kannalta. (Em.) Vaikka aineistossani on haastatteluja lukumääräisesti vähän, olen mielestäni saavuttanut aineiston saturaation yhdessä muun aineiston kanssa. Paikoitellen olen jopa hämmästellyt vastausten samankaltaisuutta. Osaltaan tähän on varmasti vaikuttanut näkökulmani tarkastella työntekijöiden näkökulmasta opetuskotia, sen tarvetta ja työn toteuttamistapaa. Työntekijät, jotka ovat hakeutuneet projektiin, ovat todennäköisesti kiinnostuneita maahanmuuttajatyöstä ja perehtyneet ja pohtineet aihealueeseen liittyviä ongelmakohtia jo ennen tutkimushaastatteluja.

Projektista jo ennen haastatteluja saamieni kirjallisten materiaalien avulla aloitin aiheen analysoinnin ja teemojen miettimisen ennen tutkimushaastattelujen tekemistä. Taustoituksena toimineet materiaalit auttoivat rakentamaan haastattelurungon, jonka avulla koen saaneeni monipuolista tietoa haastateltavilta. Olen suorittanut haastattelut itse ja niiden analyysi alkoi mielessäni jo litteroidessani haastatteluja. Litteroinnin aikana haastattelumateriaaleista alkoi nousta teemahaastattelurungon ulkopuolisiakin kiinnostavia teemoja, jotka toistuivat haastatteluissa ja myöhemmin huomasin niitä myös päiväkirjamateriaalissa. Litteroidessani haastatteluja kirjasin ne sanatarkasti, mutta en merkinnyt esimerkiksi äänenpainoja tai taukoja, koska analyysini ei ole diskurssianalyttinen.

Alasuutari (1995, 39-47) kuvaa laadullisen aineiston analyysin jakaantuvan kahteen eri vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja tulosten tulkintaan, jota hän kuvaa "arvoituksen ratkaisemiseksi". Käytännössä nämä vaiheet liittyvät toisiinsa eivätkä ole selkeästi erotettavissa. Ensin havaintoja tarkastellaan vain tietystä näkökulmasta ja siten löytyneitä havaintoja karsitaan ja pelkistetään yhdeksi joukoksi. Tätä kautta päästään muotoilemaan sääntö, yhteinen piirre tai nimittäjä, joka pätee koko aineistoon. Arvoituksen ratkaisemisen vaiheessa pelkistämällä tuotettuja havaintoja tulkitaan johtolankoina viitaten muuhun tutkimukseen ja kirjallisuuteen, mutta etsitään myös raakahavainnoista vihjeitä tulkintojen tekemiseen. (Em.)

Aineistoa voidaan lähestyä teoria- tai aineistolähtöisesti. Näiden väliin jää teoriasidonnainen analyysi, joka on osoittautunut tutkimukseni kohdallaärkevimmäksi lähestymistavaksi. Pelkästään aineistolähtöinen analyysi tarkoittaa pelkistetyimmillään teorian rakentamista empiirisestä aineistosta käsin (Eskola & Suoranta 1998, 19). Teoriasidonnaisessa analyysissä tutkimus etenee aineistosta käsin pieniä teorioita käyttämällä. Uusia teorioita käytetään tulkintakehyksinä ja niiden kautta on mahdollista jakaa ilmiö useaan osaan ja tarkastella niitä erikseen. Näin ollen empiria ja teoria kulke-

vat käsi kädessä eivätkä erkane liiaksi toisistaan. (Eskola 2007, 162–165.) Teoreettiset kytkökset toimivat apuna analyysin tekemisessä. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa ja auttaa analyysin tekemisessä. Analyysista on siten tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus. Ajatusprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–107, 98–99.) Tällainen pienien teorioiden käyttö on tuntunut erityisen mielekkäältä, koska ilmiönä maahanmuuttajien kotoutuminen on monisyinen ja opetuskotiin tukimuotona liittyy useita erilaisia huomioon otettavia asioita. Teorian sitominen aikaisempaan kirjallisuuteen lisää myös tutkimuksen sisäistä validiutta ja yleistettävyyttä. Tapaustutkimuksessa tämä on erityisen tärkeää ja lisää tutkimuksen teoreettisuutta. (Eisenhardt 2006, 307.)

Olen analysoinut aineistoa ensin sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, joka soveltuu dokumenttien, kuten haastattelujen, päiväkirjamateriaalin ja raporttien, analysointiin. Tarkoituksena on merkityksiä etsimällä saada tutkittavasta ilmiöstä esiin kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa sekä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. Sisällön analyysin avulla saadaan selkeyttä aineistoon, jotta siitä voidaan tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–107, 110.) Syrjäläisen (1994, 90) mukaan kvalitatiivisen sisällönanalyysin tekeminen alkaa tutkijan herkistymisellä aiheeseen, jolloin hän tutkii omaa aineistoaan perinpohjaisesti ja ottaa haltuunsa keskeiset käsitteet teoreettisen kirjallisuuden avulla. Olen siis käyttänyt sisällönanalyysia aineiston järjestämiseen, jonka jälkeen olen luokitellut aineistoani teemoittelemalla.

Teemojen tarkoitus on auttaa tavoittamaan tekstin merkityksenantojen ydin. Teemat eivät siis liity yksittäisiin kohtiin tekstissä vaan sen sisältöön. Tutkija voi hakea tiettyyn asiaan liittyviä merkityksiä tai lähestyä tekstiä kokonaisuutena. Tutkijan omien kysymysten kautta teemoittelemisessa olen naiseksi nousee se mitä kunkin teeman kohdalla puhutaan ja minkälaisia merkityksiä informantit teemalle antavat. (Moilanen & Räihä 2007, 55.) Teemahaastattelurungon kautta aineiston teemat mukailevat haastatteluissa käytettyjä teemoja, mutta olen myös löytänyt uusia teemoja aineistoa tulkitessani. Kaiken kaikkiaan teemoittelu on suositeltava analysointitapa käytännöllistä ongelmaa ratkaistaessa ja pidemmälle vietyä sen kautta on mahdollista löytää kysymyksiin kokoelma erilaisia vastauksia (Eskola & Suoranta 1998, 179–180). Löytämistäni teemoista olen yhdistellyt analyysiini järkevän tuntuisia kokonaisuuksia. Kaikki teemat eivät liity aikaisempaan teoriaan vaan analyysini alkuvaiheessa tarkastelen opetuskodin toimintoja ja tiloja aineistolähtöisesti ja pitkälti faktanäkökulmasta. Työntekijöiden antamat merkitykset kulkevat kuitenkin analyysissa taustalla. Viimeisen analyysiluvun teemat taas yhdistyvät vahvemmin aiempaan teoriaan. Näin ollen aineistolähtöisyys

ja teoriasidonnaisuus vaihtelevat analyysiprosessini aikana. Teemoittelun onnistumisen lähtökohtana voidaankin pitää tällaista teorian ja empirian vuorovaikutusta, jossa ne lomittuvat toisiinsa (Eskola & Suoranta 1998, 176).

Aineiston analyysia kirjoittaessani olen viitannut haastatteluihin, joiden perusteella olen tulkinnan tehnyt. Olen merkinnyt haastattelut koodeilla T1-T5, jotka toimivat tunnisteina myös sitaateissa. Sitaaateissa merkintä "---" tarkoittaa sitä, että olen jättänyt välistä pois epäolennaisia lausahduksia tai pätkän, jossa puhutaan muusta asiasta. Sitaaatteihin olen merkinnyt hakasulkumerkein [] täsmennykset siitä keneen tai mihin vastauksessa viitataan. Projektiraportteihin viitatessani käytän normaalia viittaustapaa. Projektin päiväkirja on analyysin taustalla kokoajan kulkeva, tulkintoja vahvistava materiaali. Päiväkirjaan suoraan viitatessani käytän merkintää P.

7.6 Eettiset kysymykset

Tutkimusta tehtäessä on tärkeää pohtia myös tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tässä tutkimuksessa informanttini vastasivat haastatteluissa minulle työntekijöinä, eivätkä kysymykset keskittyneet heidän henkilökohtaiseen elämäänsä koulutustaustan kysymistä lukuun ottamatta. En ole maininnut haastateltaviani nimeltä, mutta asiaa tuntevien on melko helppo tunnistaa heidät. Olen kuitenkin päätenyt siihen, että tämä ei ole vaarallista tutkimuksen luonteen vuoksi. Sen sijaan olen halunnut häivyttää opetuskodin toimintaan osallistuneiden naisten ja lasten yksilöimiseen liittyvät tiedot, koska he eivät ole kaikki tietoisia tutkimuksesta. Suurimmat kansalaisuusryhmät osallistujien joukossa tulevat esille, mutta ne mukailevat alueen suurimpia kansallisuusryhmiä eivätkä siten johda tietyn henkilön tunnistamiseen.

Toinen eettinen pohtimisen paikka on ollut se, ovatko saamani vastaukset luotettavia. Työntekijät vaikuttivat osallistuvan haastatteluun mielellään eikä minulle herännyt ajatusta siitä, etteivätkö he olisi puhuneet totta vastauksissaan. Toisaalta roolini tutkijana saattaa vaikuttaa siihen, että asiat "selitetään parhain päin", koska projektin jatkuminen nähdään tärkeänä. Saamani vastaukset olivat kuitenkin myös kriittisiä enkä edusta projektin rahoituksesta päättävää tahoa, mikä vähentää kaunistelun riskiä. Sain sellaisen vaikutelman, että osallistuneet työntekijät pitivät tutkimukseen osallistumisestaan tärkeänä. Kukaan ei kieltäytynyt haastatteluun osallistumisesta, eikä minun tarvinnut taivu-

tella haastateltavia osallistumaan tutkimukseen. Toisaalta myös näkökulmani lähtee siitä, että saamani vastaukset ovat oikeita, koska ne ovat haastateltavien itsensä antamia merkityksiä kysyttävästä asiasta.

Koska suoritin kaikki haastattelut itse, liittyy niihin myös muistikuvia vallinneesta tunnelmasta, havaintoja ja muistikuvia haastattelutilanteesta, kuten taukoja, jotka eivät näy litteroidussa tekstissäni. Nämä muistikuvat kuitenkin ovat olleet mielessäni aineistoa analysoidessani ja ovat varmasti osaltaan syventäneet analyysia. Tutkimusta tehdessäni olen tehnyt tulkinnat omien tulkintaresurssieni kautta, jotka perustuvat omaan kulttuuritaustaan, ympäristöön, tähänastiseen elämäkokemukseeni ja tietooni. Kokemukseni sosiaalityöstä maahanmuuttajien kanssa ovat muodostaneet ennakkokäsityksen maahanmuuttajaperheiden tuen tarpeesta. Toisaalta olen halunnut myös pitää mielessä se, että tuen tarve vaihtelee suuresti maahanmuuttajien kesken eikä ihmisiä saisi yleistää yhtenäiseksi massaksi. Tutkijana olen tutkimusaineistoja analysoidessani kuunnellut aineistoja ja keskustellut mielessäni niiden kanssa. Olen myös ollut dialogissa muiden tutkijoiden kanssa heidän kirjoitustensa kautta. (Ks. Juhila 1999, 201.) Toisaalta tutkijana minun ja tutkimuskohteen välinen suhde on konstruktiiivinen: kuvaan tutkimustulosten kautta sosiaalista todellisuutta, mutta samalla myös luon sitä. Omaa kielenkäyttöäni ei siten voida tarkastella vain faktojen kautta vaan siihen tulee suhtautua refleksiivisesti. (Ks. Jokinen 1999, 41.)

Tutkijana minun tulee osata perustella tulkintani, jotta niistä ei välity vääränlainen kuva tutkimuskohteesta. Tulkintani maahanmuuttajaperheiden ja -naisten tuen tarpeesta pitää ymmärtää vain tiettyjä perheitä ja naisia koskevaksi. Olen pyrkinyt avaamaan tätä asiaa useassa yhteydessä, jotta en luo sellaista kuvaa, jonka mukaan kaikki maahanmuuttajat kokevat sopeutumisen Suomeen vaikeaksi ja kohtaavat ongelmia. Näin olen yrittänyt torjua ennakoivasti tulosten väärinkäyttöä ja virheellisiä tulkintoja, joita voitaisiin käyttää tutkittavan ryhmän haitaksi. (Esim. Uusitalo 1991, 30).

8 MUU MAA MUSTIKKA -PROJEKTI

Esittelen lyhyesti Muu Maa Mustikka -projektin taustalla olevan yhdistyksen Sateenkaari Koto ry:n ja taustoitan projektin syntyä ja alkuvaiheita. Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole tutkia koko projektia vaan sen osaa, opetuskotia, jätän projektin alkuvaiheiden kuvauksen vähemmälle. Kuitenkin alkuvaiheiden kautta nousee esiin hyvin opetuskodin tarve ja toisaalta projektin mahdollisuus korjata itseään ja toimintansa suuntaa toiminnan aikana.

8.1 Sateenkaari Koto ry

Sateenkaari Koto ry on vuonna 1998 perustettu rekisteröity yhdistys. Yhdistys tarjoaa yksityisiä päivähoitopalveluita ja kehittää niitä. Sateenkaari Kodon perusajatuksena on, että uudennlaisella lähestymistavalla päiväkodista voi tulla monipuolinen ja perheiden erilaisiin elämäntilanteisiin vastaava perhekeskus. Yhdistyksen perustajat ovat paitsi eri alojen ammattilaisia, myös vanhempia ja isovanhempia. Ajatuksena on, että yhdessä rakennetaan vaihtoehtoja perinteisille sosiaali- ja terveydenhuollon palveluille ja luodaan kullekin perheelle sopiva palvelu. (Sateenkaari Koto ry 2008.)

Sateenkaari Koto ry:ssä on yhdistetty päivähoitoon perhetyötä, harrastuksia, virkistystä ja koulutusta, joilla pyritään lisäämään yhteisöllisyyttä. Yhdistyksen päiväkotien toiminta-arvot ovat perhelähtöisyys, läheisyys ja kodinomaisuus. Perhelähtöisyyden ajatus lähtee siitä, että ensisijassa vanhemmillä on kasvatusoikeus ja -vastuu ja he tuntevat lapsensa parhaiten. Päiväkodin työntekijät toimivat kasvatuskumppanuudessa vanhempien kanssa. Läheisyys puolestaan ilmenee siten, että jokaisella lapsella on omahoitaja, joka huomioi lasta yksilöllisesti, tuntee lapsen ja perheen ja pystyy tukemaan lasta kasvussa. Lapset saavat konkreettista läheisyyttä hoitopäivän aikana, mikä välittää lapselle hyväksytyksi tulemisen ja itsensä arvokkaaksi kokemisen tunteen. Kodinomaisuus ilmenee siten, että päiväkodit ovat "lasten taloja". Lapsilla on mahdollisuus tehdä, kokeilla, leikkiä ja puuhaila. Ympäristö on lapselle turvallinen, virikkeellinen, kodikas ja viihtyisä. (Sateenkaari Koto ry 2008.)

Yhdistyksellä on neljä yksityistä päiväkotia, joista yksi sijaitsee Uudessakaupungissa ja muut Turussa. Halisten alueella sijaitseva Halikolon päiväkotia on profiloitunut monikulttuuriseksi päiväko-

diksi alueen väestöjakaumasta johtuen. Päiväkotien lisäksi yhdistyksellä on erilaisia harrastus- ja keskusteluryhmiä vaihtelevista teemoista ja he tarjoavat myös koulutuksia. Yhdistys on lisäksi toteuttanut Kasvuturve-projektin vuosina 2001–2003. Projekti oli kuntouttavan perhetyön hanke, jossa toimittiin yhteistyössä perheiden kanssa heidän voimavarojaan vahvistavalla tavalla ja etsittiin lähestymistapoja ja -menetelmiä perheiden sekä akuutteihin että pitkään jatkuneisiin pulmiin. (Sateenkaari Koto ry 2008.)

8.2 Muu Maa Mustikka -projektin alkutaival

Sateenkaari Koto ry:n Muu Maa Mustikka -projekti on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama projekti vuosille 2005–2007. Sille on haettu ja saatu jatkorahoitusta vuosille 2008–2009. Tutkimukseeni ajoittuu projektin ensimmäisen kauden ajanjaksolle elokuu 2006 -joulukuu 2007. Tänä aikana projekti on toteuttanut toimintaa projektissa syntyneen opetuskodin puitteissa. Kerron lyhyesti projektin alkuvaiheista, koska ne ovat johtaneet opetuskotitoiminnan muotoutumiseen sellaiseksi, kuin se tutkimuksen aikana on ollut ja minulle näyttäytynyt. Faktatietoa projektin vaiheista olen saanut projektin omista väliarviointiraporteista ja tekemistäni teemahaastatteluista.

Muu Maa Mustikka -projekti on alusta asti toiminut Turun Halisten asuinalueella. Taustayhdistys Sateenkaari Koto ry on toiminut jo pidempään tällä alueella ja sillä on monikulttuurinen päiväkotihalikolo asuinalueen ytimessä. Monikulttuurisen päiväkodin ja yhdistyksen muun toiminnan myötä on syntynyt kuva maahanmuuttajaperheiden tuen tarpeesta ja siitä, että alueella ei ole ollut tälle kohderyhmälle sopivaa toimintaa. Konkreettisia arjen asioita, joihin apua tarvittiin, olivat esimerkiksi lasten vaatetus, suomalainen kulttuuri ja tavat yleisesti, arjen ruokailut lapsen kannalta ja suomalainen aikakäsitys. Projektin tarkoituksena oli muotoutua pienten lasten maahanmuuttajaperheiden integroiminen lähiympäristöön ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Projekti suunniteltiin siten kotouttamistoiminnan jatkeeksi perheen asetuttua lähiöön ja rakentaessa omaa elämäänsä. Perheiden hyvinvoinnin edistämisen, arjen konkreettisen tukemisen ja lähiön kiinnittymisen tavoitteena oli ehkäistä syrjäytymistä. Ajatuksena oli myös se, että maahanmuuttajaperheet ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Naisten aktivoiminen toimintaan nähtiin haastavana, koska kielitaito ja ymmärrys yhteiskunnan toimintarakenteista nähtiin heikkona. Toisaalta palvelut tulisi tuntea, jotta voi tukea lasten kasvua ja vaikuttaa omaan ympäristöönsä. (Muu Maa Mustikka -projektin väliraportti 2006.)

Projektin alussa tavoitteeksi asetettiin kolme päätavoitetta. Näistä ensimmäinen oli Halisten alueen pienten lasten perheiden kohtaaminen yksilöllisesti ja heidän auttamisensa sosiaalisen verkoston rakentamisessa, jonka kautta kiinnittyminen omaan ympäristöön mahdollistuu ja kielitaito, rohkeus ja kyky perheelle tärkeiden asioiden hoitoon ja kyky toimia vanhempana Suomessa vahvistuu. Toisena tavoitteena oli, että työntekijä ohjaa vanhemman sisälle päiväkotiin, jossa yhdessä rakennetaan perheen äidille tarpeen mukainen tavoitesuunnitelma työharjoittelumuodossa ja lapselle hoitosuunnitelma. Kolmanneksi tavoitteeksi määriteltiin vanhempien aktivoiminen vertaistukiryhmien ja yhteyksien sekä suomalaisten, että muiden maahanmuuttajaperheiden kautta. (Muu Maa Mustikka -projektin väliraportti 2006.)

Syksyllä 2005 projektiin palkattiin maahanmuuttajataustainen miespuolinen työntekijä. Hänen apunaan toimi työharjoittelija ja satunnaisesti sosionomiopiskelija. Hän ja toinen sosionomiopiskelija pitivät suomen kielen kerhoa perjantaisin. Kerhojen ohjauksesta ja lastenhoidosta huolehtivat siis harjoittelijat ja vapaaehtoiset. Vapaaehtoistyöntekijät tulivat YK-yhdistyksen kautta ja heitä oli keväeseen 2006 mennessä ollut mukana 15 eri henkilöä, joiden tehtävänä oli pääasiassa lasten hoitaminen. Konkreettisiksi toiminnan muodoiksi nousivat työharjoittelujen järjestäminen päiväkotiin, päiväkotiin tehtävät vierailut, naisten kerho, suomen kielen kerho, keskustelu- ja monikulttuuristen iltojen järjestäminen, läksyjen lukukerho, isä & poika -kerho ja erilaiset retket sekä muu lasten toiminta. (Muu Maa Mustikka -projektin väliraportti 2006.)

Aikavälillä syksy 2005-kevät 2006 Muu Maa Mustikka -projektin kerhotoimintoja toteutettiin kerrostalon alakerrassa sijaitsevassa yhteisessä asukastilassa. Tila on melko kolkko ja kylmä, "kerhotilamainen". Kotiäitien ja pienten lasten kerhot kokoontuivat viikoittain tiistaisin ja torstaisin Alakoloksi nimetyssä asukastilassa. Näinä päivinä kerhoa veti maahanmuuttajataustainen nainen, joka oli projektin työharjoittelija. Perjantaisin kaksi sosionomiopiskelijaa opetti suomen kieltä äideille. Kerhoissa kävi 1-5 äitiä lapsineen, joita saattoi olla paikalla kerrallaan 11-12. Isä & poika -kerho lopetettiin kolmen tapaamisen jälkeen osallistujien vähyden vuoksi. Myös koko perheille tarkoitettu lauantaikerho lopetettiin osallistujien puuttuessa. Joitakin yksittäisiä onnistuneita tapahtumia olivat esimerkiksi monikulttuurinen naisten ja lasten ilta sekä keskusteluilta alueen maahanmuuttajatyötä tekevien tahojen kesken. (Muu Maa Mustikka -projektin väliraportti 2006.)

Projektin toimintoja oli mainostettu erikielisillä mainoslehtisillä, joita oli jaettu koteihin ja rappukäytäviin sekä julkaistu ilmoituksena alueen ilmaislehdessä. Maahanmuuttajataustaisen kerho-ohjaajan henkilökohtaiset kontaktit ja naiselta toiselle kulkeva tieto osoittautuivat parhaaksi markkinointikeinoksi. Kerhoihin osallistujista suurin osa oli samaa kieltä ja ryhmää edustavia naisia, jolloin kerho näytti profiloituvan väärällä tavalla pienen joukon omaksi toiminnaksi. Lisäksi tällöin kerhossa puhuttava kieli helposti pysyi omana äidinkielenä, eikä suomen kielen oppimisen osalta edistytty kuin kielikerhossa kävijöiden osalta. Vaikka naisia ja lapsia kävi lukumääräisesti vähän kerhoissa, niin kerhon merkitys heille oli suuri sillä nuoret äidit kertoivat kerhojen olevan ainoita paikkoja, joissa he kävivät kodin ulkopuolella. Kerhojen osalta sosionomiopiskelijat ja työharjoittelija kokivat naisten ja lasten tarpeiden olevan suuremmat, kuin miten heitä pystyttiin auttamaan kyseisessä tilassa ja toimintojen avulla. Miespuolisen työntekijän luona toimistossa kävi melko pieni määrä perheitä saamassa perhekohtaisesti ohjausta, eikä projektityöntekijä voinut osallistua sukupuolensa vuoksi naisten kerhoihin. Osallistumisen esteenä oli se, että kerhoihin osallistuvat naiset olivat muslimeja, joiden islaminuskon tulkinnan mukaan vieraiden miesten ja naisten ei tule seurustella samassa tilassa. (Muu Maa Mustikka -projektin väliraportti 2006; T1; T2.)

8.3 Mustikka muuntuu opetuskodiksi

Syksyyn 2006 mennessä idea uudesta toimintamallista opetuskodista oli kypsynyt projektissa mukana olevien tahojen kanssa niin, että opetuskoti avasi ovensa 21.8.2006, jolloin järjestettiin ensimmäinen naisten kerho uusissa tiloissa. Käsittelen opetuskodin fyysisiä tiloja ja toimintaympäristöä tarkemmin luvussa yhdeksän keskittyen tässä luvussa kuvaamaan opetuskodin taustalla olevia ajatuksia ja projektin toiminnan jatkumisen muotoja opetuskodissa.

Projektin toiminnan siirtyessä opetuskotiin työntekijät olivat vaihtuneet. Aikaisemmin toiminnassa ohjaajina mukana olleet kaksi naispuolista sosionomiopiskelijaa siirtyivät nyt projektin varsinaisiksi työntekijöiksi. Opetuskodin tarkoituksena on antaa maahanmuuttajataustaisille kotiäideille kokonaisvaltaista opetusta niin kielessä kuin kulttuurissakin. Opetuskodin juuret ovat englantilaisessa Family Service -keskusmallissa, jossa perheen toimintakykyisyyttä ja arjessa selviytymistä helpotetaan. Ohjaus- ja opetustoiminta perustuu James J. Asherin kehittämään TPR eli Total Physical Response -menetelmään, jossa ideana on oppia yhdessä tekemisen ja aktiivisen toiminnan kautta (Kos-

kela 2001; Muu Maa Mustikka -projektin väliraportti 2006.) TPR-menetelmästä kerron lisää luvussa kymmenen kielen opiskelun yhteydessä.

Projektin toimintaa kehitettäessä silloinen sosionomiopiskelija ja myöhemmin projektin työntekijä oli myös tutkinut, mitä aikaisemmista projekteista oli opittu ja tässä yhteydessä tutustuneet Hille Janhonen-Abroquahin ja Päivi Palojoen (2005) artikkeliin. Artikkelia varten on tutkittu kymmentä kotoutumiseen liittyvää suomalaista projektia, joiden toiminnasta poimittiin parhaiten sopeutumista edistäviä työskentelytapoja. Mukana olleet projektit olivat perhekerhoja, monikulttuurisia taideprojekteja, yleisesti maahanmuuttajien kotoutumista tukevia ja vanhuksille suunnattuja projekteja. Artikkelissa nimetään maahanmuuttajien parissa yleisiksi ongelmiksi esimerkiksi jokapäiväisissä tilanteissa toimiminen, huono osallistuminen ja puutteet kanssakäymisessä toisten kulttuurien edustajien kanssa. Parhaiten maahanmuuttajia voidaan tutkimuksen mukaan tukea sopeutumisessa ja kielen oppimisessa jokapäiväisissä toimita kuten ruuanvalmistuksen ja kodinhoidon yhteydessä. Toimintoja tulee tehdä suomalaisten kanssa, jolloin vastavuoroisuus synnyttää ystävyyssuhteita. Yhteisöllisessä oppimisessa kyvykkäämpi henkilö, esimerkiksi tukihenkilö opastaa maahanmuuttajaa oppimisen alussa (Vygotsky 1978; ref. Janhonen-Abroquah & Palojoki 2005). Yksi ystävällinen henkilö oikeaan aikaan voi siten helpottaa suuresti maahanmuuttajan sopeutumista uuteen maahan. (Janhonen- Abroquah & Palojoki 2005; Muu Maa Mustikka projektin väliraportti 2006.)

8.3.1 Naisten kerho

Naisten kerhot, jotka olivat alkaneet Alakolossa, jatkuivat Yläkolossa eli opetuskodissa. Toiminta alkoi vilkkaana heti syksystä 2006 ja naiset löysivät hyvin tiensä uuteen opetuskotiin. Naisten kerhot kokoontuivat kolme kertaa viikossa ja molemmat ohjaajat olivat suomenkielisiä valmistuvia sosionomi (AMK) -opiskelijoita, jotka ovat sittemmin valmistuneet. Toinen työntekijöistä oli aikaisemmalta koulutukseltaan sairaanhoitaja, mikä puolestaan lisäsi ohjauksen monipuolisuutta. Kerhopäivien ohjelmaan sisältyvät teemat selkeytyivät ja kerhossa alettiin käydä läpi mm. suomalaiseseen kulttuuriin, terveydenhoitoon, lasten kasvatukseen ja sairauksiin, sairauksien kotihoitoon, ruuanvalmistukseen ja leipomiseen liittyviä asioita. Kaikki oppiminen tapahtui aktiivisesti toimimalla sekä samalla suomen kieltä oppimalla ja sitä vahvistamalla. (Muu Maa Mustikka -projektin väliraportti 2006.)

Opetuskodissa naisten kerho on siis muotoutunut kokonaisvaltaiseksi oppimisen paikaksi, jossa ei pelkästään opetella kieltä vaan myös kulttuuria ja suomalaiseen yhteiskuntaan liittyviä asioita. Tämä on tärkeää, koska työllistyminen edellyttää kielitaidon lisäksi koulutusta ja kulttuuri- tai sosiaalikompetenssia, jolla tarkoitetaan sosiaalisten eli kulttuuristen käytänteiden hallitsemista (Forssander 2001). Tällaisia käytänteitä ei opi automaattisesti eikä vain maahanmuuttajien keskuudessa, vaan niiden oppiminen vaatii kantasuomalaisen ohjaajan. Kerho onkin paikka, jossa tekemisen lisäksi keskustellaan ajankohtaisista, kulloinkin esiin nousevista asioista. Toisaalta maahanmuuttajan oppimista voi lähestyä myös siltä kannalta, että kun kyky ja taidot toimia suomalaisen yhteiskunnan sääntöjen mukaisesti lisääntyvät, niin myös kantaväestön ennakkoluulot maahanmuuttajia kohtaan vähenevät (T4).

Kerhopäiville on suunniteltu ohjelmarunko, jonka teemoja ohjaa pitkälti se, kuka kerhossa on työntekijänä. Joulukuusta 2007 siihen asti osa-aikaisena työntekijänä toiminut sosionomi vaihtoi työpaikkaa. Tämä vaikutti kerhon toimintaan, koska projektityöntekijän apuna toimiva työpari vaihtui siten useammin. Jo aiemmin kerhoissa oli ollut mukana kaksi työntekijää yhteistyökumppanien, Suomen pakolaisavun Kotilo-projektin ja Halikolon päiväkodin kautta. Kotilo-projektin työntekijän teemana kerhossa ovat olleet asumiseen liittyvät asiat. Päiväkodin työntekijä on koulutukseltaan terveydenhoitaja, jolloin hänen erityisalueenaan ovat olleet terveydenhoitoon sekä päiväkotiin liittyvät teemat. Myös sairaanhoitajataustainen sosionomi jatkoi tuntityön tekemistä projektille tarvittaessa. Silloin, kun projektissa on ollut työharjoittelija, on hänestä ollut myös suuri apu, kuten myös YK-yhdistyksen vapaaehtoisista, jotka keskittyivät ensin lastenhoitoon ja myöhemmin koululaisten läksykerhoon. Kaikki työntekijät ovat olleet erittäin joustavia ja teemoja on vaihdettu, mikäli ne ovat olleet paikalla olijoille tuttuja tai asiakkailta on ollut joku akuutti asia, johon on yhdessä mietitty ratkaisua. Kerhoon voi siis tulla kun haluaa, mikä aiheuttaa työntekijöille lisähaasteita, mutta pitää toimintaan mukaan tuleminen kynnyksen matalana.

Ajankohtaisista ja valituista teemoista keskusteleminen ei ole kerhon ainut toiminta. Kerhossa on kaksi ompelukonetta, joiden käyttöä työntekijät ovat opettaneet naisille tarvittaessa. Kiinnostuneita naisia on ollut ja he ovat olleet innoissaan opittuaan uusia taitoja ja tehtyään itse esimerkiksi tyynyliinoja ja vaatteita. Yleensä kerran viikossa on ruuanlaitto- ja leipomispäivä, jolloin opetuskodin keittiössä on poikkeuksetta ollut runsaasti naisia.

Opetuskodin aikana naisten kerhon kokoontumisaika on vaihtunut. Asukastilassa kerho alkoi yhtenä päivänä jo kello kymmeneltä. Opetuskodissa kerho siirrettiin alkamaan kello yhdeltätoista. Työntekijät kuitenkin huomasivat, että naiset alkoivat tulla paikalle vasta puolen päivän jälkeen, jolloin kolmen tunnin kerhopäivät venyivät kuitenkin lopusta. Niinpä kerhon alkamisaika siirrettiin kello kahteentoista, joka oli naisten kannalta parempi. Moni oli kertonut laittavansa lapset aamulla kouluun tai hoitoon ja menevänsä sitten vielä vähäksi aikaa nukkumaan. Niinpä kello kaksitoista oli heille sopiva aika. Tämä kuvastaa myös sitä, että kerhossa lähdetään oikeasti naisten tarpeista ja joustetaan sen mukaisesti.

Naiset toivat myös esiin ajatuksensa siitä, että projektin nimi oli pitkä ja vaikeaselkoinen. Projektityöntekijän kertoessa nimen liittyvän suomalaiseen sanontaan "Muu maa mustikka, oma maa mansikka", naiset toivat esiin mielipiteensä siitä, että vaikka kotimaa on tärkeä, he eivät halua ajatella asuvansa "toiseksi parhaassa maassa". Naiset halusivat ajatella Suomea heille parhaimpana paikkana. Arkikäytännöissä projektin nimi alkoi siten olla pelkkä Mustikka. (Muu Maa Mustikka 2005–2007.) Naisten puheista heijastuu vahvasti ajatus siitä, että he haluavat sopeutua Suomeen. Tämä on varmasti avainkysymys siinä, että he ovat hakeutuneet projektiin mukaan.

Naisten kanssa on myös tehty retkiä esimerkiksi kirjastoon, Mannerheimin lastensuojeluliiton juhlaan, kauppahalliin ja koko perheille on järjestetty kesällä retki Puuhamaahan. Koko perheen retki oli suosittu, mutta muuten oman alueen ulkopuolelle suuntautuneet retket ovat saaneet paikalle vain muutaman äidin tai ei lainkaan ihmisiä, kuten seikkailupuistopäivänä, jolloin puistoon oli tarkoitus mennä yhdessä päiväkodin lapsien kanssa. Useat naiset kokevat julkisilla liikennevälineillä kulkeamisen hankalaksi ja ehkä kulttuurisesti sopimattomaksi, mikä saattaa olla yksi syy siihen, että tutustumiskäynneille ei ole lähdetty kovinkaan innokkaasti. Toisaalta retkipäivistä herää ajatus siitä, että naiset kaipaavat eniten juuri lähellä olevaa toimintaa, jossa he voivat toimia tutussa ja turvallisessa ympäristössä.

Naisten kerhon toimintaan on projektin tilastojen mukaan osallistunut syksyllä 2006 noin 30 naista, joista 15 kävi kerhossa säännöllisesti. Lapsia oli puolestaan säännöllisesti noin 25. Kevään 2007 osalta on laskettu, että naisten käyntejä on ollut 162 kappaletta 37 kerhopäivänä, jolloin keskimääräinen naisten määrä päivää kohden on 4,4 naista ja lasten 8 lasta päivässä. Syksyllä 2007 osa nai-

sista ei tullut opetuskotiin, koska he olivat juuri saaneet vauvan tai olivat lähteneet kielikurssille. Näin ollen naisten käyntien määrä jäi 92:en. Lisäksi käynteihin vaikutti se, että toimintaa ajettiin alas, koska projektin jatkorahoituksesta ei ollut tietoa eikä uusia asiakkaita siten voitu aktiivisesti hankkia. Suurin osa opetuskodissa käyneistä naisista on ollut somalialaisia, arabialaisia tai kurdeja, joiden kotimaa on siten ollut Somalia, Irak, Iran tai Turkki. Näiden ryhmien lisäksi on ollut yksittäisiä muiden kansallisuuksien edustajia. Osa äideistä on hyvin sitoutuneita ja käy kerhossa lähes joka kerta, paitsi jos poissaolon syy on esimerkiksi sairaus. (Muu Maa Mustikka -projekti 2005–2007.) Toiset saattavat olla pitkäänkin pois, mutta hakeutuvat opetuskotiin kun heillä on jotain kysyttävää (T2).

Nopeasti katsottuna käyntiluvut eivät vaikuta kovin suurilta. Ne pitää kuitenkin suhteuttaa siihen, että tieto toiminnasta leviää vähitellen. Ennen kaikkea huomioitavaa on se, että kokopäiväisenä projektityöntekijänä on toiminut yksi henkilö ja hänen työparinaan on ollut vaihtelevasti kaksi tai kolme henkilöä. Vapaaehtoisten ja työharjoittelijoiden määrää ei voi vakioida joten yleensä paikalla on ollut kaksi tai kolme, parhaimmillaan neljä henkilöä ohjaamassa toimintaa. Tällaisella työntekijämäärällä ei pystytä viemään läpi suuria määriä asiakkaita. Lisäksi tulee muistaa mukana olevat pienet lapset, joille pitää järjestää tekemistä, jotta äidit voivat keskittyä muuhun toimintaan. Myös opetuskodin fyysiset tilat ovat rajalliset, koska toiminta-ajatus perustuu kodinomaisuudelle ja tila on kerrostaloasunto.

8.3.2 Lastenhoito opetuskodissa

Opetuskodissa on jouduttu miettimään miten lastenhoito järjestetään kerhojen aikana. Mikäli lastenhoitoa ei ole, äidit eivät pysty intensiivisesti keskittymään ja keskustelemaan käsiteltävänä olevasta aiheesta suomeksi, jolloin tiedonsaanti jää vähemmäksi. Lastenhoidon puute rajoittaa myös erilaisten toiminnallisten menetelmien käyttöä, jotka muuten voisivat olla hyvinkin toimivia. Lastenhoitajien puuttuessa tai koko ajan vaihtuessa lapset helposti hakeutuvat äidin luokse. Työntekijöiden kuvauksista ilmenee selvästi se, että lastenhoidolle on tarvetta. Myös päiväkirjamerkinnöissä korostuu niiden päivien levottomuus, jolloin naisia ja lapsia on ollut paljon ja työntekijöitä vähän.

"Lapset olivat tänään levottomia ja se hiukan häiritsi päivää. [Työntekijät] yrittivät viihdyttää lapsia lastenhuoneessa, mutta se ei oikein onnistunut." P.

"Tunnelma kerhossa oli riehakas kun harjoittelija joutui lähtemään aikaisemmin pois eikä kukaan ehtinyt katsoa lasten perään." P

Niinä kertoina, kun työntekijöitä on ollut kahdesta kolmeen, joista joku on voinut olla vapaaehtoinen, on lastenhoitoon riittänyt oma työntekijä. Tilojen puolesta opetuskodissa on lastenhuone, jonka oven voi sulkea ja lastenhoito ja leikkiminen onnistuvat siellä.

"Lapset leikkivät jo melko mukavasti [työntekijöiden] kanssa lastenhuoneessa ja äidit saivat työskennellä rauhassa." P

Kerhon jatkorahoituksen selvittyä myös tähän asiaan on opetuskodissa panostettu ja lastenhoito on nyt vuonna 2008 järjestynyt lastenhoitoon motivoituneen työharjoittelijan työpanoksen kautta.

Lastenhoidon järjestämiseen liittyy muitakin merkityksiä kuin vain rauhallisuuden takaaminen äitien osallistuessa toimintaan. Tämä ilmenee työntekijöiden ajatuksina siitä, että lasten kanssa leikkimisen kulttuuri on erilainen, tai sitä ei ole, joten äidit saavat myös oppia siitä mitä lasten kanssa voi tehdä.

"Hyvä että on ollut hoitajia että joku leikkii niiden lasten kanssa. Ei kaikki vanhemmat tai äidit hirveesti leiki lastensa kanssa." T5

Myös päiväkirjamerkinnoistä näkyy hyvin ero työntekijöiden ja äitien ajatuksista leikkimiseen, kun työntekijät surevat lelujen vähyyttä, mutta äitien mielestä niitä on opetuskodissa paljon. Päiväkirjassa kerrotaan myös lasten innokkaasta mukanaolosta leikki- ja laulutuokioissa, joihin äiditkin välillä tulevat mukaan oppien esimerkiksi laululeikkejä, joita voi lapsen kanssa kaksin leikkiä. Joskus yhdessä tekemisessä on myös hankaluuksia, kun äidit esimerkiksi innostuvat piirtämään lapsille tarkoitetussa aktiviteetissa yksikseen. (P.)

8.3.3 Läpsykerho

Lukuvuoden 2006–2007 aikana opetuskodissa on kokoontunut kerran viikossa läpsykerho, joka on ollut tarkoitettu läheisen ala-asteen, Halisten koulun, ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille. Läpsykerhoa oli yritetty käynnistää jo alakerran tilassa, mutta vasta opetuskodissa se lähti käyntiin onnistuneesti käyntiin heti syksyllä. Tähän vaikutti varmasti se, että oppilaat opettajineen kävivät tutustumassa opetuskodissa paikan päällä ja myös opettajat kokivat toiminnan hyödylliseksi.

Läpsykerhon ajatuksena on oppimisessa auttaminen ja suomen kielen vahvistaminen. Monet maa-hanmuuttajalapsset kokevat koulunkäynnin kielitaidon vuoksi hankalaksi ja vanhemmat eivät aina pysty auttamaan heitä koulutehtävissä, koska myös vanhempien suomen kielen taito voi olla heikko. Lähtömaasta riippuen ei ole myöskään tavatonta, että jotkut äideistä saattavat olla luku- ja kirjoitustaidottomia. Varsinkin suomen kielen kirjoittaminen ja lukeminen tuottavat monelle lapselle vaikeuksia. Läpsykerhossa suomenkieliset ohjaajat antavat apua läpsyjen teossa mahdollisimman pienissä ryhmissä. Läpsyjen teon ja välipalan jälkeen lapsien kanssa tehdään joku kieltä vahvistava tehtävä tai leikki, joka voi olla lukutehtävä, sanojen etsimistä tai peli. Leikit ja pelit ovat pedagogisia, joten lapset harjoittelivat kieltä huomaamattaan. Kolmannen osion kerhosta muodosti Ystävyysden metsä, josta kerron tarkemmin luvussa yhdeksän.

Kerhon ohjaajiksi projektityöntekijöiden avuksi saatiin Turun YK-yhdistyksen nuoria, jotka olivat eri alojen yliopisto-opiskelijoita. Heitä oli paikalla yhdestä kolmeen kerralla, mikä mahdollisti tehokkaan pienryhmätyöskentelyn, jossa lapset saivat henkilökohtaista ohjausta. Lisäksi työskentelyä helpotti se, että koululaiset tulivat yleensä tunnin välein, koska he pääsivät koulusta eri aikaan. Keski-ikäisissä kolmen tunnin ajan kokoontuneessa läpsykerhossa kävi syksyn 2006 aikana yhteensä 21 koululaista joista kerrallaan oli paikalla 9–13. (Muu Maa Mustikka -projekti 2005–2007.)

Kerhon toiminnasta on tullut positiivista palautetta opettajilta ja lasten edistyminen oppimisessa on ollut havaittavissa. Myös ujommat lapset ovat alkaneet jutella asioistaan vapaammin. Paras palaute lienee se, että lapset tulivat kerhoon innokkaina viikosta toiseen. Lapset ovat odottaneet kerhoa ja

"Opettajan palautteen mukaan olleet ihan hiilenä koko päivän koulussa koska tänään on läpsykerho" (T5).

Paikoitellen lasten suuri määrä asetti suuria haasteita ohjaajille, jotta lapset saatiin rauhoittumaan. Lapsille ominaisella tavalla läksyjien teosta on saatettu myös yrittää lintsata, mutta se on asetettu ehdoksi muulle tekemiselle. Kerhon tärkeys osaltaan myös heijastaa mielestäni sitä, että maahanmuuttajalapsat kaipaavat ohjattua toimintaa ja tekemistä.

"Kyllä läksyjien teosta yritetään välillä laistaa, että mennään syömään ja leikkimään. Tärkeintä lapsille on se juttu että saa tulla ja tehdä jotain." T5

Suurissa perheissä vanhempien kanssa yhdessä tekeminen saattaa jäädä vähäiseksi, harrastusmahdollisuuksista ei välttämättä ole tarpeeksi tietoa ja yleisesti ottaen "leikkimisen kulttuuri" voi olla vieras.

Läksyaputoiminta on todettu hyväksi käytännöksi (Ruhanen & Martikainen 2006, 54) kun vastaavaa toimintaa on tamperelaisissa Yty, Kriko ja Tasatammi -projekteissa kokeiltu. Mustikan Läksykerhon kohdalla on valitettavasti käynyt niin, että toiminta ei voi olla RAY:n rahoittamaa, koska se katsotaan toiminnoksi, joka on verrattavissa kaupungin iltapäiväkerhotoimintaan. Kuitenkaan Halisten alueen maahanmuuttajalapsille ei tällä hetkellä ole tarjolla läksykerhoa koulun puolelta. Kerhon tarkoituksena ei myöskään ole ollut vain lasten iltapäivähoidon järjestäminen ja viihdyttäminen, vaan heidän tukemisensa koulunkäynnissä, mihin kaikki vanhemmat eivät kielitaidon puutteen vuoksi kykene.

Hyvästä palautteesta ja toiminnan tarpeellisuudesta huolimatta kerho jouduttiin edellä mainituista rahoituksellisista syistä lopettamaan. Syksyllä 2007 läksyohjausta sai enää muutama oppilas, jotka olivat kerhossa käyvien äitien lapsia ja tulivat paikalle tiistaina, jolloin naisten kerho kokoontui. Toiminnan laatu muuttui ja paikoitellen sitä häiritsivät myös pienemmät sisarukset. Läksykerho on hyvä esimerkki siitä, miten hankalaa hyvien käytäntöjen ylläpitäminen voi olla rahoituksellisista syistä, vaikka niille nähtäisiin selkeä tarve.

Vanhemmat ovat päästäneet lapset mielellään kerhoon, mutta he eivät muuten ole tulleet kyselemään siitä. Syksyn 2007 ohjattavien osalta äidit ovat kyllä tulleet hakemaan pienemmät lapset pois häiritsemästä läksyjentekohuoneesta, mistä voisi päätellä heidän arvostavan isomman lapsen saa-

maa läksypua. Vanhempana kokemus avuttomuudesta auttaa omaa lastaan on varmasti vaikeaa. Tämä kuvastuu myös äitien toiminnasta.

"Ei ne [äidit] kyllä ole hirveän kiinnostuneita että mitä me tehdään, saadaan kyllä keskenämme opettaa. En tiedä olisko he lähtömaassa kiinnostuneempia auttamaan kun pystyisivät, että johtuuko se siitä." T5

Toisaalta joskus vanhemmat patistavat lapsia opiskelemaan, jotta he pystyvät auttamaan myös vanhempia asioiden hoidossa epävirallisina tulkkeina. Tällaisten merkitysten selvittäminen ei ole ollut mahdollista tutkimusaineistoni perusteella.

8.3.4 Monikulttuuriset illat ja työharjoittelut

Osana projektin toimintaa on järjestetty myös monikulttuurisia iltoja ja projektissa on ollut mukana työharjoittelijoita. Vaikka nämä toiminnot liittyvät myös muuhun kuin opetuskodin toimintaan, otan ne esiin lyhyesti. Monikulttuurisia iltoja on järjestetty vuoden 2007 loppuun mennessä neljä. Iltojen tarkoituksena on ollut tutustuttaa Halisten alueen maahanmuuttajia toisiinsa ja alueen kantaväestöön. Ajatuksena on se, että kantaväestön suhtautuminen muuttuu kun he tutustuvat maahanmuuttajiin ja maahanmuuttajat puolestaan voivat paremmin myös verkostoitua kantaväestön edustajien kanssa. Monikulttuuristen iltojen osallistujamäärä on ollut suuri, ensimmäisellä kerralla osallistujia oli noin 50 naista ja 40 lasta ja viimeisimmässä illassa väkeä oli yli sata. Ensimmäinen ilta oli asukastilassa, sen jälkeiset on järjestetty Halikolon päiväkodissa. Nykyiset ja muualle siirtyneet asiakkaat ovat tulleet mielellään näihin iltoihin, joissa maisteltiin eri maiden herkkuja ja luotiin uusia ystävyys-suhteita. Mukana on ollut myös uusia kasvoja, mutta poikkeuksetta kantasuomalaisten määrä on ollut todella pieni mainostamisesta huolimatta. Näin ollen iltojen tarkoitus kantaväestölle kulttuureihin ja maahanmuuttajiin tutustumisen paikkana ei ole juurikaan toteutunut. Yhtenä syynä kantaväestön näkymättömyyteen illoissa voi olla se, että näissä tapahtumissa he ovat vähemmistönä. (Muu Maa Mustikka -projekti 2005–2007.)

Alun perin Muu Maa Mustikka -projektin ideana oli myös tarjota naisille mahdollisuuksia tehdä työharjoittelua projektissa tai päiväkodissa. Kolmen ensimmäisen vuoden aikana työharjoittelun on suorittanut projektissa neljä maahanmuuttajanaista, jonka lisäksi päiväkodissa on ollut jatkuvasti

maahanmuuttajataustaisia naisia työharjoittelussa, joista neljä on osallistunut Mustikan toimintaan. Yksi työharjoittelija on myös päässyt projektin kautta koululle harjoitteluun. Alusta lähtien työharjoittelujen ideana on ollut vastavuoroisuus: päiväkodissa ja myös opetuskodissa tarvitaan maahanmuuttajien osaamista ja kulttuuritietoutta. Työharjoittelija voi myös joissain tilanteissa toimia tulkina, vaikka heitä ei käytetä virallisten tulkkien tilalla. Projektissa työharjoittelijoiden tehtäviin on kuulunut toiminnan suunnittelua ohjaajan kanssa ja osallistumista asiakastyöhön ja muuhun toimintaan.

Lukumääräisesti työharjoittelijoiden määrä projektissa on jäänyt suunniteltua pienemmäksi. Syyt tähän ovat aivan samoja kuin muutenkin kurssille tai harjoitteluun lähtemisen kohdalla: naisten elämäntilanne ei ole raskauden, lapsen syntymän tai muun syyn vuoksi ollut otollinen sitovaan työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen. Työharjoittelujen merkitystä ei tule kuitenkaan väheksyä, sillä niillä on suuri merkitys harjoittelijalle koulutusuralla eteenpäin pääsemisen ja työkuulttuurin oppimisen kannalta. Maahanmuuttajanaisten työelämäpolkua selvittäneessä tutkimuksessa todetaan, että työvoimapolitiittiset kurssit ja työharjoittelut ovat olennainen väylä maahanmuuttajanaisten omalla polla kohti vakinaista työtä. Työharjoittelupaikkojen kautta on mahdollista tutustua uusiin ammatteihin tai oman alan työpaikkoihin Suomessa. Avioliiton kautta Suomeen tulleilla naisilla ei välttämättä ole oikeutta tarveharkintaiseen työmarkkinatukeen puolison tulojen vuoksi, jolloin kurssille tai harjoitteluun osallistuminen tarkoittaa myös mahdollisuutta tukeen ja omavaraistumista taloudellisesti. Työharjoittelupaikkojen kautta myös sosiaalinen verkosto laajentuu ja kontaktit suomalaisiin henkilöihin lisääntyvät. (Harakkamäki 2007, 390–391.)

8.4 Yhteistyökumppanit

Yhteistyökumppaneilla on suuri merkitys Muu Maa Mustikka -projektin tyyppisen toiminnan toteuttamisessa. Opetuskodin tarkoitushan ei ole korvata muita palveluita, vaan toimia matalan kynnyksen paikkana, ensimmäisenä portaana, joka ohjaa muiden palvelujen pariin ja kertoo niistä. Projekti tuottaa myös yhteistyökumppaneille tietoa esimerkiksi siitä, minkälaisia materiaaleja kannattaa tehdä, jotta viesti tulee ymmärretyksi, sillä selkokieltä ja kuvia käytetään tiedottamisessa melko vähän. Tarkoituksenani ei ole yksityiskohtaisesti käydä läpi kaikkia yhteistyön muotoja, vaan kertoa yhteistyökumppanien nimet ja pääpiirteittäin yhteistyön sisällöstä. Yhteistyökumppaneita ei ole esitetty tärkeysjärjestyksessä.

Projektin taustayhdistyksen Sateenkaari Koto ry:n opetuskotia lähellä sijaitseva monikulttuurinen päiväkotiki Halikolo on jatkuvana yhteistyökumppanina mukana projektin toiminnassa. Yhteistyötä tehdään lasten kielen opetuksen suunnittelun ja toteutuksen osalta, työharjoittelupaikkoja on luotu molempiin suuntiin ja päiväkodista on ollut työntekijä apuna opetuskodin kerhotoiminnassa.

Aseman Lapset ry on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kehittämiseen tähtäävä järjestö. Järjestön perhetyöntekijä on toiminut vuonna 2006 opetuskodissa tavaten perheitä ja opastaen heitä ongelmatilanteissa. Järjestö on myös järjestänyt retken, johon projektin asiakkaat olivat tervetulleita.

Suomen Pakolaisavun Kotilo-hanke kehittää käytäntöjä ja malleja maahanmuuttajien ja suomalaisten asumista varten. Hankkeen työntekijä on vierailut viikoittain vuonna 2006 ja 2007 opetuskodissa. Hän on opastanut naisia asumiseen liittyvissä asioissa. Hankkeen kautta naisten kerhossa oli myös Martta-yhdistyksestä henkilö kertomassa siivousasioista ja suomalaisen ruuan valmistamisesta.

Läheisen neuvolan kautta on ohjautunut äitejä ja lapsia opetuskotiin ja yhteistyö on toiminut hyvin. Neuvolassa on Mustikan mainoksia ja sieltä ohjataan äitejä Mustikan toimintaan. Neuvola on hyvä yhteistyökumppani, koska äidit menevät sinne jo raskausaikana ja myös vauvan kanssa. Neuvolasta on myös käyty opetuskodissa kertomassa esimerkiksi hampaiden hoidosta ja terveellisestä ruokavaliosta. Kun neuvolan työntekijät tulevat Mustikkaan he tulevat myös äideille tutummiksi. Neuvolan työntekijät ovat myös saaneet projektin kautta vinkkejä asioista, joista äitien kanssa kannattaisi puhua.

Läheinen koulu on toiminut yhteistyössä projektin työntekijöiden kanssa läksykerhon puitteissa. Opettajien kanssa on suunniteltu kerhoa ja sieltä on ohjattu oppilaita käymään kerhossa. Opettajilta saatiin kerhossa käytettyjä materiaaleja.

Turun YK-yhdistyksen jäseniä, lähinnä yliopisto-opiskelijoita, on ollut projektin alussa hoitamassa lapsia ja mukana naisten kerhossa. Opetuskodissa heidän resurssejaan on käytetty läksykerhon jär-

jestämiseen. Vaikka yhdistyksen kautta tulleet ovat vapaaehtoisia, he ovat olleet sitoutuneita toimintaan.

Lisäksi yhteistyötä on tehty TVT-asuntojen, kaupungin kotouttamistoiminnan ja työvoimatoimiston kanssa. Mielenkiintoinen piirre yhteistyössä on se, että alueellisten sosiaalitoimistojen kanssa ei ole tehty yhteistyötä. Sosiaalityöntekijät eivät ole käyneet tutustumassa projektiin, mutta sosiaalitoimiston kautta on ilmeisesti jokunen äiti ohjautunut projektiin. Näen sosiaalitoimistoyhteistyön puutteen suurena miinuksena, koska hyvin todennäköisesti kotihoidontukea saavat äidit asioivat toimeentulotukiasiakkaina sosiaalitoimistossa, mikäli mies ei ole kannattavassa palkkatyössä. Sosiaalitoimiston kanssa tehtävän yhteistyön kautta myös sosiaalityöntekijät havahtuisivat paremmin kysymään asiakkaidensa tilanteesta, sillä kotiäidit jäävät usein piiloon ja pois sosiaalityön piiristä. Mikäli mies osaa paremmin kieltä ja myös kulttuurisista syistä johtuen, mies saattaa hoitaa yhteydenpidon viranomaisiin. Sosiaalitoimistojen arjen kiireessä ei jää aikaa miettiä asiakkaita, joista ei kuule, sillä työskentely keskittyy usein akuuttien asioiden hoitamiseen. Kun yhdessä istuttaisiin pohtimaan ketä projekti palvelisi, olisi mahdollista tavoittaa myös niitä äitejä, jotka eivät muuten osaa toimintaan hakeutua. Aikuissosiaalityöhön kuuluu myös palvelusuunnitelmien tekeminen. Lastensuojelun sosiaalityön yhteistyömahdollisuuksista kirjoitan analyysini viimeisessä luvussa erikseen. Sosiaalitoimen kanssa tehtävää yhteistyötä on tarkoitus virittää käyntiin projektin saatua jatkorahoitusta.

8.5 Projektitoiminnan kääntöpuoli

Projektimuotoisella toiminnalla on paljon hyviä puolia ja projektit luovat mahdollisuuksia uudenlaisten toimintamuotojen kehittämiseen. Projektilla on kuitenkin aina alku ja loppu, mikä väistämättä vaikuttaa myös toimintaan. Projekteissa työskentely tapahtuu tehokkaasti toiminnan ollessa käynnissä, ja projekti pystyy korjaamaan vinoon menevää toimintaansa tehokkaasti, kuten on tehty Musikkoprojektissa esimerkiksi vaihtamalla miestyöntekijä naispuoliseen ja kehittämällä käyttöön tarkoitusta paremmin tukeva tila.

"Kokoajan joutuu miettimään että mikä on järkevää, miten kannattaa tehdä. Se kehitystyö tapahtuu siinä kun tehdään virheitä ja niiden kautta opitaan ja välillä huomataan että tämän onnistui, hieno juttu." T4

Projektirahoituksen päättymisen lähestyminen kuitenkin vaikuttaa väistämättä työntekijöihin ja luo epävarmuutta asiakkaisiin, jotka ovat hyötäneet toiminnasta. Epävarmuus on vahvasti läsnä projektikauden lähestyessä loppuaan haastatteluhetkellä.

"Tietoisuus siitä, että tää projekti mahdollisesti loppuu tekee sellaisen levottoman olon sekä työntekijöille että asiakkaille. Ei ole sellaista luottamusta että mitä tehdään tammikuussa." T1

"Tunne siitä, että ajammeko [toimintaa] alas vai nostammeko ylös vai pidämmekö tällä tasolla... Se aiheuttaa levottomuutta kaikissa. Se vaikuttaa naisiin, perheisiin, meihin työntekijöinä selkeesti. Että sitten lähdetään taas nostamaan uusin purjein uudella tavalla kun tietäisi." T4

Muu Maa Mustikka -projektin asiakkaille on yritetty ensimmäisen projektikauden lähestyessä loppuaan tehdä henkilökohtaisia jatkosuunnitelmia, mutta ne jäävät helposti irtonaisiksi, eivätkä naiset ole välttämättä vielä valmiita lähtemään omaa asuinalueita kauemmas. Lisäksi asiakkaiden on ollut vaikeata käsittää selittämisestä huolimatta, että projekti saattaa loppua kokonaan vuodenvaihteen jälkeen ja tieto jatkosta tulee vasta joulukuussa. Marraskuussa 2007 päiväkirjaan onkin merkitty asiakkaiden huolenilmaisuja jatkosta.

"Kerhossa tuntui haikealta kun naiset olivat huolestuneita jatkosta. Mihin menemme ellei ole kerhoa? Missä näemme toisemme? Vaikeisiin kysymyksiin ei löytynyt vastauksia." P

Jatkuvuuden ongelmaan ratkaisuksi toivottiin esimerkiksi rahoituksen myöntämistä kerrallaan pidemmäksi ajaksi. Taustalla on tietenkin toive myös siitä, että toiminta vakinaistettaisiin jonkun rahoittavan tahon puolelta. Rahoituksen suhteen projektin seminaarissa käytiin keskustelua siitä, voisiko toimintaa muuttaa työvoimapolitiittiseksi, jolloin rahoituksen löytyminen olisi helpompaa. Tämä kuitenkin veisi vapaaehtoisuuden ja matalan kynnyksen helposti pois, sillä raha ja velvoitteet kulkevat usein käsi kädessä, eivätkä lasten kotihoidon tukea saavat naiset välttämättä halua vielä työvoimatoimiston asiakkaaksi. Vapaaehtoisuuden muuttuessa pakoksi projektin toiminta muuttuisi rajatummmaksi, eikä avoimien ovien periaatetta saataisi toteutettua.

9 OPETUSKODIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA FYYSISET TILAT

Maahanmuuttajien asumisolot liittyvät laajempaan kontekstiin yleisesti suomalaisessa asumispolitiikassa ja maahanmuuttajien asemaan asuntomarkkinoilla. Opetuskodin toiminnan kannalta on tärkeää huomioida se ympäristö, missä toiminta tapahtuu. Vuokra-asunnot, sosiaalinen status ja sosiaaliset verkostot kulkevat käsi kädessä. On tärkeää miettiä mihin opetuskoti perustetaan, jotta sinnettään ja siitä on hyötyä.

9.1 Halinen toimintaympäristönä

Muu Maa Mustikka -projektin toimintaympäristö Halinen on Turussa sijaitseva vuokratalovaltainen lähiö, jossa on paljon maahanmuuttajataustaisia asukkaita. Vuoden 2006 tilastotietojen mukaan Halisissa on asunut 3536 asukasta koko Turun kaupungin 175 354 asukkaasta. Koko kaupungissa on 10 454 muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvaa asukasta, mikä vastaa kuutta prosenttia koko kaupungin väestöstä. Suomen ja ruotsin jälkeen eniten puhutaan äidinkielenä venäjää, arabiaa, kurdia, albaniaa, viroa, somalia ja vietnamia. Eri kansalaisuuksia asuu Turussa yli sata. Kaupunginosista muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvia henkilöitä asuu ylivoimaisesti eniten Varissuolla (2587 henkilöä), toiseksi eniten Lausteella (738 henkilöä) ja kolmanneksi eniten Halisissa (698 henkilöä). (Turun kaupunki 2008a; 2008b; 2008c.)

Halisten väestöstä noin 20 prosenttia on maahanmuuttajia. Suuri osa Halisten maahanmuuttajista asuu kaupungin vuokraamissa kerrostaloasunnoissa, joita on keskittynyt lähekkäin alueen keskukseen. Alueen muiden kuin suomen- tai ruotsinkielisten osuus työttömistä on kesäkuussa 2006 ollut 35 prosenttia. Lähiön erityispiirteenä on väestön ikäjakauma, sillä 76 prosenttia asukkaista on alle 40-vuotiaita. Suurin osa alueen maahanmuuttajaperheistä on kotoisin Somaliasta, Iranista, Irakista, Turkista, Venäjältä tai Virosta. (Muu Maa Mustikka -projekti 2005–2007.)

Turun kaupungin (2003) kotouttamisohjelmaan liittyvän maahanmuuttajien asumista pohtineen työryhmän loppuraportissa todetaan, että Turussa maahanmuuttajat ovat sijoittuneet tai sijoitettu epätaisisesti eri puolille kaupunkia ja maahanmuuttajat ovat keskittyneet tiettyihin asumalähiöihin, joissa on kaupungin vuokra-asuntoja. Itsenäisesti Turkuun muualta Suomesta muuttavat maahanmuuttajat

sijoittuvat helposti yksityisten vuokranantajien vuokraamiin asuntoihin, jotka sijaitsevat pitkälti samoilla alueilla. Raportissa nostetaan esiin maahanmuuttajien asumiseen liittyviä ongelmia, joita ovat muun muassa asumisen keskittyminen, kaavoitus (joka johtaa osaltaan keskittymiseen), asumiskulttuurin tuntemuksen puute, omakielisen asumiseen liittyvän opastusmateriaalin puute ja suurille perheille tarkoitettujen asuntojen vähäinen määrä. (Em.)

Asumisen keskittymisessä voidaan toisaalta nähdä myös hyviä puolia. Tekemissäni tutkimushaastatteluissa on tullut eri tavoin ilmi, että monet maahanmuuttajanaiset lapsineen eivät halua liikkua julkisilla kulkuvälineillä esimerkiksi kaupungin keskustaan, koska liikkuminen lasten kanssa saataan nähdä hankalana tai epämukavana. Siihen saattaa liittyä myös uskontoon liittyviä näkemyksiä eri sukupuolen edustajien lähietäisyydellä kohtaamisen sopimattomuudesta suljetussa tilassa. Näin ollen kaupungin keskustassa tai muulla kuin asuinalueella toimivat palvelut eivät palvele kotiäitejä. Vaikka toiminta on lähellä asiakkaita, niin opetuskodissakin on ollut tilanne, missä äiti kaksosten ja pienen lapsen kanssa ei ole ilman apua päässyt kotoa opetuskotiin. Työntekijät ovat tarpeen vaatiessa käyneet auttamassa äitiä siirtymisessä silloin kun hänen miehensä ei ole tässä pystynyt auttamaan. Maahanmuuttajien asumisen keskittyessä on kuitenkin perusteltua tarjota heille palveluja lähelle, omalla asuinalueella, jolloin toimintaan osallistumisen esteeksi ei nouse fyysinen välimatka ja siirtyminen. Näin ollen on luonnollista, että opetuskodin tapainen projekti on syntynyt juuri asuinalueelle, jossa on paljon maahanmuuttajia. Täytyy muistaa, että projektin taustalla oleva yhdistys Sateenkaari Koto ry toimii myös Halisten alueella pitäen monikulttuurista päiväkotia, jolloin alue on ollut projektirahoitusta haettaessa jo tuttu. Toiminnalle on nähty tarve, joka on noussut perheiden arkea seuratessa. Tällainen alueen lähempi tuntemus on tärkeää opetuskotitoimintaa perustettaessa.

9.2 Koti - opetuskoti

Opetuskoti nimeen sisältyy sana "koti" joka on itsestään selvä, mutta monimerkityksinen. Maahanmuuttajilla on ollut toisessa maassa koti, joka säilyy ainakin muistoissa. Tämän lisäksi hänellä on uudessa maassa fyysinen koti, josta on tarkoitus rakentaa uusi merkityksellinen paikka, joka ei ole vain asunto vaan myös koti. Juntto (2005, 43) tuo esiin kodin ja integraation yhteyden: kotoutumista käytetään maahanmuuttajien sopeutumisen kuvauksessa. Koti on tärkeä elämän näyttämö huomioiden myös sen, että moni maahanmuuttajista ei käy ansiotyössä iän, perhetilanteen tai työn puutteen vuoksi. (Em.)

Liz Kenyon (1999, 87) on koonnut yhteen opiskelijoiden ajatuksia kodista. Koti voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen: henkilökohtaiseen, ajalliseen, sosiaaliseen ja fyysiseen. Kodin henkilökohtaisessa ulottuvuudessa koti on merkityksellinen paikka joka tuo itsenäisyyttä ja vapautta. Koti myös luo henkilökohtaisen oman tilan ja tunteen kuulumisesta johonkin sekä luo muistoja. Ajallisena ulottuvuutena kodin ajatellaan olevan vakaa, pysyvä ja tuttu paikka ihmisen elämässä. Kodissa sosiaalisena ulottuvuutena on tärkeitä ihmisiä ja kannustava ilmapiiri ja siihen liittyvät ystävälliset naapurit ja naapurusto. Fyysisenä ulottuvuutena koti on merkittävä taloudellinen hankinta, on elämän turvasatama ja tarjoaa miellyttävän ympäristön. (Em.)

Maahanmuuttajuuden kontekstissa osa Kenyonin (1999, 87) määritelmistä on ristiriitaisiakin, juuri kodin paikan muuttumisen vuoksi. Lisäksi koti ei valitettavasti aina ole elämän turvasatama, vaan saattaa muodostua ahdistavaksi paikaksi, jossa yksilö on kokenut väkivaltaa tai esimerkiksi alistavia ihmissuhteita (mm. Granfelt 1998, 114–116). Opetuskoti-nimessä kuitenkin haetaan kodin positiivisia merkityksiä, paikkaa johon on helppo tulla ja olla oma itsensä. Tällaisen tunnelman tekevät fyysiset puitteet, osallistujat ja työntekijät. Toisaalta nämä funktiot täyttäessään opetuskoti voi myös olla turvasatama, jossa voi selvittää asioita mikäli omassa kodissa tunnelma on syystä tai toisesta ahdistava.

Tiilikainen (2003, 122–124) kirjoittaa somalinaisten kokemuksista kodista. Kodissa nainen pystyy rajaamaan itselleen omaa tilaa. Kotiin tulijan sukupuoli on merkityksellinen, sillä musliminaisen pitää olla säädyllisesti pukeutunut miehen seurassa. Oven lukitseminen rajoittaa liikkumista ulkoa sisälle ja lisää siten turvallisuuden tunnetta. Toisaalta kodin sisätila rajautuu naisen, lasten ja ystävättäriensä tilaksi. Äiti saa myös valtaa määrittellä pienten lasten liikkumista suljetussa tilassa. (Em.) Opetuskoti on myös tässä mielessä turvallinen, koska se on tila, johon ei voi noin vain kävellä sisään. Projektin alussa kerhotoiminta oli alakerran avoimessa asukastilassa, joka nimensä mukaisesti ei ollut kovinkaan suljettu tai turvallinen tila muusta kolkkoudesta puhumattakaan. Tämä saattaa osaltaan kuvastaa sitä, miksi naiset kokivat tilan epämiellyttävänä. Opetuskotiin tullaan normaalisti kerrostalon rappukäytävästä ovikelloa soittamalla ja ovella on vastassa tuttu työntekijä.

Tila ei siis ole merkityksetön opetuskotitoimintaa mietittäessä. Opetuskoti on paitsi turvallinen paikka myös käytännöllinen, koska siellä voi konkreettisesti opettaa naisia toimimaan asioissa, joita

he tekevät myös omissa kodeissaan. Fyysisenä tilana opetuskoti on kerrostaloasunto maahanmuuttajavaltaisen kerrostaloalueen keskellä. Tilat sisältävät neljä huonetta, keittiön, wc:n, kylpyhuoneen ja parvekkeen. Yksi huoneista on muussa kuin projektin käytössä. Huonejako helpottaa pienten lasten hetkellistä eroa äidistä ja vauvat voivat nukkua vaunuissa parvekkeella. Paikoitelleen tilat, varsinkin keittiö ja olohuone käyvät ahtaaksi, mutta lopulta kodinomaisuus ja se, että asunto muistuttaa myös naisten kotia nähdään tärkeämmäksi. Parhaimmillaan opetuskodissa on ollut 32 naista, kun naiset ovat järjestäneet siellä ramadan-juhlan. Tällainen päivä on kuitenkin ollut poikkeus. Ajoittaisen tilanpuutteen korvaa työntekijöiden puheissa vallitseva hyvä tunnelma. Seuraavaksi siirrynkään tarkastelemaan opetuskodin tiloja ja niiden merkitystä toiminnan kannalta huoneittain.

9.3 Keittiö

Keittiön sanotaan olevan kodin sydän ja sellaiseksi se on muodostunut myös opetuskodissa. Keittiö on kooltaan normaali kerrostaloasunnon keittiö, johon mahtuu ruokapöytä. Varsinkin ruuanlaitto- ja leipomispäivinä tila muodostuu välillä liian pieneksi. Keittiössä naiset ovat loihdineet oman kulttuurinsa herkkuja opettaen myös muita. Ruoka kiinnostaa, sitä tehdään yhdessä, ruokaan liittyy muistoja ja ruokailu aloittaa tärkeitä sosiaaliset tapahtumat ja juhlat (ks. Tiilikainen 2003, 150). Projekti-työntekijä ostaa aineet opetuskotiin, mikäli on sovittu yhdessä, että leivotaan tai tehdään jotain tiettyä ruokaa. Keittiössä on myös säästölipas, johon voi omantuntonsa mukaan laittaa kolikoita kahvista, teestä ja syötävästä, mitä opetuskodilla on tarjolla.

Mukavan yhdessäolon ja tekemisen lisäksi keittiöpuuhien yhteydessä naiset oppivat aihepiirin sanastoa ja käytettävät välineet sekä raaka-aineet tulevat tutuksi. Joskus on tarpeen havainnollistaa meille arkisen tuntuksia asioita, jotka eivät ole välttämättä ole tuttuja toisenlaisesta ympäristöstä tulleille naisille.

"Neuvolassa oli neuvottu [äidille], että anna puuroja ja vellejä vauvalle lisäkkeeksi. Hän meni kauppaan ja löysikin ne purkit, mutta ei osannutkaan sitä käyttöohjetta että mitä tarkoittaa 3 dl vettä, mikä on dl? Et se ruoka jäi sitten tekemättä." T1

Opetuskodin keittiössä oli mahdollista havainnollistaa desilitramitta, sen suhde litran mittaan ja näin ollen auttaa selvittämään äidille miten edetä puuron tekemisen suhteen. Työntekijät toimivat myös tiedon välittäjänä takaisin neuvolaan päin siitä, että asiat pitää osata selittää perinpohjaisesti.

Suomalaiseen kerrostaloasuntoon liittyvien arkisten askareiden opettelu on aikaavievää ihmiselle, joka on asunut muunlaisessa ympäristössä. Laitteiden, kuten sähköhellan ja pakastimen käyttö voi olla vierasta ja aiheuttaa hämmennystä (ks. Tiilikainen 2003, 146–147).

"Ihmisillä ei ole perustietoa laitteiden käytöstä, että saattaa olla yleinen käsitys että hella pitää aina olla kuutosella ja kaikki keittää täysillä loppuun asti. Hellat menee loppuun nopeasti, rikki, tulee tulipalovaara." T3

Opetuskodin puitteissa esimerkiksi laitteisiin liittyvä ohjaus on helppoa ja mahdollista toteuttaa toiminnan ohessa niin, että asiakasta ei nolata.

9.4 Olohuone, lastenhuone ja muut tilat

Olohuone on tilava ja se on sisustettu perinteisen suomalaisen olohuoneen oloiseksi sohvineen. Olohuoneessa tapahtuu naisten kerhojen informatiivinen opetus ja isommassa ryhmässä keskustelu. Keskustelun teemat vaihtelevat lasten kasvatuksesta, kulttuurista ja kielen opetuksesta terveys- ja sairausteemoihin. Fläppitaulu on tärkeä havainnollistamisväline opiskelun ohessa, kuten myös aiheeseen liittyvät monisteet. Olohuoneen lattialla on tilaa myös lasten leikille silloin kun lastenhoitoa ei ole erikseen järjestetty.

Olohuoneen vieressä on lastenhuone. Siellä on erilaisia leluja ja tilaa leikkiä. Leikkihuoneessa lisäksi askarrellaan ja lauletaan ohjaajan opastuksella. Lastenhuoneessa on kaksi pinnasänkyä pienimmille lapsille, jolloin sisätiloissa nukkuminen on mahdollista huonolla säällä. Mikäli lastenhuoneessa nukutaan, voi lasten toimintaa olla myös toisessa huoneessa, joka on käytävän toisella puolella. Tässä aikaisemmin toimistona toimineessa huoneessa on pöytä tuoleineen ja myös tietokone. Koululaiset kokoontuivat tänne (ja levittäytyivät pienryhmissä myös muihin huoneisiin) läksykerhon aikana. Tietokoneen käyttöä voi harjoitella opetuskodissa, mikä on toiminut varsinkin silloin, kun

paikalla on esimerkiksi työharjoittelija, joka ehtii opastamaan asiassa. Tässä toisessa huoneessa voi myös tarpeen mukaan keskustella suljetun oven takana kahdestaan työntekijän kanssa. Kolmas erillinen pienempi huone on toisen järjestön toimistokäytössä ja lukossa silloin kun työntekijä ei ole paikalla.

Kylpyhuone/ wc on arkisen tarkoituksensa lisäksi hyvä opetuspaikka. Siellä on hoitopöytä lapsille ja tarpeen niin vaatiessa lapsen hoitoa voidaan harjoitella yhdessä. Lisäksi kylpyhuoneessa lapset opettelevat käsien ja välillä myös hampaiden pesua. Eteisessä käytävän seinällä on iso ilmoitustaulu, johon on koottu tärkeää tietoa ja puhelinnumeroita. Myös iso parveke on tärkeä. Siellä vauvat voivat nukkua vaunuissa. Monille äideille vauvojen nukuttaminen ulkona on ollut vieras asia: he ovat pelänneet, että lapselle tulee kylmä tai lapsi viedään. Opetuskodissa on mattoja ja ikkunoissa verhot ja se on sisustettu iloisin värein.

9.5 Ystävyys metsä

Ensi silmäyksellä ystävyys metsää voisi luulla kodinhoituhuoneeksi. Oven vieressä seinällä on rivi kaappeja, joissa on projektin materiaaleja ja toimistotarvikkeita. Kun ovesta astuu peremmälle, vetää verhon kaappien eteen, sammuttaa valot ja istuu pehmeiden tyynyjen päälle kulman taakse koloon, joka alun perin on tarkoitettu pesukoneelle ja muille tarvikkeille, huomaakin olevansa Ystävyys metsässä. Metsässä soi rauhoittava sademetsän musiikki linnunlauluineen ja "tähtitaivaalla" tuikkii pieniä valoja. Ystävyys metsä on rauhallinen ja rauhoittava huolimatta siitä, mitä muuta toimintaa opetuskodissa on meneillään.

Ystävyys metsän idean keksivät kaksi projektissa työskennellyttä henkilöä, kun he miettivät miten vilkkaita koululaisia saataisiin paremmin rauhoittumaan ja keskittymään koulutehtäviinsä. Lastenhuoneeseen tehty soppi ei ajanut tätä asiaa, vaan oli liian rauhaton. Niinpä idea rauhallisesta sopeesta kasvoi metsäksi asti, josta tuli menestys koululaisten joukossa. Ystävyys metsässä virikkeet rajataan mahdollisimman vähäiseksi ja tunnelma luodaan rauhalliseksi. Ajatuksena oli, että koululaiset pääsisivät yksitellen aikuisen kanssa metsään, missä voi pehmeiden tyynyjen ja patjojen päällä jutella aikuisen kanssa mieltä askarruttavista asioista ja päivän tapahtumista. Metsään laitettiin

myös lukuvalo, jolloin siellä oli mahdollista toteuttaa sadutusta, käydä läpi tunnekortteja tai vaikka lukea yhdessä kirjaa. (Muu Maa Mustikka -projekti 2005–2007.)

Ystävyiden metsästä muodostuikin koululaisten keskuudessa suosikki. Vilkkaatkin maahanmuuttajalapsen rauhoittuivat metsässä aikuisen seurassa tehokkaasti ja kävi ilmi, että usean lapsen perheissä omassa kodissa sekä koulussa rauhoittuminen on vaikeaa, eikä sen merkitystä välttämättä pidetä kovin suurena. Suurissa perheissä lapsilla ei aina ole omia huoneita tai muuta tilaa, jossa rauhoittua. Työntekijä kuvailee lasten intoa päästä metsään seuraavanlaisesti:

"On kumma, että lapset haluavat sinne, vaikka siellä on niin rauhallista kun muuten he tykkäävät riehua. --- Yhden kanssa kerrallaan, syntyy herkkä tilanne jutella sellaisen lapsen kanssa joka muuten vaan pyörii ja hyörii kokoajan." T5

Ainoaksi ongelmaksi muodostui se, että lapset halusivat olla metsässä niin pitkään, etteivät kaikki koululaiset ehtineet sinne kolmen tunnin aikana. Useamman lapsen ottaminen metsään kerrallaan toimi silloin, kun yhdessä luettiin tai pelattiin jotain. Lopulta päädyttiin siihen, että lapset pääsivät vuoroviikon metsään. Metsään pääseminen merkittiin tarroilla seinällä olevaan taulukkoon, mihin lapset saavat laittaa tarran myös läksyt tehtyään ja osallistuttuaan muuhun yhteiseen toimintaan. (Muu Maa Mustikka -projekti 2005–2007.)

Vaikka Ystävyiden metsä onkin vain 4–5 neliötä suuri, se on juuri sopivan kokoinen tarkoitukseensa. Tarkoituksena on luoda turvallinen ilmapiiri, jossa aikuiselle voi kertoa iloista ja suruista. Aikuisen on oltava läsnä ja keskittyttävä lasten kertomuksiin. Luottamukselliseen suhteeseen vaikuttaa myös se, että paikalla olisi sama aikuinen. Ystävyiden metsää on ollut tarkoitus käyttää myös pienempien lasten kanssa ja niin, että läheisestä päiväkodista voitaisiin tulla sinne muutaman lapsen kanssa kerrallaan. Nämä suunnitelmat ovat kuitenkin jääneet kesken työntekijäresurssien vuoksi. (Muu Maa Mustikka -projekti 2005–2007; T1.)

10 OPETUSKODIN VAHVUUDET JA KEHITTÄMISEN KOHDAT

Tässä luvussa käyn läpi opetuskotitoiminnan yhteydessä esiin nousseita teemoja ja pohdin niiden merkitystä asiakkaiden elämään vaikuttavina asioina. Teemat sisältävät pääasiallisesti opetuskotitoiminnassa hyvin toimivia asioita, mutta myös kehittämisen kohtia. Teemoiksi olen nostanut voimavaraistumisen kielen oppimisen kautta, kasvatus- ja terveysteemat arjen apuna, asumisohjauksen naapurisovun säilyttäjänä, sosiodynaamisen ohjauksen opetuskodissa, kulttuurisensitiivisyyden ja työntekijän roolin merkityksen. Lopuksi pohdin opetuskotia ennaltaehkäisevän lastensuojelun muotona.

10.1 Voimavaraistuminen kielen oppimisen kautta

Projektin toiminta-ajatuksena on ollut tarjota kielen oppimisen mahdollisuus maahanmuuttajanaisille TPR-menetelmän kautta. TPR on lyhenne sanoista Total Physical Response. Menetelmä on yhdysvaltalaisen James J. Asherin kehittämä kielen oppimismalli. Mallin ajatuksena on mukaila sitä, miten lapset oppivat äidinkieltään. Kun lapset vasta tapailevat sanoja he pystyvät jo ymmärtämään monimutkaisiakin lauseita, joilla heidän toimintaansa ohjataan. Kielen oppija voi siis toiminnan kautta sisäistää sanastoa ja rakenteita ennen kuin häneltä odotetaan puhetta. TPR-menetelmän etuna voidaan pitää sitä, että se kannustaa kommunikoimaan, koska oppija huomaa kielen toimivan. Menetelmä mahdollistaa sen, että oppija voi toimia tekemällä tai puhumalla, jolloin heikommat tai lahjakkaammat oppijat eivät turhaudu, koska jokainen voi toimia edellytyksiensä mukaisesti. Stressitön oppimisympäristö puolestaan itsessään edistää oppimista. (Koskela 2001, 9, 22–23.)

Käytännössä kielen oppiminen on koko opetuskodin naisten kerhojen toiminnassa läsnä. Naisten kerho kokoontuu kolmesti viikossa opetuskodissa ja käytettävä kieli on aina suomi. Naiset voivat tarvittaessa keskustella keskenään äidinkielellään, mutta yhteinen kieli on suomi. Vain harva asiakkaista osaa englantia, mutta tällaisten henkilöiden kohdalla englanti voi toimia apukielenä, mikäli suomen kielen taito on heikko ja samaa äidinkieltä puhuvaa naista ei ole paikalla. Myös naiset ovat selkeästi omaksuneet suomen kielen käytön ja hyötyvänsä siitä, sillä he saattavat sanoa toisilleen "suomeksi, kiitos" (T1). Käytännön toiminnan kuvauksien kautta on selvää, että asiakkailla pitää olla suomen kielen alkeet hallussa, jotta he hyötyvät opetuskodin toiminnasta. Usein tämä onkin tilanne, koska suurin osa naisista on ollut jo useita vuosia Suomessa ja he ovat maahanmuuton alku-

vuosina osallistuneet jonkinlaiselle kielikurssille, mutta opiskelu on keskeytynyt lasten saamisen myötä.

Täysin ummikko hyötyy toiminnasta vähän ja hänen intensiiviopetuksensa vaikuttaa negatiivisesti muihin osallistujiin, koska ryhmä ei pysty keskustelemaan syvällisesti suunnitelluista aiheista. Tästäkin suhteesta projektissa on kuitenkin pyritty tarjoamaan myös suomen kieltä osaamattomille äideille teho-opetusta. Intensiiviopetuksen järjestämisen on pitänyt tapahtua vapaaehtoisvoimin, koska projektityöntekijöiden resurssit eivät riitä yksilöllisten kielikurssien pitämiseen. Intensiiviopetuksen antamisen ajatuksena oli, että kyseiset kaksi naista olisivat pystyneet myöhemmin osallistumaan paremmin muuhun toimintaan. Henkilökohtaisten kielikurssien järjestäminen vie paljon resursseja ja toisaalta herää kysymys, palveleeko se asiakasta parhaalla tavalla. Lienee hyvä, jos intensiiviopetuksen kautta saa kipinän lähteä alkeiskurssille, mutta opetuskoti menettää funktionsa jos se muodostuu vain kielikurssien pitämispaijaksi. Ajatuksenahan on oppia ja opettaa kielen ohessa myös kulttuurisia ja yhteiskunnallisia asioita. Kielikursseista on runsaasti tarjontaa muualla, mutta on ymmärrettävää, että työntekijöiden mielestä opetuksen tarve näillä toimintaan hakeutuvilla, sitä selkeästi tarvitsevilla naisilla on ollut suuri. Heidän tilanteensa myös valaisee hyvin sitä faktaa, että kaikki kotiäidit eivät ole vielä missään vaiheessa ehtineet kielikurssille asti.

Yleisesti kielitaidon puute nousee kaikkien työntekijöiden kanssa käydyistä keskusteluista esiin suurimpana ongelmana, joka hidastaa kotoutumista. Opetuskodissa tehdään välillä konkreettisia suomen kielen harjoituksia ja tehtäviä riippuen myös kunkin päivän osallistujista. Parhaiten kielen oppiminen kuitenkin edistyy esimerkiksi keittiössä yhdessä tekemisen yhteydessä. Koko opetuskodissa on esineissä kiinni lappuja (kuten ikkuna, verho, mikroaaltouuni, hella jne.). Keittiössä toimiessa sanoja kerrataan ja opitaan tekemisen yhteydessä. Ruokaohjeita luetaan yhdessä ja verbejä voidaan havainnollistaa. Toisaalta voimavaraistamisen teema nousee selkeästi esiin keittiössä, sillä maahanmuuttajanaiset myös itse opettavat siellä työntekijöitä ja toisiaan. Moni on erittäin taitava laittamaan ruokaa ja etnisten perinneruokien tekemisen opettaminen on heille ylpeydenaihe ja lisää tunnetta siitä, että vaikka ei hallitse suomen kieltä, on jossain muussa hyvä ja saa kehuja ja kannustusta.

Kielitaidon puute vaikuttaa moniin perusasioihin kuten kaupassa käyntiin, laskujen maksamiseen ja lapsen asioissa asioimiseen esimerkiksi neuvolassa (esim. Cömertler 2007). Kielen oppimisen tulisi

voida alkaa helppossa ympäristössä sanoilla ja asioilla, jotka liittyvät jokapäiväiseen elämään. Cömertlerin (2007, 25) tutkimuksessa joidenkin naisten kohdalla kielen opiskelu oli loppunut, koska he eivät kokeneet saavansa jokapäiväiseen elämäänsä tärkeää sanastoa ja kielitaitoa. Myös Ekberg-Kontulan (2000, 10–13) pääkaupunkiseudulla asuvia afrikkalaisia naisia koskeneessa tutkimuksessa naiset olivat motivoituneita opiskelemaan Suomessa ja suomen kieltä. Kielikursseja pidettiin hyvinä, mutta kielitaidon ylläpitäminen oli hankalaa, koska kurseja ei järjestetä tarpeeksi usein. Lisäksi kontaktit suomenkielisiin olivat vähäisiä ja kurseja jouduttiin keskeyttämään lasten hankkimisen ja lastenhoidon vuoksi. (Em.; Maahanmuuttajanaisten... 1997.) Myös tässä tutkimuksessa naiset esittivät toiveensa kielikursseista, joiden ajaksi lastenhoito olisi järjestetty.

Kerhossa säännöllisesti käyneiden naisten kielitaito on parantunut huomattavasti ja he ovat myös itse antaneet palautetta asiasta. Toisaalta kielitaito on joillain myös saattanut heikentyä esimerkiksi kesätauon aikana, koska suomen kieltä ei ole käytetty juuri lainkaan. Kielitaidon myötä naiset myös voimavaraistuvat. Voimavaraistumisenhan voi tiivistää niin, että ihminen löytää keinoja ottaa oman elämänsä ohjat käsiinsä ja sitä kautta saavuttaa päämääränsä, koska hän pystyy auttamaan itseään ja muita ja siten parantamaan elämänlaatuaan (Adams 2003, 8). Konkreettisia esimerkkejä kielitaidon myötä voimaantumisen olleista asiakkaiden kertomukset arjen asioista, joita he ovat onnistuneet hoitamaan ensimmäistä kertaa ilman miehen tai tulkin apua.

"Yksi äiti oli uskaltanut mennä sinne neuvolaan yksin ensimmäistä kertaa, hän oli kuin Naantalın aurinko kun hän kertoi siitä. Et se oli hänelle tosi iso asia. Korostettiin hänelle että tosi hieno asia, annetaan se palaute." T1

"Missä asiakas on hyvä, niin sitä yritetään vahvistaa ja yksilöllisesti jokaista voimaannuttaa." T2

Voimavaraistuminen näkyy myös siinä, että kerho on onnistunut tekemään itsensä tarpeettomaksi: syksyllä 2007 vakituisista asiakkaista kolme aloitti kielikurssin ja yksi lähti työhön. Myös niillä, joilla oli pieni vauva tai he eivät vielä muuten olleet lastenhoidon vuoksi valmiita lähtemään opiskelemaan, oli suunnitelmana suuntautua koulutukseen tulevaisuudessa. Voimavaraistamisen kautta naiset olivat saaneet rohkeutta toteuttaa suunnitelmiaan ja toisaalta tarpeeksi tietoa päivähoidosta, jotta lapsen hoitoon laittaminen tuntui hyvältä ja turvalliselta. Yksi työntekijä kuvaakin asiaa seuraavanlaisesti:

"Tässä maassa on vielä sellainen arvostamisen kokemuksen puute [maahanmuuttajanaishilla]. Se voi tulla pienistä asioista, yksi asia voi olla että pääsee harjoitteluun päiväkotiin ja voi kokea osallistuneensa." T4

Säävälä (2007, 60) toteaa tutkimuksessaan kotona lasten kanssa olevilla äideillä olevan usein varsin vähän intensiivisiä kontakteja suomalaisiin. Arkikielen alkeita voi opetella satunnaisesti muiden asuinalueen äitien kanssa. Näin ollen epämuodolliset kielen opiskelun tavat olisivat näille vaikeassa elämäntilanteessa eläville naisille välttämättömiä. (Em.) Opetuskoti tarjoaa tällaisen mahdollisuuden kielen oppimiseen. Lisäksi opetuskodin työntekijät ovat suomalaisia, mikä lisää rohkeutta tutustua muihinkin suomalaisiin.

Pienet lapset ovat äitien mukana opetuskodissa ja kuulevat siellä suomea. Pienten lasten kohdalla kieltä ei kuitenkaan tietoisesti opeteta, sillä ennemminkin ongelmana on se, että vanhemmat saattavat kiirehtiä lapsen suomen kielen oppimista liikaa, koska hyötyvät siitä itsekkin. Lapsien kohdalla kuitenkin oman äidinkielen oppiminen on ensisijaista, jotta ajattelu- ja tunnekieli pääsevät kehittymään. Muuten kieliongelmat lisääntyvät koulumaailmassa kun kielitaito on suppea. (T4)

10.2 Kasvatus- ja terveysteemat arjen apuna

Naisten kerhossa läpikäytävät terveys- ja kasvatusteemat ovat lähtöisin heidän omista tarpeistaan ja toiveistaan ja valikoituneet käytännön toiminnassa esiin tulleiden ongelmien pohjalta. Käsiteltyjä terveysaiheita ovat olleet esimerkiksi haavan hoito, lapsen ripulin hoito, flunssan hoito, vieraan esiinpoistaminen hengitysteistä ja ensiavun antaminen. Terveysten- ja sairaudenhoitoon liittyvät asiat jäävät tehokkaasti mieleen, kun niille on oikeasti tarvetta ja ne koskettavat itseä tai lasta. Myös yhteistyökumppanien, varsinkin neuvolan ja päiväkodin kautta on projektiin tullut vihjeitä siitä, minkälaisia aiheita tulisi käydä läpi. Työntekijöiden joustavuus näkyy tässäkin teemassa valmiutena vaihtaa aihetta suunnitellusta sillä hetkellä tärkeämpään aiheeseen.

"Et vaikka olis ajatellut et tänään puhutaan suomalaisista juhlapyhistä niin jos onkin flunssakausi niin on paljon tärkeämpää sillä kertaa kertoa äideille flunssan ja kuumeisen lapsen hoidosta kun se että kerrotaan juhlapyhästä, joka voidaan siirtää seuraavaan viikkoon." T1

Käytännössä sairauksien itsehoito helpottaa naisten ja lasten elämää ja vähentää turhia käyntejä esimerkiksi lääkärissä. Terveysteemaan liittyy kuitenkin myös suurempi asia, jonka kytken suoraan naisten elämänhallintaan. Työntekijöiden ja asiakkaiden välinen luottamuksellinen suhde on johtanut siihen, että naiset ottavat esille arkaluontoisiakin asioita kuten ehkäisyyn liittyviä kysymyksiä. Tämä on merkittävä asia naisille, joiden kulttuuritaustassa ehkäisy saatetaan nähdä epäsuotuisana ratkaisuna ja raskaaksi tuleminen ja lasten hankkiminen naisen tehtävänä. Terveystieteiden koulutuksen omaavat työntekijät ovat antaneet henkilökohtaista neuvontaa ja naisille on varattu aikoja ehkäisyneuvolaan. Ehkäisyn käyttäminen vaikuttaa suuresti naisten oman vartalon ja elämän hallintaan sekä vaikuttaa siihen, että lapset hankitaan suunnitelmallisesti, eikä elämäntilanteeseen, joka on jo ennestään kuormittava. Vaikeastakin asiasta on pystytty keskustelemaan paremmin kuin esimerkiksi neuvolassa, missä mukana saattaa olla myös tulkki ja suhde työntekijään voi olla etäinen. Ehkäisyasioista keskustelu voi joskus tarkoittaa myös asiakkaan herättämistä omaan tilanteeseensa kuten yksi työntekijä kuvaa:

"Että joskus pitää sanoa että mieti itse hiukan tilannettasi, että olet noin sairas, haluatko vielä lapsia ja mitä se sitten tarkoittaisi jos kuolet, että ihan tällaisella tasolla keskustellaan." T4

Vanhemmuus on vaikeaa tilanteessa, jossa vanhempi on menettänyt tutun kulttuurisen ympäristön eikä ole vielä tietoinen uuden ympäristön normeista ja käytännömmästä (Berger 2004, 206–207). Maahanmuuttajavanhemmat saattavat tuntea neuvottomuutta ja avuttomuutta kasvattaessaan lapsia erilaisessa kasvuympäristössä kuin missä ovat itse varttuneet. Tämä voi johtaa eristäytymiseen ja huonouden tunteisiin, vaikka sama tunne saattaa olla useilla vanhemmilla. (Alitolppa-Niitamo, Moallin & Novitsky 2006.) Kasvatusasioista keskustelu on esillä opetuskodissa haastattelujen ja päiväkirjamateriaalin perusteella hyvin usein. Työntekijöiden näkökulmasta äideillä on paljon epävarmuutta siinä miten lapsia voi kommentaa ja rajata.

"Perheiden on kauheen vaikeeta ymmärtää sitä, että he ovat myös täällä vastuussa omista lapsistaan, niiden tekemisistä. Et me ei olla täällä periaatteessa sitä varten. Se kyllä hankaloittaa [toimintaa] välillä paljonkin." T4

"Ihmiset ei ymmärrä et heillä on oikeasti vastuu niistä lapsista. Se on ihmeellinen juttu. Yhtäkkiä se lastenhoito ei olekaan heidän juttu, et joku muu hoitaa heidän lapsia. He ei tee mitään asian hyväksi vaikka melkein pää putoaisi niin ollaan vaan että oho." T3

Vaikka kasvatustilanteista puhuminen on vaikeaa niin naiset selkeästi hyötyvät saamistaan ohjeista ja haluavat oppia myös niin sanotusti suomalaiseseen vanhemmuuteen. Kuuntelemisen lisäksi he alkavat toimia eri tavalla lastensa kanssa, mistä työntekijä kertoo asiakkaan palautteena.

"On tullut palautetta vanhemmilta kasvatuksesta tai ravitsemuksesta, hyvää palautetta, siitä että [lapset] on rauhallisempia kotonakin, että löytyy keinoja." T4

Muutos kasvattamisessa ja tapojen muuttamisessa näkyy myös konkreettisina tekoina yhteisissä tilanteissa. Esimerkiksi monikulttuurisessa illassa projektissa käyneet perheet olivat närkästyneitä ulkopuolelta tulleista perheistä, joiden lapsia ei rajattu illan aikana eivätkä he "käyttäytyneet hyvin". Tämä osoittaa mielestäni myös kotoutumista suomalaisiin normeihin, koska nyt närkästyneet perheet toimivat aikaisemmin aivan samalla tavalla, mutta näkivät nyt eron hyväksytyyn suomalaisen käytöksen ja "huonon käytöksen" välillä.

Kotoutumiseen liittyy joidenkin kohdalla lyhyt, toisten kohdalla jopa vuosia kestävä vaihe, jossa on irtauduttu vanhasta, mutta kielitaidon ja kontaktien puutteen vuoksi ei olla vielä kiinnittytty uuteen ympäristöön. Vanhempien sosiaalinen tyhjiö ja eristyneisyys heikentää heidän kykyään ohjata ja kasvattaa lapsiaan. Olisi tärkeä, että palveluntarjoajien kuten päiväkodin, neuvolan, esikoulun ja lastensuojelun avopalveluiden palvelut tulisivat vanhemmille tutuksi. (Alitolppa-Niitamo, Moallin & Novitsky 2006.) Palvelujen tuttuudesta hyötyvät asiakkaiden lisäksi palvelutarjoajat. Opetuskodissa äidit ovat saaneet tietoa siitä mitä päivähoito on ja miten käytännöt päivähoitopaikan kanssa tulisi sujua. Tämä ilmenee paitsi vanhempien rohkeutena laittaa lapsi päivähoitoon, myös konkreettisesti sujuvana yhteistyönä päivähoiton kanssa.

"Luottamussuhteen luominen [vanhempiin] jo projektin puitteissa helpottaa lasten päivähoitomaailmaan siirtymistä ja pärjäämistä. Päivähoito on sellanen vähän pelätty alue ja kasvatusrajojen löytyminen ihan oma kysymyksensä. Näiden perheiden kanssa on helppo keskustella." T4

10.3 Asumisohjaus naapurisovun säilyttäjänä

Opetuskotia suunniteltaessa yhteistyökumppaneista TVT-asunnot suhtautui alusta lähtien positiivisesti opetuskotitoimintaan, koska he näkivät työskentelylle olevan tarvetta. Konkreettisesti puutteet asumistaidoissa näkyvät korkeina kustannuksina, kuten keittiöremonttien ja wc:n korjauksien aiheuttamina kuluina. TVT-asunnot alensi opetuskotiasunnon vuokraa, mikä taas helpotti toiminnan aloittamista yläkerrassa kireästä projektibudjetista huolimatta. Konkreettisten säästöjen lisäksi toiveena oli asumisviihtyvyyden lisääminen. (T1.) Asumisviihtyvyyttä on pyritty lisäämään myös aluekumppanuustoiminnalla, jota on muuallakin Turussa. Aluekumppanuudessa on tarkoituksena kerätä alueella toimivia yhdistyksiä ja ihmisiä yhteen. Asukkailla järjestetään erilaisia asukasilloja, joissa äänensä voi saada kuuluviin. Maahanmuuttajien kohdalla tähän toimintamuotoon ei kuitenkaan ole lähdetty mukaan ainakaan opetuskodin toiminnan kautta, vaikka illoista ja ajatuksesta on keskusteltu.

Opetuskoti mahdollistaa asumisohjauksen konkreettisesti aikaisemmin mainitsemassani keittiössä. Sen lisäksi esimerkiksi parvekkeella voi näyttää miten mattoja ei voi pudistaa sitä kautta tai pyykkejä kuivata katonrajassa ikkunan edessä. Monella maahanmuuttajalla on puutteita perustiedoissa, jollainen voi vaikkapa olla se, että termostaatin eteen vedetty verho estää patterin toimimisen. Epäselvyyttä on myös siitä, miten vuokra koostuu ja että vedestä ja sähköstä maksetaan useimmiten käytön mukaan. (T3.)

Kotilo-projektissa on kehitetty asumispakki, joka on asumiskurssi maahanmuuttajavaltaisille asuinalueille. Tämän kurssimateriaalin aihealueita on käyty läpi opetuskodissa Kotilo-projektin työntekijän kanssa. Asumispakkiin kuuluvat teemat sisältävät yleisesti asumiseen liittyvien perussääntöjen ja vuokran koostumisen selventämisen lisäksi tietoa kodin puhtaudesta ja siisteydestä, asumisneuvonnasta, naapuruussovittelusta, paloturvallisuudesta, jätehuollosta ja kierrätyksestä, asukasdemokratiasta ja ympäristökasvatuksesta ja tarkoituksena olisi myös tehdä retki suomalaiseen luontoon. (Kotilo-asumispakki 2007.) Asumispakin kautta saa hyvän kuvan siitä miten laaja asumiseen liittyvä ohjauksen tarve on. Lienee selvää, että maahanmuuttajan on mahdotonta omaksua tällaista määrää tietoa heti maahan tultuaan, jolloin tiedon kertaaminen myöhemmässä vaiheessa on tärkeää.

Projektin puitteissa on myös kiinnitetty huomiota rappukäytävien siisteyteen, sillä opetuskodinkin rappukäytävään on saatettu jättää roskia tai siellä on säilytetty tavaroita. Asunnon ovi on myös saatanut olla auki rappukäytävään. (T3; T1.) Tällaisiin asioihin muutoksen saaminen pienillä teoilla saattaa olla merkitykseltään suuri naapurisovun säilyttämisessä. Kerrostaloasumiseen liittyy paljon virallisia ja myös niin sanottuja näkymättömiä sääntöjä, joista maahanmuuttajien on vaikea tietää. Säännöistä ja ajankohtaisista asioista tiedottamisessa on myös parantamisen varaa isännöitsijöiden ja vuokranantajien taholta, kuten yksi työntekijä kuvaa:

"Kun kotiin tulee jotain lappuja mitkä liittyy asumiseen tai maahanmuuttajavaltaisella alueella laitetaan lappu alas suomeksi niin se on ihan kuin laittaisi sinne vitsejä, ne on turhia. Tai joku asukastoimikunnan kokouskutsu, pienellä fontilla pykälineen. --- Ympäristönkin pitäisi muuttua ja hyväksyä se että meillä on paljon maahanmuuttajia jotka eivät vielä osaa kieltä." T3

Turussa määräaikaista sosiaalista isännöintiä toteuttavia tahoja on ollut Varissuolla ja Halisissa ja niiden toiminta on ollut suunnattu pääasiassa suomalaisille. (Turun kaupunki 2003.) Halisten osalta sosiaalinen isännöinti on loppunut kokonaan. Kuitenkin tarvetta tällaiselle toiminnalle olisi edelleen, mutta toiminnan toteuttamistapa tulisi miettiä maahanmuuttaja asiakaskunnalle sopivaksi, sillä heikon suomen kielen taidon omaavat asukkaat eivät ymmärrä kirjallisia viestejä, jotka yleensä ovat yleisin isännöitsijän yhteydenottotapa normaalissa kerrostalossa.

Itselläni oli tutkimusta aloittaessani mielikuva siitä, että maahanmuuttajavaltaisessa lähiössä, joissa on korkea työttömyys täytyy olla myös konflikteja kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien välillä. Tälle luulolle ei kuitenkaan tutkimusaineiston valossa ole tullut perusteita. Päinvastoin työntekijät kertoivat kantaväestöstä erottuvan väestönosan olevan romaneita, jotka ovat itsekin vähemmistön osassa. Heidän kanssaan projektityöntekijä on selvitelty esimerkiksi yhteiseen asukastilaan liittyviä asioita. Työntekijät nostivat esiin sen miten välikohtaukset ovat ennemminkin eri maahanmuuttajaryhmien välisiä kuin kantaväestön taholta tulevia ja liittyvät yleisesti ottaen siihen että alueella on suuri määrä erilaisten kulttuurien edustajia. Toisaalta ongelmat eivät ole kärjistyneet niin, että projektin kautta olisi pyydetty naapurisovittelua, jota olisi saatavilla Kotilo-projektin kautta. (T1; T3.)

Asiakkaat ovat kuitenkin kertoneet alueella olevan rauhatonta iltaisin ja viikonloppuisin. Yksi työntekijöitä huolestuttava asia olikin siten se, minkälaisen kuvan maahanmuuttajat saavat kantasuomalaisista. Asiakkaat vetoavat usein siihen, miten naapurissa juodaan aina kaljaa ja miehet ovat juop-

poja (T2). Näin ollen kantaväestöä edustavat työntekijät myös joutuvat korjaamaan maahanmuuttajien käsitystä kantasuomalaisesta perheestä ja tavoista. Asumisviihtyvyyteen liittyvän ohjauksen merkitystä ei voi väheksyä, sillä asumisen katsotaan olevan yksi keskeisistä maahanmuuttajien koutoutumiseen vaikuttavista alueista (Rastas 2002, 45). Sosiaalisten suhteiden säilyminen hyvinä naapurustoon lisää viihtyvyyttä, mutta myös ehkäisee rassistisia konflikteja, joista tutkimusaineistossa oli hyvin vähän viitteitä, mikä voidaan nähdä positiivisena asiana.

10.4 Kulttuurisensitiivisyys

Kulttuurierot, niiden ymmärtäminen ja esiintyminen kulkevat mukana kaikissa tutkimusmateriaaleissani joko taustalla tai suoraan esiin tuotuna. Kaikkien haastateltavien kanssa on keskusteltu kulttuurista. Kulttuurierojen olemassaoloa on turha kiistää eikä kovin pitkälle päästä asenteella, jossa maahanmuuttajat nähdään sopeutujina, joiden tulee hyväksyä suomalaiset tavat ja joita kohdellaan samalla tavalla kuin kaikkia muitakin (ks. Tolonen 2007, 32.) Kulttuurieroja ei kuitenkaan myöskään tarvitse jatkuvasti korostaa. Olen siten nimennyt teeman kulttuurisensitiivisyydeksi. Sillä kuvaan toimintatapaa, joka ottaa erot huomioon hienovaraisesti ja on valmis keskustelemaan niistä, mutta ei näe eroja ongelmallisena.

Kulttuurierojen ymmärtämiseksi työntekijän pitäisi olla avoimesti kiinnostunut muista kulttuureista ja valmis keskustelemaan erilaisista tavoista tuomitsematta toisen mielipiteitä huonommaksi. Työntekijöiden ajatukset siitä, miten kulttuuria voi etukäteen opiskella, vaihtelivat. Kulttuurintuntemus yhdistyy helposti myös islaminuskon tuntemukseksi, koska se näkyy opetuskodin arjessa konkreettisimmin.

"Jonkinlainen perustietämys kulttuurista olisi tarpeen ennen kuin ryhtyy työskentelemään. Se auttaa työntekijää ihan hirveän paljon. Asiakkaat ei välttämättä ymmärrä, että työntekijä ei ymmärrä. Sitä voi tehdä tosi isoja töppejä." T1

"Toimin siten että olen suomalainen, tämän kulttuurin edustaja enkä muuksi muutu. Kunnioitan ihmisiä mutta en voi muuttua miksikään tai oppia kaikkia kulttuureja, niitä on niin paljon. --- Kulttuuritietous auttaa ymmärtämään ettei käyttäydy ihan miten sattuu, en halua ketään loukata, mutta en voi myöskään kaikkeen lähteä sopeutumaan." T3

Kaikilla oli kuitenkin yhteinen näkemys siitä, että kulttuuritietämyksestä olisi ollut apua, jotta he olisivat välttyneet noloilta tilanteilta. Kulttuurin tuntemiseen yhdistyy myös ajatus siitä, että oma kulttuuri pitää tunnistaa ja olla valmis miettimään omia toimintatapoja, jotta voi rehellisesti keskustella oman ja toisen kulttuurin eroista asiakkaan kanssa.

"Piti lähteä hakemaan tietoa, koska se [kulttuuri] herätti niin paljon ihmetystä, kysymyksiä, epätietoutta ja pelkoa. --- On löytänyt niitä hyviä ja huonoja piirteitä [kulttuurista] ja myös sen oman kulttuurin." T2

"Pukeutumisessa olen miettinyt ettei missään loukkaavissa vaatteissa mene paikalle. Kerran menin kysymään yhdeltä naiselta että onko sulta jotain hävinnyt kun hän oli sohvan vieressä. Hän oli vaan ihan hiljaa kunnes tajusin että hän rukoili." T5

Kulttuuripuheesta näkyy myös se, että kun toisen kulttuurin edustajiin tutustutaan hämärtyvät erot ja jäljelle jää ihmisyyys. Lisääntyneen ymmärryksen myötä erot siis kapenevat ja ihminen kohtaa ihmisen, ei toisen kulttuurin edustajaa.

"Se on hämärtynyt itselle se kulttuuriero kun on tehnyt tätä työtä. Musta se oli hirveen iso asia kun aloitin tätä työtä, mutta en näe sitä enää. Se ei ole mikään ongelma. --- Kun olet tutustunut ihmiseen ja näet sisimpään niin kulttuuriero häviää." T2

"Kun luottamus on tietyllä asteella niin uskaltaa kysyä asioita ihan suoraan, että miksi teette noin. En ole kokenut sitä [kulttuurintuntemuksen puutetta] valtavan suurena ongelmana. Jotenkin näen että kun kohtaat ihmisen ihmisenä niin pystyt puhumaan. --- Mutta on se kulttuurin ja tapojen tuntemus hyvä asia." T4

Opetuskodin konkreettisessa toiminnassa kulttuurisensitiivisyys tulee esiin asiakkaille tärkeiden tapojen kunnioittamisena. Opetuskodissa on myös vietetty esimerkiksi ramadan-juhlaa, vaikka työntekijät eivät ole muslimeita. Toisaalta myös asiakkaille on kerrottu suomalaisista juhlapyhistä. Kulttuuria ei vain opeteta, vaan myös työntekijät oppivat uutta naisten kulttuureista ja saavat myös uusia näkökulmia omaan ajatusmaailmaansa.

"Meillä saa mennä rukoilemaan ihan hyvin, koitetaan järjestää rauhallinen tila. Kunnioitetaan sitä jokaisen ajattelua, mutta myöskin vaaditaan ettei sit saa tuputtaa kenellekään." T1

"Meillä on ollut hirveän hyviä keskusteluja kristinuskosta ja islamilaisuudesta. Me kuunnellaan ja kysytään miten vaikka ramadan vaikuttaa ihmisten elämään, kunnioitetaan sitä että he voi silloin vaikka olla muutaman päivän pois." T1

Opetuskoti paikkana, jonka kerhoihin voi osallistua silloin kun haluaa, vaatii työntekijöiltä erityistä joustavuutta. Työntekijä kuvaa epävarmuuteen tottumista hieman hankalana, mutta ei loukkaannu siitä, että lupauksia ei välttämättä pidetä, sillä hän yhdistää asian kulttuuriin. Spontaanuutta kuvaa myös toinen työntekijä, sillä hetkessä eläminen näkyy tarpeina käsitellä päivän polttavia kysymyksiä kun ne ovat ajankohtaisia.

"Kun me valmistellaan joku asia ja se ei sujukaan sillä tavalla mitä on ajateltu niin pitää joustaa. Että jos me sovitaan että tehdään ensi viikolla kalakeittoa, niin me ei voida luottaa että hän tulee. Hän ei myöskään ilmoita että hän ei tule, se kuuluu kulttuuriin. Se ei ole niin kauheen tärkeä vaikka ei ilmoita ja tule. Meidän ajattelutapa on erilainen ja siihen on tarvinnut tottua." T1

"Isot asiat nousee monta kertaa sillä tavalla suunnittelemattomasti ja kyllä niihin on sitten ihan tarpeisiin pystytty vastaamaan." T4

Merja Anis (2008, 10) kuitenkin muistuttaa väitöskirjassaan siitä, että kaikki asiakastilanteet eivät vaadi työntekijältä erityistä kulttuurisensitiivisyyttä. Usein asiakkaat tarvitsevat yksinkertaista ja konkreettista apua, joissa kulttuuriset asiat eivät ole merkityksellisiä. Myös se, että antaa asiakkaiden itse määrittellä avun tarpeensa on kulttuurisensitiivisyyttä. (Anis 2008, 100.)

Mustikan työntekijöiden rooli myös yhteistyökumppanien suuntaan on muodostunut tiedon antajaksi. Heiltä kysytään maahanmuuttajien kulttuuriin liittyviä asioita. Projektin sosionomit ovat tehneet yhdessä opinnäytetyön muslimiasiakkaan huomioimisesta, joten heillä on syvennettyä tietoa aiheesta, jota voi jakaa muidenkin työntekijöiden kanssa. Tiedon jakaminen maahanmuuttajien kanssa työskenteleville tahoille on tärkeää. Näin vältetään konflikteilta kun on yhteinen ymmärrys esimerkiksi siitä, mitä tarkoittaa ramadan, miten aikakäsitys eroaa ja miksi se selittää välillä myöhässä olemisen. Kaiken kaikkiaan opetuskodissa ei voi työskennellä henkilö, joka ei näe erilaisia kulttuureja rikkautena ja ole valmis keskustelemaan omasta ja toisen ihmisen kulttuurikäsitelmästä, sen hyvistä ja huonoista puolista. Kaikkea ei tarvitse tietää, mutta avoimella ja rehellisellä asenteella pääsee pitkälle.

10.5 Työntekijöiden rooli

Opetuskodin työntekijöiden rooli näyttäytyy puheissa ja teoissa hyvin erilaisena kuin viranomaistoiminta. Kirsi Juhila (2006) on määritellyt asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden välisiä suhteita. Näistä määritelmistä kumppanuussuhteessa sosiaalityöntekijä ja asiakas jäsentävät yhdessä asiakkaiden elämää ja ongelmatilanteita ja mahdollisia muutostarpeita. Kumppanina toimiminen sisältyy kumppanin rooliin. (Em., 13–14.) Työntekijöiden kuvaukset suhteestaan asiakkaisiin ovat kumppanuussuhteen omaisia tai siihen pyrkiviä. Työntekijöiden erilaisista työnkuvista johtuen kumppanuussuhdetta ei välttämättä ole täysin saavutettu, mutta opetuskodissa tehtävää työtä ei kuitenkaan nähdä viranomaistyönä, jossa kaukainen, etäisyyttä ottava rooli olisi toimiva.

"Haluaisin olla kanssakulkija, joka tietäis asioista jotakin. Tarkoitus olisi olla ihmisten ihmisten joukossa." T2

Kumppanuussuhteessa työote perustuu eroihin, elämänpolitiikkaan ja asiakkaiden osallisuuteen. Syrjäytyneisyyden sijasta puhutaan marginaalisuudesta, mikä tekee asioiden katsomisen mahdolliseksi marginaalissa olevan ehdoilla ja hänen itsensä antamien merkitysten kautta. Marginaalisuus ei siten ole huonommuutta tai vajavaisuutta, vaan erilaisuutta vallitsevaan ja normaaliin nähden. (Juhila 2006, 103–106.)

Sosiaalityöntekijöiden ja maahanmuuttajien välisiä suhteita tarkastellessa tulee usein esiin myös se, että asiakkaat näkevät työntekijät sekä auttajina että vallankäyttäjinä. Asiakkaiden yksityiselämää koskevia asioita tuodaan julkisiksi eikä sosiaalityöntekijän näkemyksiä vastaan useinkaan käydä. (Mötet med svensk socialtjänst och sjukvård 1999; ref. Anis 2008, 28–29.) Maahanmuuttajavanhempien ja sosiaalipalvelujen työntekijöiden haastattelujen perusteella tehdyssä tutkimuksessa "Mangopuun juurelta kuusen katveeseen" (Ikäläinen, Martikainen & Törrönen 2003) maahanmuuttajavanhemmat toivat esiin, että ammattilaiset eivät kuuntele heidän toiveitaan eivätkä tarjoa riittävästi taloudellista ja kasvatuksellista tukea. Näiden asioiden toteutumisen esteeksi nähtiin työntekijöiden kiire. (Em.) Viranomaisten kiire ja suuret asiakasmäärät ovat arkipäivää, jolloin asiakassuhde muodostuu erilaiseksi kuin vapaassa ilmapiirissä. Opetuskodissa asiakkaat voivat kysyä epäselviksi jääneitä asioita, eikä siellä velvoiteta mihinkään tai käsitellä rahaa, mikä varmasti myös vaikuttaa asiakassuhteeseen. Työntekijä kuvaakin auktoriteettiaseman puutetta yhtenä opetuskodin vahvuutena.

"Väittäisin että se on se suurin voima miksi he tulee tänne että eivät koe sellasta auktoriteettiasemaa ikään kuin kellään, että pitää pystyä niinkun sulautumaan." T4

"Ulkopuolelta ei voi ketään määrätä, tai nähdä mikä on ihmisen hyvä. Vaan pitää mennä lähelle ja ottaa asiakkaat mukaan kehittämään, sanomaan mitä he haluaa." T2

Opetuskodista välittyvä kuva paikkana, johon halutaan mennä kun siltä tuntuu. Tutut työntekijät luovat luottamuksen ilmapiiriin. Kun opetuskotiin tulee vierailija kertomaan jostakin tietystä teemasta, naisia ei välttämättä tule paljoakaan paikalle. Tämä on tietysti työntekijöiden kannalta harmillista. Selvä syy paikalle tulemattomuuteen ei välttämättä kuitenkaan ole kiinnostuksen puute, sillä seuraavana päivänä naiset saattavat kiinnostuneena kuunnella ja keskustella samasta aiheesta työntekijän kanssa, kun hän kertoo asiasta. Työntekijöiden sitoutuneisuus työhön nousee siis tärkeäksi tekijäksi toiminnan sujuvuudessa ja sellaisen ilmapiiriin luomisessa, jonka vuoksi opetuskotiin palataan.

"Jostain syystä tuntuu siltä että asiapitoiset tapaamiset ei ole niin tärkeitä. Että jos elämä on muutenkin raskasta niin pitäisi vielä puhua vuokra-asioista, et mieluummin mennään laittamaan ruokaa ja syömään." T3

"Se on vahvuus kun saa tehdä toisen ammatti-ihmisen kanssa tätä työtä ja on kuitenkin samanlainen näkemys niin silloin tämä toiminta on tehokasta. --- Tietyt työntekijät on tärkeitä ja työntekijöiden sitoutuminen. Pitäisi pystyä tekemään pienellä porukalla ja hyvin laaja-alaista työtä. Kun luottamus on saavutettu niin asioita pystyy hoitamaan hyvin." T2

Työntekijöiden koulutukset ovat kuitenkin rajalliset. Opetuskodissa on sinänsä hyvä tilanne, että työntekijöillä on useampia koulutuksia takanaan. Lähtökohtaisesti ihmisten kohtaamiseen ja ohjaukseen sekä neuvontaan soveltuvien lienee sosiaalialan koulutus, mutta terveyden- ja sairaudenhoidon koulutuksista on selkeästi ollut hyötyä projektin asiakkaille. Onkin ristiriitaista ajatella, minkälainen tiimi olisi paras työskentelemään opetuskodissa kun tietoa tarvitsisi olla paljon, mutta työntekijöitä tulisi olla vain rajattu määrä. Tällöin informaatiota tuovien eri alojen asiantuntijoiden käynnit vaikuttavat hyvältä idealta, mutta niitä ei saisi olla liian usein, jotta perusvire opetuskodissa säilyy vapaana. Moniammatillinen tiimi vaikuttaisi toimivalta kokoonpanolta opetuskodissa. Henkilökohtaisen ohjauksen näkökulmasta perusteltua voisi olla myös sosiaalityöntekijän mukaan ottaminen tiimiin, jolloin tiimi voisi koostua esimerkiksi sosiaalityöntekijästä, sosionomista, terveydenhuollon ammattilaisesta ja lastenhoidon ammattilaisesta. Sosiaalityöntekijä -sosionomi yhteistyötä kehitte-

tään parhaillaan useissa hankkeissa. Sosiaalityöntekijän rooli opetuskodissa voisi olla aktiivinen toimija ulospäin yhteistyökumppanien taholle myös asiakkaiden rekrytointiin liittyen. Sen lisäksi sosiaalityöntekijän kanssa voitaisiin tehdä palvelusuunnitelmia asiakkaille ja hän tietysti toimisi myös mukana arjen toiminnoissa, mutta päävastuu niistä olisi ohjauksen ammattilaisella sosionomilla.

10.6 Sosiodynaaminen ohjaus opetuskodissa

Tekemällä oppiminen ja toiminnalliset menetelmät toimivat opetuskodissa parhaiten. Kun työntekijään on syntynyt luottamuksellinen suhde, voidaan ajatella retkiä, jotka suuntautuvat opetuskodista ja omalta asuinalueelta ulospäin. Konkreettisesti näyttäminen on tärkeä keino, kun kielitaito on vielä heikko. Esimerkiksi Martta-yhdistyksen työntekijän antamassa siivousohjauksessa naiset näkivät siivousvälineet ja aineet konkreettisesti, jolloin niiden hankkiminen kaupasta helpottuu. Opetuksen apuna käytetään fläppitauluja, monisteita, kuvia ja selkokieltä. Lisäksi asiakkaille tarjotaan mahdollisuus kahdenkeskeiseen henkilökohtaiseen ohjaukseen tarvittaessa. Ohjaus opetuskodissa toteutetaan tietyllä tavalla, asiakasta kunnioittaen ja hänen kanssaan keskustellen sekä ryhmässä että henkilökohtaisen ohjauksen puitteissa. Miettiessäni miten parhaiten kuvaisin tätä ohjauksen mallia löysin sosiodynaamisen ohjauksen käsitteen. Sen kautta saan kuvattua parhaiten sen, miten projektissa jo työskennellään. Kahdessa edellisessä teemassa käsitellyt asiat muodostuvat tärkeäksi myös ohjauksen näkökulmasta. Niiltä osin kun menetelmää ei vielä käytetä opetuskodissa, näen siinä suuria mahdollisuuksia uutena työmenetelmänä.

Vance Peavy (1999) on kehittänyt sosiodynaamisen eli konstruktivistisen ohjauksen mallin. Sosiodynaaminen ohjaus on näkökulma nykyajan sosiaaliseen elämään ja minuuden luonteeseen. Lisäksi se on auttamisfilosofia ja edellisiin perustuva ohjaukseen liittyvä käsitteiden ja menettelytapojen kokonaisuus. Sosiodynaaminen ohjaus on yleinen elämän suunnittelemisen menetelmä. Ohjaus nähdään vuorovaikutteisena toimintana ja kulttuuri määrittelee sen mitä kulloinkin pidetään auttamisena. Sosiodynaamisessa ohjauksessa korostetaan mahdollisuuksia ja tarkoituksena on voimavarojen vahvistaminen valinnanvapauden lisäämiseksi. Sosiodynaamiseen ohjaukseen liittyvät arvot ovat toivo, valinnanmahdollisuus ja vastuullisuus. Ohjauksessa on ajatuksena luoda tulevaisuutta kaavalla, jossa ensin kuvitellaan, toivotaan ja lopulta toimitaan tämän kaavan mukaisesti. Ohjauksessa käytetään kulttuurisia työkaluja. (Em.)

Sosiodynaamiseen ohjaukseen toimintaa ohjaavat seuraavat ajatukset: Jokaisella yksilöllä nähdään olevan omaelämäkerrallinen minuus. Päivittäinen sosiaalinen elämä on yhdessä konstruoinen prosessi ja ohjaaminen on sosiaalista toimintaa. Auttaminen tapahtuu tietyissä kulttuurisissa yhteyksissä, joiden olemassa olo tunnustetaan. Ohjaus on saavutus, joka syntyy vuorovaikutusprosessissa, sekä kielellisen että ei-kielellisen neuvottelun tuloksena. (Peavy 1991.) Tutkimukseni analyysivaiheessa minun ei ole järkevää pureutua enempää Peavyn menetelmän taustoihin ja sen soveltamiseen. Asiasta kiinnostunut voi perehtyä asiaan asianmukaisen kirjallisuuden kautta. Käyn kuitenkin vielä läpi kaksikulttuurisen ohjauksen periaatteet, joiden näen toteutuneen projektissa hämmästyttävän hyvin, vaikka ne on alun perin tehty intiaanialkuperäiskansojen edustajien kanssa tehtävän ohjauksen toteuttamisen tueksi.

Kaksikulttuurisessa ohjauksessa toinen osapuoli kuuluu valtaväestöön ja toinen ei. Ajatuksen voi tiivistää niin, että valtaväestön edustajan on opittava toimimaan vähemmistön edustajan kulttuurissa mielekkäällä tavalla ja vähemmistön edustajan tulee oppia toimimaan valtaväestön kulttuurissa. Kaksikulttuurisen ohjauksen periaatteet voi tiivistää kahdeksaan kohtaan. Ensinnäkin työntekijän tulee olla ystävällinen ja osoittaa henkilökohtaista kiinnostusta ohjattavaan, ei olla virallinen tai asiantuntijamainen. Kulttuurierojen tunteminen ja arvostaminen nähdään äärimmäisen tärkeäksi. Ohjaajan pitää osata suhtautua elämään holistisesti, eli olla valmis puhumaan miltei kaikesta asiasta kiinnostavasta. Perheen merkitystä monelle maailman tärkeimpänä asiana ei saa unohtaa. Annettavan tuen ja rohkaisun tulee olla vilpittömää. Avointen ovien periaate eli ilman ajanvarausta toimiminen mahdollisuuksien puitteissa helpottaa ohjaukseen tulemistä. Työntekijän tulee ansaita asiakkaan kunnioitus, jolloin myös asiakas voi kunnioittaa työntekijää. Hienovarainen huumori auttaa asioissa eteenpäin pääsemisessä ja uusien yhteyksien avaamisessa. (Peavy 1999, 235–237.)

Kukin kahdeksasta periaatteesta on toteutunut opetuskodissa. Kahden ensimmäisen osalta olen kuvaillut esimerkkejä edellisessä luvussa. Kaikki työntekijät ovat myös ymmärtäneet kulttuurierojen ymmärtämisen merkityksen, vaikka suhtautuvatkin asiaan hieman eri lähtökohdista kuten olen kuvaillut aikaisemmassa luvussa. Perheen merkitys tulee ilmi koko toiminnassa: naisiin ei suhtauduta vain yksilöinä, vaan heidän näkemyksensä perheen tärkeydestä elämässään huomioidaan. Annettava palaute on vilpittömää, kuten olen esimerkiksi voimavaraistavan kielen osalta kuvaillut. Avointen ovien periaate toteutuu niin hyvin kuin se projektin työntekijäresurssien puitteissa on mahdollista.

Kolmena päivänä viikossa kolmen tunnin ajan opetuskotiin voi kuitenkin tulla kun itselle parhaiten sopii. Viimeisin periaate on hienovarainen huumori joka sekin toimii. Päättänkin periaatteiden läpikäymisen kahteen esimerkkiin. Ensimmäisessä työntekijä kuvaa sitä, miten hän voi kysyä kulttuuriin liittyvistä asioista, kysymyksille voidaan nauraa mutta asiassa päästään eteenpäin. Toisessa työntekijä kuvaa päiväkirjan kautta tuntemuksiaan.

"Heillä on välillä hirveen hauskaa kun olen kysynyt ihan tyhmänä asioita, nauretaan yhdessä ja sitten jatketaan." T4

"Ohjaajana koen onnistuneeni, kun naiset nauravat ja hassuttelevat ja tunnelma on vapautunut." P

Kaiken kaikkiaan opetuskodissa tapahtuva ohjaustoiminta osana muuta toimintaa vaikuttaa toimivan hyvin. Työntekijät ovat moniosaajia ja hankkivat tietoa, mikäli sitä ei ole. Yksilöohjauksen tarvetta on projektissa mietitty jo aikaisemmin ja sen lisäämistä suunnitellaan vuodelle 2008. Samalla ohjauksen menetelmänä työntekijät voisivat tutustua vielä tarkemmin Peavyn sosiodynaamiseen ohjaukseen ja saada sitä kautta vielä lisää vahvistusta työlleen.

10.7 Opetuskoti ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna

Viimeisenä, mutta ehkä yhtenä tärkeimpänä teemana käsittelen opetuskotia ennaltaehkäisevän lastensuojelun muotona. Muu Maa Mustikka -projektin RAY:n myöntämä projektiavustus on nimetty RAY:n toimialoista lastensuojelun tukemiseksi ja alaryhmään muu lastensuojelu. Varsinaisesti lastensuojelu-termi ei haastatteluissa tullut esiin, paitsi haastattelijan esiin tuomana. Projektin arvioinneissa mainitaan varsinkin alkuvaiheessa projektityöntekijän olevan perhetyöntekijä. Perhetyö on käsitteenä moniulotteinen, eikä selkeästi rajattua perhetyön ammatillista kenttää ole oikeastaan olemassa. Perhetyöksi voidaan nimittää ammattilaisten työn kohdetta tai työtapaa, jossa yhteistyötä tehdään yli ammatillisten rajojen. Perhetyötä tehdään nykyään usein projektimuotoisena. Perhetyön voidaan määrittellä olevan ammatillista työtä, jonka asiakkaina ovat perheet ja niiden jäsenet yhdessä tai erikseen. Työn ohjenuorana on perheen hyvinvointi ja huoli perheen ongelmista ohjaa työskentelyä. Perhettä neuvotaan, valistetaan ja kasvatetaan. Sitä autetaan, palvellaan ja aktivoidaan sekä ehkäistään ongelmia (Nätkin & Vuori 2007, 7–8.) Aineiston valossa opetuskodissa tehtävä työ on tämän määrittelyn mukaan selkeästi perhetyötä. Esiin nousee vahvasti myös ajatus siitä, että

vaikka perhetyön kohteena ovat pääasiallisesti naiset ja perheen pienimmät lapset, työn tulokset leviävät ja vaikuttavat positiivisesti koko perheeseen.

Perhetyön motiivina on usein huoli perheestä tai lapsista. Huolen käsite on laaja, mutta perusvireeltään positiivinen ja eri toimijoita yhteen kutsuva. Se liittyy myös huolenpitoon ja ajatukseen positiivisten tekijöiden lisäämiseen yksilöiden ja perheiden elämässä. (Nätkin & Vuori 2007, 18–19.) Huolipuhe ilmenee myös työntekijöiden haastatteluissa.

"On toki ollut sellaisia huolettavia asioita, mistä olen sitten puhunut näiden äitien kanssa täällä." T4

"Iso osa naisista on hirveän väsyneitä, kun heiltä puuttuu tää sosiaalinen verkosto. Että ehkä tätä opetuskotiakin vois kehittää, että lapset vois olla välillä hoidossa samojen tuttujien hoitajien kanssa niin äidit voisi levätä tai hoitaa asioitaan." T2

"Yksi poika oli ensin tosi innokas ja pirteä, kaikista iloisin. Jossain vaiheessa hän tuli tosi hiljaiseksi ja myrksiksi. En tiedä puhuiko muut työntekijät hänen kanssa. Sitten poika ei enää tullut kerhoon." T5

Haastateltavat puhuvat myös riskeistä. Asiakkaiden kuvaillaan olevan syrjäytymisvaarassa, heillä on siis riski syrjäytyä ellei suunta heidän elämässään muutu. Riskillä viitataan yleensä tekijöihin, joiden haittavaikutuksia pyritään ennakoimaan ja ehkäisemään koko väestön tasolla (Nätkin & Vuori 2007, 19). Vaikka työntekijät kertovat työstä opetuskodissa, on huoli maahanmuuttajanaisten syrjäytymisvaarasta laajempaan huolena puheen taustalla. Projekti pystyy tarjoamaan apua vain rajatulle määrälle naisia, mutta syrjäytymisriski nähdään olevan kaikilla samassa tilanteessa olevilla kotiäideillä, jotka hoitavat lapsiaan kotona useita vuosia.

"Asiakkaat kokee olevansa syrjäytyneitä, se paistaa heistä läpi. Ei ole helppoa hakea apua ja saada sitä, eikä kotiäideille ole paikkoja mihin mennä missä he kokisi että heitä arvostetaan. Että ei vaadita suorituksia." T2

Lastensuojeluun liittyvässä tutkimuksessa Arnkil, Eriksson ja Saikku (1998/2003) ovat kehittäneet huolen vyöhykkeet. Niillä on tarkoitus selvittää lastensuojeluverkoston jäsenille milloin omat kyvyt riittävät tilanteen ratkaisemiseen ja milloin tarvitaan verkoston tukea tai esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Huolen vyöhykkeissä ensimmäisessä ei ole huolta ja kaksi seuraavaa vyöhy-

kettä kuvaavat tilannetta, jossa työntekijällä on pientä huolta joka kasvaa, mutta työntekijä kokee omien auttamismahdollisuuksiensa olevan hyvät. Seuraavat kaksi vyöhykettä ovat huolen kasvaminen ja tuntuva huoli, jolloin ilmoitusvelvollisuus ohittaa vaitiolovelvollisuuden. Näiden jälkeiset vyöhykkeet johtavat jo varsinaiseen lastensuojelun asiakkuuteen. (Em.) Pieni huoli ja huolen harmaa vyöhyke tulevat esiin tutkimushaastatteluisissa. Haastateltavat kuvaavat miten on ollut joitain huolen aiheita, mutta ei niin vakavia etteikö niitä olisi saatu selvitettyä asianomaisten kanssa. Lastensuojeluun viitataan myös asiana, johon yhteydenottaminen nähdään liian rajuna toimenpiteenä. Kysyttäessä, onko työssä tullut vastaan tilanteita, jolloin on pitänyt alkaa miettiä lastensuojeluilmoituksen tekemistä ja siitä puhumista vanhemmille, työntekijä vastaa, ettei niin vaikeita tilanteita ole tullut.

"No jouduttiin me koululaisten kanssa miettimään tässä et, havaittiin sellaisia piirteitä että mietittiin onko tää niin vakava asia että pitää lähteä viemään eteenpäin, mutta nekin asiat saatiin sitten keskusteltua ja tultiin siihen tulokseen että nämä asiat varmaan kuitenkin ratkeaa." T1

"Yksi perhe oli kiikun kaakun että missä mennään..., mutta ei sitten siinä asiassa sinne lastensuojelun suuntaan oltu yhteydessä" T4

Toisaalta haastatteluista näkyy läpi myös sellainen asenne, että vaikka lastensuojeluun oltaisiinkin yhteydessä, ei oikeanlaista apua kuitenkaan saada oikealla hetkellä, jolloin yhteydenotto on ollut turha. Lastensuojelun resurssipula nähdään ongelmana, mitä se varmasti myös on. Myös lastensuojelun palvelujen hakeminen nähdään maahanmuuttajille vaikeana niiden tuntemattomuuden vuoksi ja koska kyseisten palveluiden tarve voidaan nähdä heikkoutena omassa yhteisössä. Asiakkaiden pelko lastensuojelua kohtaan tulee esiin selkeästi.

"Monta kertaa maahanmuuttajilla on väärä käsitys siitä, että kun täällä puhutaan ettei lapsista pidetä huolta että ne otetaan huostaan, niin he ymmärtää sen niin että niitä ei saa komentaa, että jos kielletään niin iso tati tulee ja ottaa lapset pois." T3

"Kasvatusasioista keskustellaan ihan valtavasti. Näillä äideillä on tosi iso huoli, että lapsi voidaan ottaa huostaan ja siitä me ollaan keskusteltu paljon." T1

"Tänne tuli vieras puhumaan Mannerheimin lastensuojeluliitosta niin kukaan ei tullut paikalle. MLL oli vieras asia, mietittiin mikä siinä oli niin, aha, nimi on lastensuojelu -järjestö." T1, alleviivaus/ PT, korostaa painotusta.

"Lastensuojelun kanssa tekemisiin joutuminen olisi monelle hirveä leima. Pitäisi luoda positiivinen kuva, että kyseessä on auttamispalvelu eikä niin että syynätään ja että sulta viedään lapset pois kun olet toiminut huonosti." T5

Ennaltaehkäisevä lastensuojelu määritellään lastensuojelulaissa (2007/ 417) seuraavalla tavalla:

"Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on myös kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana."

Opetuskodin työntekijät antavat tietoa lasten kasvattamisesta, Suomen laista, terveydenhuollosta ja muista asioista, joiden väärinymmärtäminen ja niistä tietämättömyys saattaa johtaa lastensuojeluasiakkuuteen. Luottamuksellinen työntekijäsuhde ja kokemus siitä, että työntekijä ei ole viranomainen auttaa asiakkaita kysymään ja keskustelemaan vaikeista ja pelottavistakin asioista, kuten lastensuojelusta. Mikäli oikeanlaisella ohjauksella ja neuvonnalla vältetään lastensuojelun asiakkuus, voidaan se nähdä jo suurena saavutuksena. Näen opetuskodin toiminnan siten olevan mitä parhaimmassa muodossa ennaltaehkäisevää lastensuojelua, jota pystytään tekemään konkreettisesti jonkin ryhmän, tässä tapauksessa maahanmuuttajaperheiden kanssa. Kuntien parhaillaan miettiessä miten ennaltaehkäisevän lastensuojelun palveluja kehitetään, näen opetuskotitoiminnalla suuria mahdollisuuksia maahanmuuttajalasten osalta tehtävässä ennaltaehkäisevässä lastensuojelussa, joka kohdistuu vanhempien kanssa työskentelyyn.

Mietityttämään jää kuitenkin se, miten opetuskodissa reagoidaan, mikäli huoli kasvaa. Yhteistyökanaava alueen lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin tulisi olla auki siten, että työntekijän konsultaatiomahdollisuus ja -kynnys pysyisi matalana. Omassa työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olen kokenut tällaiset konsultaatiopyynnöt yhteistyökumppaneilta hedelmällisinä, koska yhdessä mietittynä asiaan löytyy yleensä useampia vaihtoehtoisia ratkaisumalleja. Tällöin työntekijän ei tarvitse yksin pohtia, onko lastensuojeluilmoitukseen tarvetta, vaan hän saa asiaan vastauksen. Ennaltaehkäisevä työ ja siihen panostaminen myös lastensuojelun sosiaalityön puolelta, esimerkiksi juuri konsultaatioiden kautta, vähentää myös lastensuojelun asiakkuuksia, jotka alkavat kriisistä.

Huolen ottaminen puheeksi asiakkaan kanssa ei ole helppoa, mutta tutkimuksen mukaan valtaosassa asiakaskontakteja huolen esille ottamisen kautta saatiin avoimempi uusi alkua asiakaskontakteihin.

"Jos tilanteita [tarvetta lastensuojelun yhteydenottoon] tulee niin yritettäis kuitenkin lähteä siitä lähtökohdasta, että ollaan huolissaan, jotain pitää tapahtua tai muuten on velvollisuus ottaa yhteyttä. Että ei vois toisen selän takana koskaan toimia." T2

Toisaalta, mikäli aihetta lastensuojelun asiakkuuteen on, mahdollistaa aikainen yhteydenotto myös lastensuojelun avohuollon työskentelemisen sen vaatiman ajan mukaisesti. Pahin tilanne lastensuojelun sosiaalityön kannalta on tilanne, jossa lastensuojeluilmoitus tehdään niin sanotusti huostaanottilauksena, jolloin ei ole aikaa täyttää kunnolla lain mukaisia avohuollon sosiaalityön keinoja ensisijaisina tukitoimina. (Arnkil, Eriksson & Saikku 1998/2003.) Lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta opetuskotitoiminta voi siis olla toimivaa ennaltaehkäisevää lastensuojelua, mutta samalla keskusteluyhteys alueellisen sosiaaliaseman lastensuojeluun pitää olla auki, mikäli tarvetta yhteydenottoon tulee, jotta palveluja voidaan tarjota ajoissa. Avoimella keskusteluyhteydellä vältetään myös siltä, että todelliset lastensuojelulliset huolet painetaan epämääräisen kulttuuripuheen taakse, sillä esimerkiksi lapsen fyysinen kurittaminen ei ole Suomen lain puitteissa sallittua mitenkään selitettynä.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksessani halusin löytää vastauksia siihen, mitä opetuskotitoiminta pitää sisällään ja miten nämä toiminnot auttavat maahanmuuttajaperheitä kotoutumaan Suomeen. Opetuskotia tarkastellakseni halusin tutkia, löytyykö toiminnasta lupaavia käytäntöjä, joiden kautta toimintaa voisi toteuttaa muuallakin Suomessa. Olen pyrkinyt teorian ja oman aineistoni kautta kuvaamaan maahanmuuttajaperheiden elämää Suomessa ja kotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Kuvailun kautta olen luonut yhden näkökulman siitä, millaista tukea maahanmuuttajaperheet tarvitsevat kotoutuakseen Suomeen.

Opetuskodin toiminnan kohderyhmänä ovat pienten lasten perheet ja erityisesti perheiden äidit, jotka ovat olleet useita vuosia Suomessa, mutta eivät ole oppineet kieltä tai muutoin kotoutuneet Suomeen. Syynä tähän on se, että he eivät joko ole olleet virallisen kotouttamisen piirissä tai eivät ole pystyneet osallistumaan tarjottuihin kursseihin raskauden ja lastenhoidon vuoksi. Tutkimukseni ei ole keskittynyt tiettyyn kansalaisuus- tai maahanmuuttajaryhmään. Opetuskodin toimintaan näyttävät kuitenkin osallistuneen eniten sellaiset henkilöt, joiden kielitaito on heikko, perhekoko suuri ja lähtömaa mukailee maita, joista humanitaarinen muutto on eniten viime vuosina suuntautunut Suomeen. Näiden maiden asukkaiden kulttuuritaustan voidaan nähdä poikkeavan enemmän suomalaisesta, kuin lähialueilta muuttaneiden kohdalla. Pienten lasten äidit ovat syrjäytyneimpiä muusta yhteiskunnasta, mikä johtaa siihen että naisilla ei ole kykyä selvittää mitä vaihtoehtoja heille olisi tarjolla työelämässä ja koulussa (mm. Ekberg-Kontula 2000, 24). Asioiden selvittäminen muodostuu vaikeaksi tai mahdottomaksi kielitaidon puutteen vuoksi. Jälleen on kuitenkin tarpeen muistuttaa siitä, että kaikki maahanmuuttajat eivät ole samanlaisen avun tarpeessa, kuin opetuskodin toimintaan osallistuneet, heikoimmassa asemassa olevat maahanmuuttajat.

Tutkimukseni pohjana on näkemys siitä, että perheenjäsenten hyvinvointi on riippuvainen toisistaan, jolloin äitien tukeminen auttaa myös lapsia ja koko perhettä. Tutkimuksessa ei käsitellä juuri lainkaan miehiä, perheiden isiä, sillä miesten kohdalla sukupuoli ei muodostu samalla tavalla kotoutumista hidastavaksi tekijäksi kuin naisilla, jotka todennäköisemmin hoitavat lapsia kotona. Miehet ovat suuremmalla todennäköisyydellä koulutuksessa tai työssä ja heidän sosiaalinen elämänsä on naisia laajempaa. Projektin alkuvaiheissa miehille yritettiin järjestää toimintaa, mutta heitä ei tullut paikalle.

Tuen tarve on noussut kotiäitien tarpeista ja heidän kulttuuritaustoistaan (islaminuskosta) lähtien opetuskodista on tullut paikka, missä naiset ja lapset tapaavat toisiaan, mutta toimintaan ei osallistu miehiä. Äitien kotoutuminen vaikuttaa kuitenkin positiivisesti koko perheeseen, myös miehiin. Koulu- ja päiväkotikäisten lasten kotoutuminen ja kielen oppiminen tapahtuu luonnollisesti koulussa ja päiväkodissa. Päivähoitoon ohjaaminen onkin yksi tärkeä opetuskodin toiminnan osa. Koululaisten osalta tuen tarvetta on kielen opettamisen osalta, ja läksykerhotoiminnan jatkuminen olisi tärkeää ja tarpeellista. Projektin kehittämän läksykerhotoiminnan kautta saadaan tärkeää tietoa vastaavaa toimintaa suunniteltaessa, oli toteuttava taho sitten koulutoimi, nuorisotoimi tai jokin muu taho. Myös projektissa kehitetty Ystävyyden metsä on ideana hyvä ja muualle siirrettävissä olevaa toimintaa lasten parissa toimiessa.

Opetuskodin toiminnassa on mahdollista joustaa asiakkaiden tarpeiden mukaan, minkä vuoksi toimintaa on mahdollista suunnata erilaiset elämäntaustat omaaville naisille lapsineen. Olennaista siirrettävyydessä on se, että alue, sen väestö ja kohderyhmä pitää tuntea toimintaa perustettaessa. Koulutetuille, urasuuntautuneille naisille ei välttämättä ole mielekästä osallistua ruuanlaitto- tai ompelukurseille, vaan heidän tarpeensa ovat erilaiset. Toisaalta tällaisille naisille, jotka ovat valmiita siirtymään koulutusportaissa eteenpäin, on tarjolla uraohjausta ja kielikoulutusta on tarjolla työvoimatoimiston kautta. Opetuskodin toimintaan osallistuneiden äitien elämäntilanteet eivät vielä salli täysipäiväiseen koulutukseen siirtymistä, minkä vuoksi matalan kynnyksen paikan olemassaolo arjen tukena ja voimavaraistavana paikkana nousee tärkeäksi ensiaskeleeksi kotoa ulospäin suuntautumiseen useiden vuosienkin jälkeen. Myös muissa käytännön kotouttamistyötä tehneissä projekteissa on päädytty siihen, että maahanmuuttajat tarvitsevat konkreettisia paikkoja, joissa voi turvallisessa ympäristössä opiskella ja harjoitella yhteiskunnallisessa osallistumisessa tarvittavia taitoja. Maahanmuuttajien tarpeet tulee huomioida kokonaisuutena ja toimia aktiivisesti muiden maahanmuuttajien kanssa työskentelevien tahojen kanssa. (Esim. Hietaniemi 2001, 59.)

Opetuskodin fyysinen sijainti perheiden asuinalueella on välttämätöntä, jotta naiset pienine lapsineen lähtevät mukaan toimintaan. Opetuskodin merkitys matalan kynnyksen paikkana perustuu helposti lähestyttävyyteen. Tutkimusaineiston valossa omalta asuinalueelta muualle lähteminen julkisilla kulkuvälineillä lasten kanssa muodostuu helposti esteeksi. Näin ollen opetuskodin tulee olla maahanmuuttajavaltaisen asuinalueen keskellä, ei kaupungin keskustassa. Tilan fyysiset ominaisuudet ovat merkityksellisiä, koska paikan lähestyttävyyteen vaikuttaa myös sen kodinomaisuus. Tilojen ollessa kerrostalokotia vastaavat, pystytään toiminnan ohessa toteuttamaan laaja-alaisesti asumi-

seen liittyvää ohjausta ja neuvontaa, joka osaltaan vähentää asumiseen ja naapurisuhteisiin liittyviä ongelmia. Keittiössä naiset voivat myös opettaa toisiaan, mikä voimavaraistaa naisia ja lisää tunnetta siitä, että he osaavat tehdä asioita, vaikka suomen kielen taito olisi vielä heikko.

Opetuskodin vahvuus on, että toimintaa on pystytty muokkaamaan aidosti asiakaslähtöisesti, siten että se tukee naisten ja perheiden tuen tarvetta oikealla hetkellä. Työntekijöiden joustavalla työotteella toiminnan suuntaa on pystytty korjaamaan toiminnan jo ollessa käynnissä. Tämä liittyy osittain myös toiminnan projektimuotoisuuteen, joka luo mahdollisuuksia rajatun ajan puitteissa kehittää toimintaa. Asiakkaiden elämästä esiin nousevat lasten kasvatukseen, terveyteen ja arjen taitoihin liittyvien teemojen käsittely voimavaraistavasti kielitaitoa koko ajan kehittäen muodostuvat toiminnan ytimeksi. Työntekijöiden kulttuurisensitiivinen asenne kunnioittaa maahanmuuttajien omia lähtökohtia ja luottamuksellisen suhteen myötä opetuskodissa keskustellaan niin lähtökulttuurin kuin suomalaisen kulttuurin hyvistä ja huonoista puolista.

Opetuskodin työntekijät ovat asiakkaiden kumppaneita, joilla on tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, kulttuurista ja palveluista. Työntekijöiden pitäisi pystyä monialaisesti vastaamaan asiakkaita mietityttäviin kysymyksiin elämän eri osa-alueilta, jolloin moniammatillinen tiimi opetuskodin työntekijäjoukkona näyttää järkevältä ratkaisulta. Tiimin jäsenten osaamisessa tulisi painottua sosiaalialan korkeakoulutus, joka mahdollistaa ihmisen kokonaistilanteen näkemisen ja palvelujärjestelmän tuntemuksen. Lisäksi terveyden-/sairaanhoidon ja kasvatuksen ammattilaisten tietotaitoa tarvitaan. Työntekijäresursseja tulisi olla riittävästi ja lastenhoitoa pystyä järjestämään, jotta äidit voivat keskittyä käsiteltäviin teemoihin. Kuitenkin tulee muistaa myös, että äitien ja lasten vuorovaikutusta ja yhdessä tekemistä tulisi tukea.

Virallisen palvelujärjestelmän heikkoutena on kiire ja ajanpuute asiakkaan kohtaamisessa. Viranomaisten kanssa henkilökohtaisista asioista keskusteleminen saattaa olla maahanmuuttajalle paitsi vierasta, myös vaikeaa. Viranomaisiin ei myöskään välttämättä luoteta ja suhteeseen liittyvät usein myös taloudelliset asiat. Opetuskodissa työntekijöillä on aikaa tarvittaessa vetäytyä henkilökohtaiseen keskusteluun asiakkaan kanssa. Luottamuksen syntymiseen vaikuttaa suuresti myös se, että työntekijät pysyvät samoina. Henkilökohtaisen ohjauksen osalta opetuskoitointoa on tarkoitus kehittää edelleen jatkorahoituksen varmistuttua. Ohjauksen kehittämisessä apuna voi toimia esimerkiksi Vance Peavyn (1997) sosiodynaamisen ohjauksen malli.

Virallinen kotouttamistoiminta ei mukaudu tarpeeksi ihmisten elämäntilanteisiin. Niinpä maahanmuuttajilla, erityisesti naisilla, on tarve saada kotoutumista tukevia palveluita vielä vuosia maahanmuuton jälkeen. Mikäli naiset eivät saa kotoutumista edistäviä palveluita ovat he syrjäytymisuhan alla. Kotoa lähteminen on vaikeaa, jolloin esimerkiksi suoraan kielikurssille lähteminen saattaa tuntua ylitsepääsemättömältä. Tämän vuoksi tarvitaan asiakkaita lähellä olevia matalankynnyksen palveluita, joissa on mahdollista saada tietoa ja pyrkiä eteenpäin, kun elämäntilanne sen sallii. Toiminnan tarve on olemassa, mutta rahoituksen saaminen on ongelmallista. Heikossa asemassa olevat maahanmuuttajanaiset eivät osaa vaatia palveluita. Toiminnan muuttaminen työvoimapolitiittiseen koulutukseen verrattavaksi toiminnaksi varmistaisi rahoituksen, mutta silloin toiminnasta häviäisi vapaaehtoisuus, joka on hyvin tärkeää, jotta asiakkaat uskaltavat tulla paikalle silloin, kun heillä on kysyttävää. Toisaalta opetuskoti palvelee perheitä myös kohtauspaikkana. Toiminnan rahoittamisen perusteita tulisi katsoa laajemmin, sillä perheiden ja naisten saadessa tukea varhaisessa vaiheessa voidaan välttyä esimerkiksi paljon kustannuksia aiheuttavalta lastensuojelun asiakkuudelta ja edistää naisten etenemistä koulutukseen ja sitä kautta työelämään.

Opetuskotitoiminnan tarpeen tunnistamiseksi tarvitaan lisää yhteistyötä myös kuntien sosiaalitoimistojen kanssa. Tällaista yhteistyötä on ollut minimaalisesti Mustikka-projektin ensimmäisellä kaudella. Yhteistyö ja asiakkaiden ohjaaminen opetuskotiin on toiminut hyvin neuvolan ja päiväkodin kanssa. Samanlaista yhteistyötä pitäisi kehittää myös sosiaalitoimiston kanssa. Perusteena tälle on, että maahanmuuttajaperheiden palveluntarpeen selvittäminen jää alueellisessa sosiaalityössä usein vähäiseksi. Asiakkaat eivät osaa pyytää palveluja ja kiireen keskellä työntekijällä ei ole aikaa kertoa niistä tarpeeksi. Palvelujärjestelmän tuntemuksella voitaisiin kuitenkin ennaltaehkäistä ongelmia ja edistää perheenjäsenten kotoutumista. Yhteistyön puitteissa myös sosiaalityöntekijät pyyhähtyisivät tarkastelemaan hiljaisia asiakkaitaan, erityisesti kotona olevia maahanmuuttajaperheiden äitejä, jotka helposti jäävät näkymättömiin, koska he saavat rahallisen etuuden lasten hoitamisesta kotona, ja mies hoitaa usein viranomaiskontaktit ja esimerkiksi toimeentulotuen hakemisen.

Ennaltaehkäisevän lastensuojelun näkökulmasta on tärkeää, että on olemassa paikka, jossa äidit voivat keskustella kasvatukseen, vanhemmuuteen ja lastenhoitoon liittyvistä asioista vapaasti. Opetuskodissa voidaan ohjata, neuvoa ja kertoa, mikä on Suomessa lain puitteissa sallittua lasten kasvattamista. Lastensuojelu on monen maahanmuuttajan mielestä pelottava ja tuntematon asia, jonka vuok-

si lapsia ei uskalleta välttämättä rajata tarpeeksi. Kun yhteys alueelliseen sosiaaliasemaan toimii, opetuskodin työntekijät voivat tarvittaessa myös konsultoida lastensuojelun sosiaalityöntekijää tilanteessa, jossa omat keinot eivät näytä riittävän ongelman ratkaisemiseen. Näin voidaan osaltaan välttää kriiseistä alkavia lastensuojelun asiakkuuksia ja puuttua varhaisessa vaiheessa ongelmiin. Opetuskoti voi palvella myös sosiaalityöntekijää, jolla on epämääräistä huolta perheen hyvinvoinnista ja avun tarpeesta, mutta ei niin suurta huolta että olisi tarvetta aloittaa lastensuojelun asiakkuus.

Opetuskotitoiminta näyttää tutkimukseni valossa ja aikaisemman työkokemukseni perusteella erinomaiselta keinolta tarjota matalan kynnyksen palveluita, jotka vastaavat maahanmuuttajaperheiden tuen tarpeeseen, ennaltaehkäisevät ongelmia ja auttavat perheitä kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Opetuskotitoiminta kuitenkin perustuu siihen, että yksikkö on pieni ja lähellä asiakkaita. Näin ollen osallistujamäärät ovat rajallisia ja yksiköitä pitäisi olla ympäri kaupunkeja maahanmuuttajavaltaisilla asuinalueilla. Opetuskodin tehtävä on tehdä itsensä tarpeettomaksi niin, että asiakkaat oppivat pärjäämään yhteiskunnassa, käyttämään olemassa olevia palveluita ja siten kotoutuvat Suomeen.

Opetuskotitoiminnan mallintaminen niin, että se on siirrettävissä muuallekin, on vaativaa, mutta olen osaltani yrittänyt avata saavutettuja vahvuuksia ja kehittämisen kohtia. Mielestäni olen onnistunut tapauksen tiheässä kuvaamisessa, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Olisi tärkeää, että maahanmuuttajaperheiden tuen tarvetta tutkittaisiin enemmän ja sitä kautta saataisiin lisää perusteita myös opetuskodin tyyppisten palveluiden tarjoamiselle ja rahoittamiselle. Olen halunnut nostaa esiin hiljaisen väestöosan, jonka on mahdotonta sopeutua yksin uuteen maahan. Opetuskotitoiminnassa tiivistyy se ajatus, joka liian usein unohtuu kotouttamistoiminnassa: emme voi olettaa maahanmuuttajien sopeutuvan automaattisesti Suomeen, vaan prosessissa vaaditaan myös konkreettisia tekoja ja sopeutumista valtaväestön puolelta. Maahanmuuttajan on opittava uusia asioita ja meidän on hyväksyttävä hänen näkemyksensä elämästä yhtä arvokkaaksi kuin omamme. Haastateltavani lausahdus kuvaa siten päämäärää, joka tulisi olla niin maahanmuuttajalla kuin valtaväestön edustajalla:

"Tarkoitus olisi olla ihminen ihmisten joukossa".

LÄHTEET

- Adams, Robert (2003) *Social work and empowerment*. 3. painos. New York: Palgrave Macmillan.
- Abdalla, Raqiya Haji Dualeh (1982) *Sisters in Affliction: Circumcision and Infibulation of Women in Africa*. London: Zed Press.
- Abu-Lughod, Lila (1986) *Veiled Sentiments: Honor and Poetry in a Bedouin Society*. Berkeley; University of California Press.
- Alasuutari, Pertti (1995) *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Alitolppa- Niitamo, Anne (2004) *The Icebreakers. Somali- Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Publications of the Population Research Institute D 42.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2005) *Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset*. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) *Olemme muuttaneet: näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu, 37-52.
- Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo (2005) *Johdanto*. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) *Olemme muuttaneet: näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu, 7-12.
- Alitolppa- Niitamo, Anne, Moallin, Mohamed, Novistky, Anita (2005) *Välittävä perhetyö: kokemuksia ja ajatuksia Väestöliiton Kotipuu -projektista*. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.): *Olemme muuttaneet : näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu, 84-95.
- Alitolppa-Niitamo, Anne, Moallin, Mohamed & Novitsky, Anita (2006) *Monikulttuuriset vertaistuenryhmät: ohjaajan opas: ryhmämalli pikkulapsiperheiden vanhemmille*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöliiton Kotipuu.
- Almqvist, Kjerstin & Broberg, Anders G. (2000) *Kulturella skillnader i barnuppfostran och utvecklingsideal*. Teoksessa Carl Martin Allwood & Elsie C. Franzén (toim.) *Tvärkulturella möten. Grundbok för psykologer och socialarbetare*. Stockholm: Natur och Kultur, 118-154.
- Anis, Merja (2007) *Palaute*. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Tero Meltti & Laura Yliruka (toim.) *Käytännönopetuksen aakkoset- Prakticklärans ABC*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 2; Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, 108-117.
- Anis, Merja (2008) *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat: lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47.

- Anthias, Floya & Yuval-Davies, Nira (1993) *Racialised Boundaries*. London: Routledge.
- Berger, Peter L. & Luckman Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Berger, Roni (2004) *Immigrant women tell their stories*. New York: Haworth Press.
- Berry, John W., Kim, Uichol, Minde, Thomas & Mok, Doris (1987) *Comparative Studies of Acculturative Stress*, *International Migration Review* 21 (3), 491-511.
- Berry, John W. (1989) *Psychology of Acculturation*. Teoksessa J.J. Berman (toim.) *Cross-Cultural Perspectives*, *Nebraska Symposium on Motivation* 1989, 37. Lincoln: University of Nebraska Press, 201-234.
- Berry, John W. (1992) *Acculturation and Adaptation in a New Society*. *International Migration* 30, 69-85.
- Bourhis, Richard Y., Moise, Lena Celine, Perreault, Stephane & Senecal, Sacha (1997) *Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach*. *International Journal of Psychology* (32)6, 369 – 386.
- Brekke, Jan-Paul (2002) *Children and adolescents with an immigrant background. An overview of Nordic research*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. TemaNord 2002: 562.
- Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (2002) *Transnational Families in the Twenty-first Century*. Teoksessa Deborah Bryceson & Ulla Vuorela (toim.) *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg, 3-30.
- Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Chang, S. C. (1982) *The Self: A Nodal Issue in Culture and Psyche- An Eastern Perspective*. *American Journal of Psychotherapy*, 36(1)67-81.
- Clarke, Alan & Dawson, Ruth (1999) *Evaluation research: an introduction to principles, methods and practice*. London: Sage.
- Clarke, Kris (toim.) (2003) *Welfare research into marginal communities in Finland: Insider perspectives on health and social care*. Tampere: University of Tampere. Research reports Series A No. 8.
- Clarke, Kris (2004) *Access and Belonging in the age of Viral Epidemic: Constructing Migrants Living with HIV/ AIDS in the Finnish Welfare State*. Tampere: Acta Electronica Universitatis Tamperensis 408.
- Cohen, Louis & Manion, Lawrence (1995) *Research Methods on Education*. 4. edition. London: Routledge.
- Coussey, Mary & Christensen, Elisabeth Sem (1997) *Indicators of Integration*. Teoksessa *Measurement and indicators of integration*. Council of Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

- Cömertler, Necmiye (2007) Integration of Turkish immigrant women in Finland into Finnish society. Tampere: University of Tampere, Institute for Social Research, Work Research Centre.
- Eisenhardt, Kathleen (2006) Building Theories from Case Study Research. Teoksessa Matthew David (toim.) Case Study Research. London: Sage, 297-324.
- Ekberg-Kontula, Petra (2000) Toimettomuus tylsistää: pääkaupunkiseudulla asuvat afrikkalaiset maahanmuuttajanaiset ja heidän näkemyksensä koulutuksesta ja työllistymisestä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2000: 14.
- Ekholm, Elina (1994) Syrjäytyä vai selviytyä -pakolaisten elämää Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri (2005) Monenlainen tapaustutkimus. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari (2007) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS -kustannus, 133-157.
- Forsander, Annika (2000) Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka -onko maahanmuuttajien osaaminen vastaus työvoiman kysyntään? Teoksessa Marja-Liisa Trux (toim.) Aukeavat ovet: kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Helsinki: WSOY, 143-202.
- Forsander, Annika (2001) Kenelle ovet aukeavat? Maahanmuuttajat ja työllistymisen ehdot. Työpoliittinen Aikakauskirja 2. Helsinki: Työministeriö, 28-38.
- Forsander, Annika & Ekholm, Elina (2001) Maahanmuuttajat ja työ. Teoksessa Annika Forsander, Elina Ekholm, Petri Hautaniemi, Ali Abdullahi, Anne Alitolppa-Niitamo, Eve Kyntäjä, Nguyen Quoc Cuong (toim.) Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia- kustannus, 57-82.
- Forsander, Annika (2002) Luottamuksen ehdot: Maahanmuuttajat 1990- luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39.
- Gibney, Matthew J. (2004) The Ethics and Politics of Asylum: liberal Democracy and the Response to Refugees. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Haila, Yrjö (2007) Analogiamallit ja dynaaminen yleistettävyyys. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 173-190.
- Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Suomentanut ja toimittanut Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

- Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma (2006) Helsinki: Työministeriö, Työhallinnon julkaisu 371.
- Haluk, Soydan & Williams, Charlotte (1998) Exploring concepts. Teoksessa Charlotte Williams, Soydan Haluk & Mark R. D. Johnson (toim.) Social work and minorities: European perspectives. London: Routledge, 3-19.
- Hamel, Jacques, Dufor Stephanier & Fortin, Dominic (1993) Case study methods. Thousand Oaks, California: Sage.
- Harakkamäki, Liisa (2007) Seitsemän maahanmuuttajanaisen polku työhön. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46, 379-399.
- Harinen, Päivi & Niemelä, Heli (2005) Nuorten maahanmuuttajien elämää ja kokemuksia. Teoksessa Seppo Paananen (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 157-168.
- Harju-Tolppa, Marjo (2004) Monikulttuuristen naisryhmien voimaantuminen ja sosiaaliset verkostot. Helsinki: Suomen settlementiliitto.
- Hautaniemi, Petri (2001) Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa Annika Forsander, Elina Ekholm, Petri Hautaniemi, Ali Abdullahi, Anne Alitolppa-Niitamo Anne, Eve Kyntäjä, Nguyen Quoc Cuong (toim.) Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia-kustannus, 12-30.
- Heikkinen, Hannu L.T. & Jyrkämä, Jyrki (1999) Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen & Pentti Moilanen (toim.) Siinä tutkija missä tekijä -toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena Kustannus, 25-56.
- Herman, Joan L., Morris, Lynn Lyons & Fitz-Gibbon, Carol T. (1987) Evaluator's Handbook. Newbury Park, CA: Sage.
- Hessle, S. (1991) Social support och sociala nätverk. Teoksessa B. Bergsten, A. Bjerkman, H-E Hermansson & J. Israel (toim.) Etik, solidaritet och välfärd. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Hietaniemi, Eila (2001) Asiakas verkoston keskipisteenä: hyviä käytäntöjä syrjäytymisen ja syrjinnän ehkäisemisen ESR -hankkeissa. Helsinki: Työministeriö. ESR -Hyvät käytännöt 5/01.
- Hirsjärvi Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2006) Tutki ja kirjoita. Osin uudistettu 12. painos. Helsinki: Tammi.
- Hjärpe, Jan (1992) Islam: oppi ja elämäntapa. Helsinki: Gaudeamus.
- Hogg, M.A. & Abrams, D (1998). Group processes and intergroup relations. Editorial, Group Processes and Intergroup Relations, (1) 4-6.
- Hofstede, Geert (1984) Cultures Consequences. International Differences in Work- Related Values. Beverly Hills: Sage.

- Hofstede, Geert (1994) *Cultures and Organizations. Intercultural Cooperation and its Importance for Survival*. Glasgow: Omnia Books Ltd.
- Huttunen, Laura (2002) *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Huttunen, Laura, Rastas, Anna & Löytty, Olli (2005) *Suomalainen monikulttuurisuus*. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 16-40.
- Häggman-Laitila, Arja (2002) *Varhainen tuki perheen terveyden edistämässä –analyysi perhetyön vaikuttavuudesta*. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 3(39), 192-207.
- Häikiö, Liisa & Niemenmaa, Vivi (2007) *Valinnan paikat*. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hämeen-Anttila, Jaakko (2004) *Islamin käsikirja*. Helsinki: Otava.
- Ikäläinen, Sinikka, Martiskainen, Taina & Törrönen, Maritta (2003) *Mangopuun juurelta kuusen katveeseen -asiakkaana maahanmuuttajaperhe*. Vantaa: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Jaakkola, Magdalena (1991) *Suomen ulkomaalaiset: perhe, työ ja tulot*. Helsinki: Työministeriö.
- Jallinoja, Riitta (1985) *Johdatus perhesosiologiaan*. Porvoo: WSOY.
- Janhonen-Abroquah, Hille & Palojoiki, Päivi (2005) *Good practise in multicultural integration work in Finland: collaborative learning in culturally sensitive projects*. *International Journal of Consumer Studies* 29 (4), 359-370.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002) *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (1996) *Väsinyt äiti: äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arja (1999) *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37-53.
- Juhila, Kirsi (1999) *Tutkijan positiot*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 201-232.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Juntto, Anneli (2005) *Maahanmuuttajien asuminen –integroitumista vai segregoitumista*. Teoksessa Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 43-58.
- Kenyon, Liz (1999) *A home from home: students' transnational experience of home*. Teoksessa Tony Chapman & Jenny Hockey (toim.) *Ideal homes? Social change and domestic life*. London: Routledge, 84-95.

- Kettunen, Sami (2003) *Onnistu projektissa*. Helsinki: WSOY.
- Klefbeck, Johan, Bergerhed, Eva, Forsberg, Gunnar, Hultkrantz-Jeppson, Astrid & Marklund, Kerstin (1988) *Nätverksarbete i multiproblemfamiljer*. Botkyrka: Botkyrka kommun.
- Koivula, Ulla-Maija (1999) *Opinnäytetyön muotoja ja menetelmällisiä vaihtoehtoja*. Teoksessa Ulla-Maija Koivula, Kristiina Suihko & Jari Tyrväinen: *Mission Possible: Opas opinnäytetyön tekijälle*. Tampere: Pirkanmaan ammattikorkeakoulu, Pirkanmaan ammattikorkeakoulun julkaisusarja C Oppimateriaalit Nro 1, 1-55.
- Koskela, Taina (2001) *TPR: toiminnallinen tapa oppia kieliä*. Helsinki: Tammi.
- Kyntäjä, Eve (2005) *Venäläisten ja virolaisten leimautumiskokemuksia*. Teoksessa Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 137-156.
- Laamanen, Elina (2002) *Kuntien ja kolmannen sektorin projektiyhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollossa: kokemuksia ja kehittämisajatuksia*. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007) *Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria*. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus, 9-38.
- Lange, Anders (1991) *Flyktningskap, boende och agens*. Stockholm: Centrum för invandringsforskning (CEIFO).
- Liebkind, Karmela (1992) *Ethnic Identity- Challenging boundaries of social psychology*. Teoksessa Glynis M. Breakwell (toim.) *The social psychology of identity and the self concept*. London: Academic Press.
- Liebkind, Karmela (1994) *Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen*. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) *Maahanmuuttajat kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 21-49.
- Liebkind, Karmela (2001) *Acculturation*. Teoksessa Rupert Brown & Sam Gaertner (toim.) *Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes*. Oxford: Blackwell.
- Liebkind, Karmela, Mannila, Simo, Jasinskaja-Lahti, Inga, Jaakkola, Magdalena, Kyntäjä, Eve & Reuter, Anni (2004) *Venäläinen, virolainen, suomalainen: kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lincoln, Yvonna & Guba, Egon G. (2000) *The Only Generalization is: There is no Generalization*. Teoksessa Roger Gomm, Martyn Hammersley & Peter Foster (toim.) *Case study method. Key Issues, key texts*. London: Sage, 27-44.
- Maahanmuuttajanaisten asemaa Suomessa selvittänyt työryhmä (1997) Maahanmuuttajanaiset Suomessa: maahanmuuttajanaisten asemaan Suomessa selvittäneen työryhmän muistio, Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta*. Helsinki: Työministeriö, Työhallinnon julkaisu nro. 178.
- Mahler, Sarah & Pessar, Patricia R. (2006) *Gender matters: ethnographers bring gender from periphery toward the core of migration studies*. *International Migration Review* 40(1), 27-63.

- Marjeta, Maarit (2001) *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa: somalialaisnaiset, perhe ja muutos*. Joensuu: Joensuu University Press, Gummerus.
- Marsella, A.& Snyder, K. (1981) Stress, Social Supports and Schizophrenic Disorders: Toward An International Model. *Schizophrenia Bulletin* 7(1), 152-163.
- Martikainen, Tuomas (2004) *Immigrant Religions in Local Society: Historical and Contemporary Perspectives in the City of Turku*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Martikainen, Tuomas, Sintonen, Teppo& Pitkänen, Pirkko (2006) Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Matinheikki-Kokko, Kaija (1991) *Pakolaisten vastaanotto ja hyvinvoinnin turvaaminen Suomessa*. Helsinki: VAPK -kustannus.
- Matinheikki-Kokko, Kaija (1994) Suomen pakolaisvastaanotto –periaatteet ja käytäntö. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) *Maahanmuuttajat: kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 82-127.
- Merton, Robert K., Fiske, Marjorie& Kendall, Patricia L. (1956) *The focused interview: a manual of problems and procedures*. Glencoe, IL: Free Press.
- Merton, Robert K., Fiske, Marjorie& Kendall, Patricia L (1990) *The focused interview: a manual of problems and procedures*. Toinen painos. Glencoe, IL: Free Press.
- Metsämuuronen, Jari (2006) *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: opiskelijalaitos*. Helsinki: International Methelp.
- Moallin, Mohamed (2005) *Islam ja perhe*. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Ismo Söderling& Stina Fågel (toim.) *Olemme muuttaneet: näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu, 96-106.
- Moilanen, Pentti& Rähä, Pekka (2007) *Merkitysrakenteiden tulkinta*. Teoksessa Juhani Aaltola& Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS -kustannus, 46-69.
- Mötet med svensk socialtjänst och sjukvård. En antropologisk studie* (1999) Stockholm: Socielstyrelsen, Indvandrarprojektet.
- Nätkin, Ritva& Vuori, Jaana (2007) *Perhetyön tieto ja kritiikki: Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään*. Teoksessa Jaana Vuori& Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 7-38.
- Nylund Marianne (2004) *Sosiaalisten verkostojen tutkimus ja sosiaalityön käytännöt*. *JANUS* 12(2), 184-199.
- Patton, Michael Quinn (1997) *Utilization-focused evaluation : The New Century Text*. London: Sage.

- Peavy, R. Vance (1999) *Sosiodynaaminen ohjaus: konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön*. Suomentanut Petri Auvinen. Helsinki: Psykologien kustannus.
- Peltola, Taru (2007) *Empirian ja teorian vuoropuhelu*. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus, 111-129.
- Pentikäinen, Marja (2005) *Loputon matka. Vietnamlaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta*. Helsinki: Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 274.
- Perhoniemi, Riku & Jasinskaja-Lahti, Inga (2006) *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla: seurantatutkimus vuosilta 1997-2004*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2006, 2.
- Pettigrew, Andrew M. (1997) *What is a processual analysis?* *Scandinavian Journal of Management*, 13(4), 337-348.
- Pohjanpää, Kirsti, Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri (2003) *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamlaisien elämää Suomessa 2002*. Helsinki: Tilastokeskus, Elinolot 1.
- Portes, A. & Zhou M. (1993) *The second generation: Segmented assimilation and its variants*. *The Annals of the American Academy of Political Science* 530, 74-96.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.
- Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) (2006) *Projektiyhteiskunnan käänköpuolia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rastas, Merja (2002) *Maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä*. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Suomen ympäristö 582. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Rissanen, Tapio (2002) *Projektilla tulokseen*. Jyväskylä: Pohjantähti.
- Robson, Colin (1995) *Real world research: a resource for social scientists and practitioner-researchers*. Oxford: Blackwell.
- Ruhanen, Milla & Martikainen, Tuomas (2006) *Maahanmuuttajaprojektit: hankkeet ja hyvät käytännöt*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 22.
- Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari (2001) *Tapaus ja tutkimus= tapaustutkimus?* Juhani Aaltonen & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 158-169.
- Sarvimäki, Matti & Kangasharju, Aki (2006) *Maahanmuuttajat ja julkiset palvelut: Pienten lasten hoito ja sosiaalihuollon avopalvelut*. Helsinki: Työministeriö, työpoliittinen tutkimus 296.
- Scriven, Michael (1991) *Evaluation Thesaurus*. Newbury Park: Sage.

Seikkula, Jaakko (1994) Sosiaaliset verkostot: ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Stake, Robert E. (1995) The Art Of Case Study Research. Sage: London.

Suomen säädöskokoelma:

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 1951 (77/1968)

Syrjälä, Leena (1994) Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työvälteenä. Teoksessa Leena Syrjälä, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen & Seppo Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 9-66.

Syrjäläinen, Eija (1994) Etnografinen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa Leena Syrjälä, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen & Seppo Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 68-112.

Säävälä, Minna (2007) Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa: venäläisten ja kosvonalbaanien elämänpolut työssä ja kotona: tutkimusraportti Femage -projekti 2007. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos, Katsauksia E 29.

Söderling, Ismo (2005) Suomen väestökysymys ja maahanmuutto. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) Olemme muuttaneet: näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos ja Kotipuu, 13-23.

Thoburn, June, Chand, Ashok & Procter, Joanne (2005) Child Welfare Services for Minority Ethnic Families. The Research Reviewed. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Tiilikainen, Marja (2003) Arjen islam: somalinaisten elämää Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Tolonen, Virpi (2007) Tampereen kaupunkiseudun seutukehittäjähanke 2006-2007: "Voiko Kela-kortilla matkustaa Mikkeliin?": maahanmuuttajatyön loppuraportti. Tampere: Tampereen kaupunki, hyvinvointipalvelujen kehittämissyksikkö.

Tomlins Richard (2002) The Resource of Ethnicity in the Housing Careers and Preferences of the Vietnamese Community in London. Housing Studies, 17 (3), 505-519.

Triandis, Harry C. (1995) Individualism and Collectivism. Boulder: West Press.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Uusitalo, Hannu (1991) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Helsinki: WSOY.

- Valtonen, Kathleen (1997) *The Societal Participation of Refugees and Immigrants. Case Studies in Finland, Canada and Trinidad*. Turku: Institute of Migration, Migration Studies C 12.
- Valtonen, Kathleen (1999) *Pakolaisten kotoutuminen Suomeen 1990- luvulla*. Helsinki Työministeriö, Työhallinnon julkaisu nro 228.
- Vartiainen-Ora, Päivi (1996) *Perusasiaa pakolaisista meillä ja muualla*. Helsinki: Edita, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, pakolaistoimisto.
- Vehkakoski, Tanja (2006) *Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vuorela, Ulla (2002) *Transnational Families: Imagined and Real Communities*. Teoksessa Deborah Bryceson & Ulla Vuorela (toim.) *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg, 63-82.
- Vuori, Jaana (2007) *Perheen nimissä: Maahanmuuttajien opastusta tasa- arvoon*. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 128-167.
- Vygotsky, Lev (1978) *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Ward, C. & Kennedy, A. (1993) *Where's the "culture" in cross-cultural transition? Comparative studies of sojourner adjustment*. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 24 (2), 221-249.
- Warpenius, Katariina (2006) *Näkymätön näyttö- vaikuttavuusarvioinnon pulmat paikallisprojekteissa*. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektityhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 143-160.
- Wikan, Unni (1982) *Behind the Veil in Arabia: Women in Oman*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Yin, Robert K. (2003) *Case study research: design and methods*. 3. painos. Thousand Oaks, California: Sage.
- Zechner, Minna (2007) *Maahanmuuttajaäitien näkemyksiä ja kokemuksia päivähoidosta ja koulusta palveluina*. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46, 243-265.

Elektroniset lähteet

Arnkil, Tom Erik, Eriksson, Esa & Saikku, Peppi (1998/ 2003) Huolen harmaa vyöhyke. Dialogi: Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskuksen lehti 7:1998, 7-11. Helsinki: Stakes, Helsingin yliopisto: Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2003. Ladattavissa osoitteesta: http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/eres/valt/art/arnkil_7_98.pdf. Viitattu 19.4.2008.

Maahanmuuttovirasto (2008) Ulkomaalaisväestön määrä Suomessa 1990- 2007. <http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=1945>. Viitattu 5.4.2008.

Manninen, Milla (2001) Katsaus kotoutumistutkimukseen (Maahanmuuttoasiaa nro 5). Helsinki: Työministeriö. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/07_aineistot_kirjasto/02_julkaisut_raportit/kotoututk_fin.pdf. Viitattu 27.3.2008.

Pohjanmaan TE –keskus (2008) Maahanmuuttajatyön perustietopaketti. <http://www2.te-keskus.fi/new/poh/tyovoimaasiat/Maahanmuuttajatyön%20perustietopaketti%20uusin.doc>. Viitattu 05.04.2008.

Punainen Risti (2004) Perheen merkitys nuoren kotouttamisessa. Raportti Punaisen Ristin perheen-yhdistämisseminaarista. Helsinki 30.11.2004. http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/14804/file/perheenyhdistamisseminari2004.pdf. Viitattu 27.4.2008.

Raha- automaattiyhdistys, RAY (2007) Vuosi 2007. http://www.ray.fi/raytietoa/ray/RAY_VSK07lr.pdf. Viitattu 25.3.2008.

Raha- automaattiyhdistys, RAY (2008) Avustuskohteet. <http://www.ray.fi/avustustoiminta/avustuskohteet/avustus2008.php?l1=9>. Viitattu 25.3.2008.

Sateenkaari Koto ry (2008) Sateenkaari Koto ry :n kotisivut. <http://www.sateenkaarikoto.fi/>. Viitattu 14.4.2008.

Sisäasiainministeriö (2008) Työministeriö, Maahanmuutto- ja työlupa-asiat, Tilastoja 2/2007. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/f1cd3e3be07792f0c22573b60048d2fd/\\$file/til072.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/f1cd3e3be07792f0c22573b60048d2fd/$file/til072.pdf). Viitattu 5.4.2008.

Tilastokeskus (2007a) Väestönkehitys itsenäisessä Suomessa - kasvun vuosikymmenistä kohti harmaantuvaa Suomea. <http://www.stat.fi/tup/suomi90/joulukuu.html>. Viitattu 30.3.2008.

Tilastokeskus (2007b) <http://www.tilastokeskus.fi> Etusivu> Tilastot> Tilastotietokannat> Tietokanta: PX- Web Statfin> Väestö/ Väestörakenne> Muuttajat ja luokat. Viitattu 30.3.2008.

Tilastokeskus (2008) Suomen väestö 2007. http://www.stat.fi/til/vaerak/2007/vaerak_2007_2008-03-28_fi.pdf. Viitattu 30.3.2008.

Turun kaupunki (2003) Maahanmuuttajien asuminen -työryhmän loppuraportti 30.9.2003. Turun kaupungin kotouttamisohjelma.
<http://www.turku.fi/Public/default.aspx?nodeid=4897&culture=fi-FI&contentlan=1>
> maahanmuuttajien asuminen.

Turun kaupunki (2008a) Turku -info, Tilastot ja tutkimukset, Väestö, 2.4. Väestö iän ja kielen mukaan alueittain 31.12.2006.
<http://www.turku.fi/public/default.aspx?contentid=6005>. Viitattu 5.4.2008.

Turun kaupunki (2008b) Turku -info, Tilastot ja tutkimukset, 2.10. Väestö, Väestö kielen ja iän mukaan 31.12.2006.
<http://www.turku.fi/public/default.aspx?contentid=6005>. Viitattu 5.4.2008.

Turun kaupunki (2008c) Maahanmuuttajapalvelut.
<http://www.turku.fi/Public/Default.aspx?nodeid=3045>. Viitattu 5.4.2008.

Työministeriön maahanmuuttosivusto (2007)
http://www.mol.fi/mol/fi/04_maahanmuutto/06_pakolaisuus/01_turvapaikanhakijoiden_vastaanotto/01_alaikaiset/index.jsp. Viitattu 5.4.2008.

Julkaisemattomat lähteet

Kaakkuriniemi, Jorma (2007) Projektien arviointi ja toimintamallien juurruttaminen. Luento Muu Maa Mustikka -projektin seminaarissa Turussa 12.11.2007.

Kotilo -asumispakki 2007. Asumiskurssi maahanmuuttajavaltaisille asuinalueille kurssin runko. Suomen pakolaisavun Kotilo -projekti.

Muu Maa Mustikka -projektin väliraportti 2006. Raportin on koontanut projektityöntekijä Pia Lehmus.

Muu Maa Mustikka -projekti 2005-2007. Raportin on koontanut projektityöntekijä Pia Lehmus.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

- työntekijän suhde projektiin/ opetuskotiin
- miten kauan on ollut mukana

Maahanmuuttajaperhe asiakkaana

- minkälaisia maahanmuuttajia projektiin on hakeutunut
 - maahanmuuton tausta
 - mistä maasta asiakkaat ovat lähtöisin
- minkälaisia perheitä ja keitä perheenjäseniä osallistuu opetuskodin toimintoihin
- onko näillä perheillä joitain yhdistäviä tai erottavia erityispiirteitä
- miten paljon asiakkaita on ollut toiminnan aikana
- miten sitoutuneita asiakkaat ovat olleet käymään opetuskodissa

Opetuskoti osana kotouttamistoimintaa

- opetuskodin yhteistyö muiden kotouttamista edistävien toimijoiden kanssa
- millainen rooli opetuskodilla on viranomaisverkostoissa, kokevatko asiakkaat opetuskodin viranomaistoimintana
- mihin kotouttamisen vaiheeseen opetuskoti soveltuu
- miten arvioisit asiakkaiden hyötynneen opetuskodin toiminnoista
- minkälaista palautetta olet saanut yhteistyötahoilta tai asiakkailta itseltään opetuskodin merkityksellisyydestä kotouttamistyössä

Opetuskodin sijainti ja fyysiset puitteet

- Halinen alueena
- miten alueen asukkaat ovat suhtautuneet opetuskotiin
- onko alueen kantasuomalaisia asukkaita yritetty saada mukaan toimintaan
- miten opetuskodin sijainti palvelee asiakaskuntaa, rajaako sijainti toimintaa ja osallistujien määrää, onko se hyvä vai huono asia
- fyysiset tilat/ asunto:

- mitä vaatimuksia
- mikä hyvää, mikä huonoa

Opetuskodin toiminta

- opetuskodin sisältämät toiminnot
 - toiminnan alussa
 - tällä hetkellä
 - kehitysajatuksia mikäli toiminta jatkuu
- ketkä toteuttavat opetuskodin eri toimintoja
- vastaavatko toiminnot asiakkaiden tarpeita ja toiveita
- miten opetuskodin toimintoja arvioidaan ja kehitetään

Työskentely opetuskodissa

- mitkä ovat työntekijän näkökulmasta suurimmat ongelmakohdat asiakkaiden elämässä kotoutumista ajatellen
- mitkä ovat asiakkaiden esiin tuomat suurimmat ongelmakohdat heidän elämässään kotoutumista ajatellen
 - miten em. asioihin on puututtu ja yritetty vaikuttaa opetuskodin toiminnassa
- kulttuurierot ja niiden huomioiminen opetuskodissa
- menetelmät, joilla tavoitteisiin on pyritty eri toimintojen sisällä.

Opetuskoti projektitoimintana

- miten toiminta eroaa aikaisemmin maahanmuuttajille tarjotuista palveluista tai projekteista
- miten työn projektimuotoisuus näkyy toiminnassa
- mihin seikkoihin tulee erityisesti kiinnittää huomiota vastaavaa projektia suunniteltaessa